

Journal of Management Theory and Practices Research

Cilt: 5 | Sayı: 1 | Haziran 2024
Volume: 5 | Issue: 1 | June 2024

ISSN: 2718-1006

**Journal of Management
Theory and Practices Research**

Cilt: 5 | Sayı: 1 | Haziran 2024

Volume: 5 | Issue: 1 | June 2024

ISSN: 2718-1006

İmtiyaz Sahibi / Publisher

Akademik Çalışmalar Derneği Adına

Doç. Dr. Osman Yılmaz

Dergi Editörü / Journal Editor

Doç. Dr. Gökben Bayramoğlu

Editör Yardımcısı / Assistant Editor

Dr. Nida Palabıyık

PhD. Logaiswari Indiran

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Mustafa Aslan

Doç. Dr. Osman Özdemir

Dr. Fatih Çağatay Baz

Dr. Çiğdem Çakır

Dr. Mehmet Kaplan

Dr. Saadet Sağtaş

Journal of Management Theory and Practices Research

ASOS - Academia Social Science Index

Google Scholar

Microsoft Academic Search

EuroPub

EBSCOhost

tarafından indekslenmektedir.

Bu dergi "Akademik Çalışmalar Derneği" çatısı altında yayınlanmaktadır.

www.journals.academicianstudies.com/jmtpr

Bu Sayının Hakemleri

Doç. Dr. Lütfi Sürücü
Doç. Dr. Fatih Özgökman
Doç. Dr. Zümrül Gültekin
Dr.Öğr. Üyesi Emre Deniz
Dr.Öğr. Üyesi Hilal Görkem
Dr.Öğr. Üyesi Saadet Sağtaş
Dr.Öğr. Üyesi Selçuk Yasin Yıldız
Dr.Öğr. Üyesi Serdar Erdoğan
Dr.Öğr. Üyesi Serkan Dişlitaş
Dr.Öğr. Üyesi Talha Turhan
Arş. Gör. Dr. Mücahid Gürbüz
Öğr. Gör. Dr. Mustafa Altıntaş

Dr. Kübra Müge Çakaröz
Dr. Kübra Mert
Dr. Kürşad Özkaynar
Dr. M. Bahar Başkır
Dr. Murat Akkaya
Dr. Mücahit Çayın
Dr. Münevver Bayar
Dr. Oğuzhan Aytar
Dr. Rabia Aktaş Şenkardeşler
Dr. Saadet Sağtaş
Dr. Semih Okutan
Dr. Tarık Yolcu
Dr. Yusuf Yıldırım

Alan Editörleri

Prof. Dr. Özge Yalçiner Ercoşkun
Prof. Dr. Ufuk Karadavut
Doç. Dr. Derya Yayman
Doç. Dr. Fatma Fidan
Doç. Dr. Filiz Tufan Emmini Kurtuluş
Doç. Dr. Kayahan Tüm
Doç. Dr. Kemaleddin Eryeşil
Doç. Dr. Mehmet Kaplan
Doç. Dr. Mustafa Aslan
Doç. Dr. Murat Cihangir
Doç. Dr. Osman Özdemir
Doç. Dr. Taleh Halilov
Doç. Dr. Yaşar Akça
Dr. Ahmet Kaya
Dr. Aykut Yılmaz
Dr. Begüm Çimen
Dr. Berna Turak Kaplan
Dr. Cihat Kartal
Dr. Çiğdem Çakır
Dr. Emre Bilgin Sarı
Dr. Emre Dünder
Dr. Erhan Polat
Dr. Esra G. Kaygısız
Dr. Fatih Çağatay Baz
Dr. Fikret Işık
Dr. Gökhan Gürler

Hakemler

Prof. Dr. Aslı Uz Baş
Prof. Dr. Mehmet Deniz
Doç. Dr. Kıvanç Ertuğay
Doç. Dr. Menekşe Şahin
Doç. Dr. Mehmet Kaplan
Doç. Dr. Hatice Zekavet Topçu Kabasakal
Dr. Kübra Müge Çakaröz
Dr. Kürşad Özkaynar
Dr. M. Bahar Başkır
Dr. Neşe Yıldız
Dr. Nida Palabıyık
Dr. Şerife Durmaz

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Ufuk Karadavut
Prof. Dr. Özge Yalçiner Ercoşkun
Doç. Dr. Derya Yayman
Doç. Dr. Fatma Fidan
Doç. Dr. Filiz Tufan Emmini Kurtuluş
Doç. Dr. Kayahan Tüm
Doç. Dr. Murat Akkaya
Doç. Dr. Mustafa Aslan
Doç. Dr. Yaşar Akça
Dr. Ahmet Kaya
Dr. Alper Bahadır Dalmış
Dr. Berna Turak Kaplan

Dr. Cihat Kartal

Dr. Çiğdem akır

Dr. Emre Bilgin Sarı

Dr. Emre Dönder

Dr. Esra G. Kaygısız

Dr. Esra Kızıloğlu

Dr. Fatih Çağatay Baz

Dr. Kemaleddin Eryeşil

Dr. Kőbra Mőge akaröz

Dr. Kőrsad Özkaynar

Dr. Mőnevver Bayar

Dr. Oğuzhan Aytar

Dr. Rabia Aktaş Şenkardeşler

Dr. Semih Okutan

Dr. Taleh Halilov

Dr. Tarık Yolcu

İndeks Sorumlusu

Yasin Őeřen

Ayşe Meriç Yazıcı

Nurdan Kalaycı

Gőray Karacıl

Hukuk Danışmanı

Dr. Sadullah Özel

Sekretarya

Ömer Sezai Aykaç

Esin Ceylan

Őzlem Őenlik

Tugay Yazgan

İÇİNDEKİLER

ARAŞTIRMA MAKALESİ

EĞİTİM YÖNETİCİLERİNİN KARIYER BAŞARILARININ SIRRI: SINIRSIZ VE ÇOK YÖNLÜ KARIYER YOLUYLA DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN GÜCÜNÜN KEŞFİ

Osman SÖNER - Ferhat DÜNDAR - Mehmet KOŞAR - Gökhan Şarlayan Fatih ECE - Yakup KANGAL1

ARAŞTIRMA MAKALESİ

AKILLI TELEFON UYGULAMALARININ KULLANICI BAZLI SİBER GÜVENLİK FARKINDALIĞI

Esmâ ERDOĞAN - Mustafa COŞAR.....15

ARAŞTIRMA MAKALESİ

YAYGIN REFAHIN BEDELİ NEDİR? THE PLATFORM FİLMİ'NİN PSİKODİNAMİK VE SOSYODİNAMİK ANALİZİ

Mustafa Emre ÇAĞLAR.....34

ARAŞTIRMA MAKALESİ

KÜRESEL ISINMAYLA MÜCADELEDE SERA GAZI ETKİSİ VE TÜRKİYE'NİN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATINA UYUMUNA YÖNELİK BİR İNCELEME

Onur PİRİNÇ - Berna HIZARCI BEŞER.....66

ARAŞTIRMA MAKALESİ

INFLUENCER PAZARLAMASININ DUYGUSAL ZEKÂ BAĞLAMINDA GENÇ TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Eda İLHAN.....81

ARAŞTIRMA MAKALESİ

NECİP FAZIL KISAKÜREK, NURETTİN TOPÇU VE SEZAI KARAKOÇ'UN DEVLET ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Fatma Nur DOĞRUYOL - Hakkı BÜYÜKBAŞ.....92

EĞİTİM YÖNETİCİLERİNİN KARIYER BAŞARILARININ SIRRI: SINIRSIZ VE ÇOK YÖNLÜ KARIYER YOLUYLA DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN GÜCÜNÜN KEŞFİ

Osman SÖNER¹ Ferhat DÜNDAR² Mehmet KOŞAR³ Gökhan ŞARLAYAN⁴ Fatih ECE⁵

Yakup KANGAL⁶

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 13.02.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 26.05.2024

Atf/@: Söner, O., Dündar, F., Koşar, M., Şarlayan, G., Ece, F., Kangal, Y., (2024). Eğitim Yöneticilerinin Kariyer Başarılarının Sırrı: Sınırsız ve Çok Yönlü Kariyer Yoluyla Demografik Değişkenlerin Gücünün Keşfi. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 1-14

Özet

Bu çalışma, eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısının yaş, çocuk sayısı, çok yönlü ve sınırsız kariyer gibi faktörler tarafından yordanma düzeyini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda öznel kariyer başarısının yaş, çocuk sayısı, çok yönlü ve sınırsız kariyer tarafından yordanma düzeyinin belirlenmesi için yordayıcı korelasyonel model kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İstanbul, Sakarya ve Kocaeli illerinde bulunan okullarda okul müdürü olarak çalışan eğitim yöneticileri oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu ölçüt örnekleme yöntemi ile seçilmiş 128 kadın ve 228 erkek eğitim yöneticisi olmak üzere 356 eğitim yöneticisi oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama aracı olarak 'Demografik Bilgi Formu', 'Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Ölçeği' ve 'Öznel Kariyer Başarısı Ölçeği' kullanılmıştır. Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarılarının yaş, çocuk sayısı, çok yönlü ve sınırsız kariyer düzeyleri tarafından yordanma düzeyini belirlemek için hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Eğitim yöneticilerinin yaş ve çocuk sayılarının birlikte öznel kariyer başarılarının %2'sini açıklamaktadır. Analize ikinci aşamada çok yönlü kariyer ve sınırsız kariyer alınmıştır. Yaş ve çocuk sayısı kontrol edildiğinde sınırsız ve çok yönlü kariyerin eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısına %19 katkı sağladığı görülmektedir. Böylece açıklanan toplam varyansın %21'e yükseldiği saptanmıştır. Elde edilen bulgular alan yazından hareketle tartışılmış ve sonuçlara uygun önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Yöneticileri, Öznel Kariyer Başarısı, Sınırsız Kariyer, Çok Yönlü Kariyer

1 Dr.Öğr.Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, osman.soner@izu.edu.tr, 0000-0001-9741-5357

2 Uzman, Kahta İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, dundar.ferhat02@gmail.com, 0009-0004-4338-4195

3 Öğretmen, Arnavutköy İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, mehmetkosar1@gmail.com, 0009-0007-3177-7030

4 Uzman, Arnavutköy İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, sarlayan@hotmail.com, 0009-0007-9755-450X

5 Uzman, Arnavutköy İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, fatih_ece74@hotmail.com, 0009-0000-1481-293X

6 Uzman, Kahta İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, yakupkangal78@gmail.com, 0009-0000-4367-779X

THE SECRET TO EDUCATIONAL ADMINISTRATORS' CAREER SUCCESS: EXPLORING THE POWER OF DEMOGRAPHIC VARIABLES THROUGH UNLIMITED AND VERSATILE CAREERS

Citation /©: Söner, O., Dünder, F., Koşar, M., Şarlayan, G., Ece, F., Kangal, Y., (2024). Eğitim Yöneticilerinin Kariyer Başarılarının Sırrı: Sınırsız ve Çok Yönlü Kariyer Yoluyla Demografik Değişkenlerin Gücünün Keşfi. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 5(1), 1-14

Abstract

This study aims to examine the level of prediction of educational administrators' subjective career success by factors such as age, number of children, versatile and unlimited career. For this purpose, predictive correlational model was used to determine the level of prediction of subjective career success by age, number of children, versatile and unlimited career. The research study group consists of 356 educational administrators, 128 female and 228 male educational administrators, selected by criterion sampling method. 'Demographic Information Form', 'Multifaceted and Unlimited Career Scale' and 'Subjective Career Success Scale' were used as data collection tools in the study. Hierarchical regression analysis was performed to determine the level of prediction of subjective career success of educational administrators by age, number of children, versatile and unlimited career levels. Age and number of children together explain 2% of the subjective career success of educational administrators. Versatile career and unlimited career were included in the analysis as the second block. When age and number of children are controlled, it is seen that unlimited and versatile careers contribute 19% to the subjective career success of educational administrators. Thus, the total variance explained increased to 21%. The findings were discussed with reference to the literature and appropriate suggestions were made.

Keywords: Educational Administrators, Subjective Career Success, Unlimited Careers, Versatile Careers

1. GİRİŞ

Eğitim sektörü, dinamik yapısı gereği sürekli evrilen ve gelişen bir alan olup, bu sektördeki yöneticilerin kariyer başarıları, birçok faktör tarafından etkilenmektedir. Eğitim yöneticileri, günümüzde sadece yönetim becerilerini geliştirmekle kalmayıp, aynı zamanda kendilerini sürekli değişen bir iş ortamında uyum sağlayabilen, çok yönlü bireyler olarak konumlandırmak zorundadır. Özellikle son yıllarda, sınırsız ve çok yönlü kariyer yaklaşımlarının önemi, çalışma hayatının değişen dinamikleri içinde daha da belirginleşmiştir (Hall, 2005). Sınırsız kariyer, bireylerin iş yaşamlarını sadece tek bir organizasyon içinde değil, çeşitli sektörler ve farklı roller arasında geçiş yaparak geliştirdikleri bir kariyer anlayışını ifade ederken; çok yönlü kariyer ise bireylerin farklı yetkinlikler edinerek kendilerini sürekli yeniledikleri bir kariyer yolunu tanımlar (Briscoe ve Hall, 2006).

Bu bağlamda, demografik değişkenlerin, özellikle yaş, aile durumu ve çocuk sayısı gibi faktörlerin, eğitim yöneticilerinin kariyer başarıları üzerindeki etkisi, araştırmacılar ve uygulayıcılar tarafından sıklıkla incelenmektedir. Ancak mevcut literatür, bu değişkenlerin öznel kariyer başarı algısı üzerindeki etkisinin yeterince anlaşılmadığını ve bu konudaki çalışmaların kısıtlı olduğunu göstermektedir (Rodrigues vd., 2013). Eğitim sektöründe yöneticilerin kariyer başarıları, sınırsız ve çok yönlü kariyer anlayışları ile demografik faktörlerin etkileşiminde şekillenmektedir. Bu bağlamda, sınırsız kariyer kavramı, bireylerin yaş, aile durumu ve çocuk sayısı gibi değişkenlerin ötesinde, sürekli öğrenme ve gelişim odaklı bir kariyer yönetimini benimsemelerini teşvik etmektedir.

Mevcut çalışmalar, bu ilişkilerin karmaşıklığını ve öznel kariyer başarısının çok boyutlu doğasını aydınlatma yolunda önemli bir adım olsa da, daha kapsamlı anlayış ve araştırmaların gerekliliğini vurgulamaktadır. Eğitim yöneticilerinin kariyer başarılarını etkileyen faktörlerin daha iyi anlaşılması, hem bireysel hem de kurumsal düzeyde önemli kazanımlar sağlayabilir. Bu çalışma, eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısını yaş, çocuk sayısı gibi demografik özellikler ve çok yönlü, sınırsız kariyer anlayışları gibi faktörler açısından incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma, bu faktörlerin eğitim yöneticilerinin kariyer algıları ve başarıları üzerindeki etkilerini çok boyutlu bir perspektifle ele alarak, eğitim liderliği literatürüne katkı sağlamayı hedeflemektedir. Eğitim yöneticilerinin kariyer başarılarını belirleyen dinamikleri daha derinlemesine anlamak, kariyer gelişimi stratejilerinin daha etkili bir şekilde oluşturulmasına yardımcı olabilir. Son olarak, bu çalışma, politika yapıcılar ve eğitim kurumları için kariyer gelişimi stratejilerine yönelik değerli bilgiler sunarak, eğitim yöneticilerinin kariyer başarılarını şekillendiren dinamikleri anlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, eğitim yönetimi alanında daha geniş ve derinlemesine araştırmaların gerekliliği ortaya konulmakta ve bu çalışmanın bu ihtiyaca yönelik önemli bir adım olması hedeflenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmanın amacına uygun olarak sınırsız kariyer, çok yönlü kariyer ve öznel kariyer başarısına yönelik alan yazın taraması yapılmış ve kuramsal çerçeveleri oluşturulmuştur.

2.1. Sınırsız Kariyer

“Sınırsız kariyer” kavramı, geleneksel kariyer yapılarının ötesinde, bireyin profesyonel yaşamını daha esnek, dinamik ve bağımsız bir şekilde yönettiği bir yaklaşımı ifade eder. Bu kavram ilk olarak Arthur ve Rousseau (1996) tarafından tanıtılmış olup kariyerin artık tek bir kuruluşa bağlı olmadığını, bunun yerine kişisel yetenekler, öğrenme ve gelişim üzerine kurulu olduğunu vurgular. Sınırsız kariyer, bireylerin kariyerlerini, sınırların ötesine geçerek ve sürekli olarak yeni beceriler kazanarak şekillendirdikleri bir

yol olarak görülür (DeFillippi ve Arthur, 1994). Sınırsız kariyer anlayışı, iş dünyasının globalleşmesi, teknolojik ilerlemeler ve işgücü piyasasındaki değişimlerle paralel olarak gelişmiştir (Sullivan ve Baruch, 2009). Bireyler artık kariyerlerini, kurumsal merdivenleri tırmanarak değil, kişisel gelişim ve tatmin arayışı içinde, çeşitli roller ve işler arasında geçiş yaparak inşa ediyor (Briscoe ve Hall, 2006). “Sınırsız” terimi, coğrafi, örgütsel ve psikolojik sınırların aşılmasını ifade eder (Tams ve Arthur, 2010). Sınırsız kariyerler, bireylerin kariyerlerini kendi inisiyatifleriyle ve girişimciliğiyle şekillendirmesine olanak tanırken, aynı zamanda belirsizlik, risk ve kariyer güvenliği eksikliği gibi zorlukları da beraberinde getirebilir (Inkson ve King, 2012). Sınırsız kariyer sahibi bireyler, kariyer gelişimlerinde sürekli öğrenmeye, ağ kurmaya ve adaptasyon yeteneklerine büyük önem verirler (Sullivan, 1999). Bu kariyer yaklaşımı, organizasyonların insan kaynakları yönetimi pratiklerini de etkilemiş, kuruluşların yetenek yönetimi, çalışan bağlılığı ve kariyer geliştirme stratejilerini yeniden şekillendirmelerine neden olmuştur (Peiperl ve Baruch, 1997). Araştırmacılar, sınırsız kariyerlerin hem çalışanlara hem de işverenlere esneklik, yenilikçilik ve rekabet avantajı sağladığını belirtmektedirler (Mirvis ve Hall, 1994). Sonuç olarak, “sınırsız kariyer” kavramı, modern çalışma yaşamının getirdiği değişimleri ve bireylerin kariyerlerini nasıl algıladıkları ve yönettikleri konusundaki evrimi yansıtan, çok boyutlu ve dinamik bir yaklaşımdır (Eby vd., 2003). Sınırsız kariyer kavramı, bireysel yetkinlikler ve sürekli öğrenme üzerine kurulu, sınırları aşan bir yaklaşım olarak modern iş dünyasında kendini göstermiştir. Bu esnek ve dinamik kariyer anlayışı, ‘çok yönlü kariyer’ kavramıyla da iç içe geçer. Çok yönlü kariyer, farklı yeteneklerin ve rollerin keşfini teşvik ederek, bireylerin kariyerlerini çeşitli alanlarda ve disiplinlerde geliştirmelerine olanak tanır. Her iki kavram da, profesyonel yaşamın sürekli evrim geçiren yapısını ve bireylerin bu değişime uyum sağlama yeteneklerini vurgular, bu da onları modern çalışma ortamının gerektirdiği çok yönlülüğe ve adaptasyona yönlendirir.

2.2. Çok Yönlü Kariyer

“Çok yönlü kariyer” kavramı, bireylerin farklı sektörlerde, farklı iş rollerinde ve farklı çalışma modellerinde esnek bir şekilde çalışmalarını ifade eder. Bu kavram, geleneksel kariyer anlayışının dışına çıkarak, bireylerin kendi beceri setlerini, ilgi alanlarını ve yaşam hedeflerini temel alarak kariyerlerini şekillendirmelerine olanak tanır. Çok yönlü kariyer, bireyin farklı işlerde edindiği çeşitli deneyimler ve beceriler sayesinde sürekli bir öğrenme ve gelişme süreci içinde olmasını teşvik eder (Baruch, 2006; Sullivan ve Baruch, 2009). Çok yönlü kariyer, iş dünyasının hızla değişen ihtiyaçlarına uyum sağlama ve kariyer güvenliğini, sürekli kişisel gelişim ve uyarılama yeteneğine dayandırma fikrine dayanır (Briscoe ve Hall, 2006; DeFillippi ve Arthur, 1994). Bu yaklaşım, bireylerin kendi kariyer yollarını inşa etmelerini, birden fazla işverenle çalışmalarını ve hatta kendi girişimlerini başlatmalarını teşvik eder. Çok yönlü kariyer anlayışının benimsenmesi, bireylerin kendi profesyonel gelişimlerini daha proaktif bir şekilde yönetmelerini, riskleri yönetme ve fırsatları değerlendirme konusunda daha yetkin olmalarını gerektirir (Hall, 2005; Inkson, 2006). Ayrıca, bu kariyer anlayışı, bireylerin kariyerlerini, iş ve özel yaşam dengesini ve kişisel değerleriyle uyumlu bir şekilde entegre etmelerini sağlar (Greenhaus ve Powell, 2006). Çok yönlü kariyer, aynı zamanda işverenler için de önemlidir. İşverenler, çok yönlü kariyer anlayışını benimseyen çalışanların, organizasyona çeşitlilik, yenilikçilik ve esneklik getirdiğini görmektedirler (Sullivan ve Baruch, 2009). Bu, özellikle bilgi yoğun sektörlerde ve yaratıcı endüstrilerde kritik bir avantaj olarak kabul edilir. Sonuç olarak, “çok yönlü kariyer” kavramı, bireylerin ve organizasyonların modern çalışma yaşamının getirdiği değişimlere uyum sağlamalarına yardımcı olan esnek, dinamik ve bütünleştirici bir yaklaşımı temsil eder. Bu durum hem bireylerin hem de işverenlerin, sürekli değişen iş dünyasında başarılı ve tatmin olmalarını sağlamalarının bir yoludur (Arthur ve Rousseau, 1996; Eby vd., 2003). Genel olarak çok yönlü kariyer, bireysel yetenekler, çeşitlilik ve esneklik üzerine kurulu bir kariyer yaklaşımıdır. Bu

anlayış, çalışanların sürekli değişen iş dünyasına uyum sağlamasını, öğrenme ve adaptasyon yoluyla profesyonel gelişimlerini sürdürmelerini teşvik eder. Bu dinamik yaklaşım, iş ve özel yaşam arasında entegrasyon sağlar ve bireylerin değerlerine uygun bir kariyer yolu izlemelerine olanak tanır. Sonuç olarak, çok yönlü kariyer anlayışı, bireylerin öznel kariyer başarısına ulaşmalarını desteklediği söylenebilir. Özellikle kendilerini gerçekleştirmelerine, kariyer hedeflerine uygun esnek ve tatmin edici bir çalışma yaşamı sürdürmelerine yardımcı olduğu söylenebilir.

2.3. Öznel Kariyer Başarısı

“Öznel kariyer başarısı”, bireylerin kendi kariyerleri hakkında sahip oldukları kişisel algı ve değerlendirmelerle ilgilidir. Bu kavram, objektif başarı ölçütleri olan terfi, maaş artışı veya mesleki unvanlar gibi dışsal göstergelerden farklıdır. Öznel kariyer başarısı, bireyin iş tatmini, kariyer tatmini, işe bağlılık ve kariyer hedeflerine ulaşma derecesi gibi içsel faktörlerle ölçülür (Greenhaus vd., 2005; Heslin, 2005). Öznel kariyer başarısının önemi, bireylerin kariyerlerini anlamlandırma ve değerlendirme biçimlerinin, onların motivasyonu, performansı ve genel iş tatmini üzerinde önemli bir etkisi olmasıdır (Judge vd., 2005). Bireylerin kendi başarılarını nasıl algıladıkları, kariyer kararları, kariyer yönleri ve işteki davranışları üzerinde belirleyici olabilir (Abele ve Spurk, 2009). Bu nedenle, öznel kariyer başarısı, bireyin iş ve kariyerle ilgili ihtiyaçlarını, beklentilerini ve değerlerini yansıtan çok boyutlu bir kavramdır. Modern kariyer teorileri, öznel kariyer başarısını, bireylerin kariyerlerine yönelik tutumlarını ve kariyerlerinin farklı evrelerinde ne kadar tatmin olduklarını anlamak için önemli bir ölçüt olarak görmektedir (Hall, 2005). Bu, özellikle değişen çalışma dünyasında, bireylerin kariyerlerini daha esnek ve dinamik bir şekilde yönetmeye başladıkları ve geleneksel kariyer yapılarından uzaklaştıkları bir dönemde daha da önem kazanmaktadır. Öznel kariyer başarısı, aynı zamanda kültürel, sosyal ve kişisel faktörlerden de etkilenmektedir. Bireylerin değerleri, inançları ve kişilik özellikleri gibi içsel faktörlerin yanı sıra, sosyal destek, ailevi yükümlülükler ve kültürel beklentiler gibi dışsal faktörler de öznel kariyer başarısı algısını şekillendirebilir (Spurk ve Abele, 2011). Öznel kariyer başarısının bireyin kendi kariyerine yönelik içsel tatmin ve başarı algısını ifade eder ve bu algı, bireyin iş tatmini, kariyer tatmini ve genel yaşam tatmini ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir.

3. YÖNTEM

Bu başlık altında, araştırmanın konusu, amacı, evreni, örnekleme, varsayımları ve modeli açıklanmalıdır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Eğitim sektörü, nitelikli liderliğin etkinliği ve başarısı açısından kritik bir öneme sahiptir. Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarıları, sadece bireysel tatmin ve motivasyonları üzerinde değil, aynı zamanda kurumların genel performansı ve öğrenci başarıları üzerinde de önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu çalışma, eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısının yaş, çocuk sayısı, çok yönlü ve sınırsız kariyer gibi faktörler tarafından ne düzeyde yordandığını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, öznel kariyer başarısının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunarak, bu alandaki literatürdeki boşlukları doldurmayı ve eğitim yöneticilerinin kariyer gelişimine yönelik politika ve uygulamalara rehberlik etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca bu çalışma, eğitim yöneticilerinin kariyer gelişimine etki eden faktörleri çok yönlü bir perspektifle ele alarak, kariyer başarısının subjektif ve objektif boyutları arasındaki dinamikleri keşfetmeyi amaçlamaktadır. Yaş, çocuk sayısı gibi demografik faktörlerin yanı sıra, çok yönlü ve sınırsız kariyer anlayışlarının, yöneticilerin kariyer algıları üzerindeki etkilerini incelemek, bu alandaki anlayışı derinleştirecek ve eğitim liderliği literatürüne katkıda bulunacaktır. Çalışma, bireylerin kariyer başarılarını nasıl algıladıklarını ve bu algıların kariyer kararlarına,

motivasyonlarına ve genel iş tatminine nasıl yansıdığını anlamak için gerekli olan çok boyutlu bir bakış açısı sunmaktadır. Bu noktadan hareketle araştırmanın hipotezleri şu şekilde belirlenmiştir;

1. Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarıları ile yaş, çocuk sayısı, çok yönlü kariyer ve sınırsız kariyerleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
2. Eğitim yöneticilerinin yaş, çocuk sayıları, çok yönlü ve sınırsız kariyer düzeyleri öznel kariyer başarılarını anlamlı bir şekilde yordamaktadır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Bu araştırmanın evrenini İstanbul, Sakarya ve Kocaeli illerinde bulunan devlet okullarında kadrolu okul müdürü olarak çalışan eğitim yöneticileri oluşturmaktadır. Bu çalışmada katılımcılar belirlenirken ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme araştırmacılar tarafından araştırmanın amacına bağlı olarak belirlenen ölçütleri sağlayan kişilerin çalışmaya dahil edilmesidir (Büyüköztürk vd., 2024). Bu kapsamda araştırmaya dahil olma kriterleri şu şekilde belirlenmiştir: (1) En az 5 yıldır okullarda kurum müdürü olarak görev yapmış olmak, (2) şu an aktif olarak okul müdürlüğü görevine devam ediyor olmak ve son olarak (3) bulunduğu konuma sınav ile gelmiş olmak (proje okullarında kurum müdürü seçmeleri bu şekilde olmadığı için çalışmaya dahil edilmemişlerdir) belirlenmiştir. Çalışmaya katılan eğitim yöneticilerinin cinsiyet açısından %36'sı (n=128) kadın ve %64'ü (n=228) erkek eğitim yöneticisi oluşturmaktadır.

3.3. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarılarının yaş, çocuk sayısı, çok yönlü ve sınırsız kariyer tarafından yordayıp yordandığını belirlemek için yordayıcı korelasyonel model kullanılmıştır. Yordayıcı korelasyonel model, belirli değişkenler arasındaki ilişkileri inceler ve bir değişkenin değerlerini kullanarak başka bir değişkenin değerlerini tahmin etmeyi amaçlar. Bu tür modellerde, bilinen değerlere sahip değişken yordayıcı olarak adlandırılırken, tahmin edilmeye çalışılan değişken ise ölçüt değişken olarak bilinir (Büyüköztürk vd., 2024). Bu özel çalışmada, yordayıcı değişkenler olarak yaş, çocuk sayısı, çok yönlü kariyer ve sınırsız kariyer değişkenleri seçilmiştir. Öte yandan, çalışmanın odak noktası ve tahmin edilmeye çalışılan öznel kariyer başarıları değişkeni ise bu modelin temelini oluşturmuştur.

3.4. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama araçları olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen içerinde cinsiyet, yaş ve çocuk sayısı sorularının olduğu 'Demografik Bilgi Formu' ile daha önce geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmış olan 'Öznel Kariyer Başarısı Ölçeği' ve 'Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Ölçeği' kullanılmıştır.

Öznel Kariyer Başarısı Ölçeği: Bu ölçek Shockley vd. (2015) tarafından öznel kariyer başarı düzeyini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek tanınma, işin niteliği, işin anlamlılığı, etki, otantik, kişisel yaşam, büyüme ve gelişme ve tatmin olmak üzere sekiz boyut ve 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Budak ve Gürbüz (2017) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin uyarlama çalışmasında kamu (N=366) ve özel sektör (N=373) olmak üzere iki farklı örneklemden alınan veriler toplanmış ve analiz yapılmıştır ($\chi^2/sd= 3.09$, RMSEA= .075, CFI= .93, TLI= .91). Budak ve Gürbüz (2017) tarafından ölçeğin güvenilirlik çalışması kapsamında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısına bakılmış ve ilk uygulama için Cronbach alfa katsayılarının .62 ile .92 aralığında, ikinci uygulamada ise Cronbach alfa katsayılarının .79 ve .91 aralığında olduğu saptanmıştır. Bu uygulama için yeniden iç tutarlılık

katsayılarına bakılmış ve bu değerlerin .78 ile .96 aralığında değiştiği saptanmıştır.

Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Ölçeği: Bu ölçme aracı, çalışanların çok yönlü ve sınırsız kariyer yaklaşımlarını tespit etme amacıyla, Kale ve Özer (2012) tarafından geliştirilmiştir. Bu ölçme aracı, Briscoe ve diğerleri (2006) yürüttüğü ‘Çok yönlü ve sınırsız kariyer: Ampirik bir araştırma’ başlıklı çalışmanın teorik çerçevesiyle uyumlu bir şekilde hazırlanmıştır. Bu ölçme aracının iki temel bileşeni, ‘çok yönlü kariyer’ ve ‘sınırsız kariyer’ olup bu bileşenler alt boyutlarını oluşturmaktadır. ‘Çok yönlü kariyer’ boyutu, kendi kendini yönetme becerilerini (1. ile 5. maddeler arası) ve değerlerine göre harekete geçme (6. ile 11. maddeler arası) içerirken, ‘sınırsız kariyer’ boyutu, psikolojik hareketlilik (12. ile 18. maddeler arası) ve fiziksel hareketlilik (19. ile 23. maddeler arası) kapsar. Toplamda 23 madde içeren bu ölçüm aracı, beşli Likert tipidir (1- Kesinlikle katılmıyorum, 2- Katılmıyorum, 3- Kararsızım, 4- Katılıyorum, 5- Kesinlikle katılıyorum). Kale ve Özer (2012) tarafından geliştirme sürecinde, ‘çok yönlü kariyer’ için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .84, ‘sınırsız kariyer’ için ise .83 olduğu saptanmıştır. ‘Çok yönlü kariyer’ maddelerinin faktör yük değerleri .513 ile .749 arasında, ‘sınırsız kariyer’ maddelerinin faktör yük değerleri ise .508 ile .780 arasında değiştiği saptanmıştır. Ayrıca, ‘çok yönlü kariyer’ için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri %80, ‘sınırsız kariyer’ için ise %79 olarak tespit edilmiştir. Ancak, ölçüm aracının geliştirilme aşamasında uyum iyiliği değerlerinin incelenmediği görülmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Bu çalışmada, eğitim yöneticilerinin yaş, çocuk sayısı, çok yönlü kariyer ve sınırsız kariyer düzeylerinin öznel kariyer başarısına etkisini belirlenmesi amacıyla hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Veri toplama süreci çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiş ve toplanan veriler SPSS 25.0 programına aktarılmıştır. Analize başlamadan önce, Can’ın (2023) belirlediği standartlar dikkate alınmıştır. Bu standartlar çerçevesinde, verilerin en az aralık ölçeğinde olması, normal bir dağılım sergilemesi, otokorelasyon eksikliği, bağımsız yordayıcı değişkenler ve yordayıcı ile yordanan değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı gibi koşullar incelenmiştir. Korelasyon katsayıları değerlendirilirken Büyüköztürk’ün (2024) belirlemiş olduğu korelasyon katsayıları dikkate alınmış ve .00-.30 arasında olduğunda düşük, .30-.70 aralığında olduğunda orta ve .70 ve üstü olduğunda ise yüksek olarak değerlendirilmiştir. Normallik testi için, basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmış ve bulgulara göre, değerlerin normal dağılım için kabul edilebilir -2 ile +2 aralığında olduğu tespit edilmiştir (George ve Mallery, 2013). Ardından otokorelasyon durumunu değerlendirmek için Durbin Watson-d değeri analiz edilmiş ve 1.174 değeriyle kabul edilebilir bir aralıkta olduğu belirlenmiştir (Field, 2005). Analizin üçüncü aşamasında, varyans büyütme ve tolerans değerleri incelenmiştir. Varyans büyütme faktörlerinin 1.009 ile 1.779 arasında değiştiği ve 10’dan küçük olduğu; tolerans değerlerinin ise .562 ile .991 arasında değişerek kabul edilebilir bir aralıkta olduğu saptanmıştır (Field, 2005). Regresyon analizinin varsayımlarını test etmek üzere dördüncü adımda, yordayıcı ve yordanan değişkenler arasındaki korelasyonel ilişkiler incelenmiştir ve Tablo 2’de görüldüğü üzere, bu değişkenler arasında korelasyonel ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1. Eğitim Yöneticilerinin Öznel Kariyer Başarısı, Çok Yönlü Kariyer ve Sınırsız Kariyer Düzeylerine Yönelik Betimsel İstatistikler

Değişken	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	Basıklık	Çarpıklık
Öznel Kariyer Başarısı	356	88,14	25,45	,789	,360
Çok Yönlü Kariyer	356	43,11	8,93	1,178	1,747
Sınırsız Kariyer	356	46,98	9,20	1,158	1,954

4. BULGULAR

Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısı ile sınırsız kariyer, çok yönlü kariyer, yaş ve çocuk sayısı arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Pearson Moment Çarpım Korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Öznel Kariyer Başarısı, Sınırsız Kariyer, Çok Yönlü Kariyer, Yaş ve Çocuk Sayısı Arasındaki Korelasyonel İlişkiler

	1	2	3	4	5
1. Çok Yönlü Kariyer	1				
2. Sınırsız Kariyer	,651**	1			
3. Öznel Kariyer Başarısı	,449**	,353**	1		
4. Yaş	-,133*	-,064	-,057	1	
5. Çocuk Sayısı	-,076	-,007	-,132*	,161**	1

**p<.01 *p<.05

Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarıları ile çok yönlü kariyer ($r=.449, p<.01$) ve sınırsız kariyer ($r=.351, p<.01$) arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ayrıca öznel kariyer başarısı ile çocuk sayısı arasında ise negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r= -.132, p<.01$). Bunun yanı sıra öznel kariyer başarısı ile yaş arasında ise herhangi anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır ($r= -.057, p>.05$).

Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarılarının yaş, çocuk sayısı, çok yönlü kariyer ve sınırsız kariyer tarafından yordama düzeyinin belirlenmesi amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi bulguları Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Eğitim Yöneticilerinin Öznel Kariyer Başarılarına Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Model	Yordayıcı	B	SH _B	β	p	ΔR ²
1	(Sabit)	100,554	8,475		,000	,02*
	Yaş	-,157	,229	-,037	,492	
	Çocuk Sayısı	-2,966	1,26	-,126	,019	
2	(Sabit)	31,055	10,631		,004	,21*
	Yaş	,070	,206	,016	,735	
	Çocuk Sayısı	-2,484	1,13	-,105	,029	
	Çok Yönlü Kariyer	1,055	0,179	,370	,000	
	Sınırsız Kariyer	,312	0,172	,113	,071	

Okul müdürlerinin öznel kariyer başarılarının yordanmasına ilişkin yapılan hiyerarşik regresyon analizine ilk analizde yaş ve çocuk sayısı alınmıştır. Bu iki değişken birlikte okul müdürlerinin öznel kariyer başarısının yordanmasına ilişkin varyansın %2'sini açıklamaktadır. Burada sadece çocuk sayısının öznel kariyer başarısının anlamlı yordayıcıları olduğu saptanmıştır. Analize ikinci blok olarak çok yönlü kariyer ve sınırsız kariyer alınmıştır. Yaş ve çocuk sayısı kontrol edildiğinde sınırsız ve çok yönlü kariyerin eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısına %19 katkı sağladığı görülmektedir. Böylece açıklanan toplam varyansın %21'e yükseldiği saptanmıştır. Bu durum eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısının yaş, çocuk sayısı, çok yönlü kariyer ve sınırsız kariyer tarafından anlamlı bir şekilde yordandığını göstermektedir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarılarının yaş, çocuk sayısı, çok yönlü ve sınırsız kariyer düzeyleri tarafından yordama düzeyini belirlemek için öncelikle korelasyonel ilişkilere bakılmıştır. Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarıları ile çok yönlü kariyer arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu durum eğitim yöneticilerinin çok yönlü kariyer düzeyleri arttıkça öznel kariyer başarılarının da arttığını göstermektedir. Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde doğrudan bu iki değişkenin birlikte incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra çok yönlü kariyer ve kariyer başarısı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkilerin bulunması (Bulut, 2019; De Vos Soens, 2008; Kale ve Günel, 2022; Volmer ve Spurk, 2011) araştırma sonuçlarını dolaylı olarak desteklediği söylenebilir. Bireylerin kariyer ve yaşam başarısı, kişisel tanımlamalarına ve şekillendirmelerine dayanır; bu, bireysel bir anlaşma olarak görülen çok yönlü kariyer anlayışıyla örtüşmektedir. Baruch (2006) ve Hall ve Moss'a (1998) göre başarının ölçütü, dışsal değerlerden ziyade, bireyin içsel değerlendirmeleri ve psikolojik kazanımları tarafından belirlenir. Bu, özellikle ücret, kıdem ve güç gibi objektif başarı göstergelerinden daha fazla, kişisel tatmin ve psikolojik refahı önemseyen bireyler için geçerlidir. Çok yönlü kariyer yaklaşımı, sadece iş değişikliğini değil, bireyin kariyerine atfettiği derin anlamları, amaçlarının farkındalığını ve kariyerle ilgili düşünce yapısını kapsayan geniş bir spektrumu ifade eder. Briscoe ve Hall (2006b) tarafından belirtilen bu yaklaşım, hareketliliği, sürekli öğrenmeyi ve bireyin genel yaşam perspektifini içerir. Çok yönlü olmanın arkasında yatan motivasyon; anlamlı iş arayışı, mesleki keşfetme, özgürlük ve gelişim ihtiyacı, mesleki bağlılık ve psikolojik başarıya ulaşma arzusudur. Hall (2004), Hall ve Chandler (2005) bu motivasyonun, bireyin kendini işine adanmışlığının ve psikolojik başarısının bir göstergesi olduğunu belirtir. Araştırmalar, çok yönlü kariyer eğilimi olan bireylerin, kendi kariyerlerini yönetme yeteneklerinin, kariyer ve yaşam tatmini, kişisel gelişim ve bireysel refah gibi olumlu psikolojik sonuçlara yol açtığını göstermektedir (King, 2004). İlerleme ve içsel tatmin konusunda başarılı olan bireyler, kariyerlerinde inisiyatif kullanma eğilimindedir (Crant, 2000; Seibert vd., 2001). Bu durum sonuç olarak, öznel kariyer başarıları ve çok yönlü kariyer arasında, bireyin kendi kariyer yolculuğu üzerindeki kontrolü ve kariyeri boyunca elde ettiği psikolojik tatminin önemli olduğunu vurgulayan orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişkiyi açıkladığı söylenebilir. Bu ilişki, bireylerin kariyer başarılarını kendi içsel değerlendirmeleri ve psikolojik refahları üzerinden tanımlamalarını destekler niteliktedir.

Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarıları ile sınırsız kariyer düzeyleri arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu durum eğitim yöneticilerinin sınırsız kariyer düzeyleri arttıkça öznel kariyer başarılarının da arttığını göstermektedir. Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde doğrudan bu iki değişkenin birlikte incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde doğrudan bu iki değişkenin birlikte incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra sınırsız kariyer ile kariyer başarısı

arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkilerin bulunması (Kale ve Günel, 2022; Uzunbacak vd., 2019; Volmer ve Spurk, 2011) araştırma sonuçlarını dolaylı olarak desteklediği söylenebilir. Bunun yanı sıra Bulut'un (2019) yapmış olduğu çalışmada sınırsız kariyer ile kariyer başarısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunması araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Eğitim yöneticilerinin sınırsız kariyer düzeylerinin artmasıyla öznel kariyer başarılarının artmasının bireylerin kendi kariyer yollarını proaktif bir şekilde yönetme ve şekillendirme yeteneklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Sınırsız kariyer anlayışı, geleneksel kariyer sınırlarının ötesine geçerek, çeşitlilik, esneklik ve kişisel gelişim fırsatları sunar. Bu, eğitim yöneticilerinin becerilerini, ilgi alanlarını ve tutkularını keşfetmelerine olanak tanır, böylece kendileri için anlamlı olan kariyer hedeflerine ulaşmada daha etkili olurlar. Adaptasyon yeteneği, sürekli öğrenme ve profesyonel ağlarını genişletme gibi unsurlar, bu dinamik kariyer yolculuğunda kritik rol oynar. Öznel kariyer başarısı, bu bağlamda, bireyin kendi standartlarına ve değerlerine dayalı olarak değerlendirilir. Kendi kariyerini yönlendirme gücüne sahip eğitim yöneticileri, bu süreçte elde ettikleri başarıları daha tatmin edici bulurlar, çünkü bu başarılar kendi seçimleri ve çabalarının bir sonucudur. Bu nedenle, sınırsız kariyer düzeylerinin artışı, eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarılarını doğrudan etkileyen bir faktör olduğu söylenebilir.

Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısı ile çocuk sayısı arasında ise negatif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yani eğitim yöneticilerinin çocuk sayıları arttıkça öznel kariyer başarıları azalmaktadır. Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde öznel kariyer başarısı ile çocuk sayısı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğuna dair bulguların olması (Kircmeyer, 1998; Ng ve Feldman, 2014) araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra Valcour ve Ladge (2008) yapmış olduğu çalışmada öznel kariyer başarısı ile çocuk sayısı arasında herhangi bir ilişki bulunmaması araştırma sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Çocuk sahibi olmak, zaman ve enerji gerektiren önemli bir sorumluluktur. Eğitim yöneticileri gibi yoğun çalışma saatleri ve yüksek sorumluluk gerektiren pozisyonlardaki bireyler için, iş ve aile yaşamı arasında denge kurmak zorlayıcı olabilir. Çocukların varlığı, özellikle küçük yaşlardayken, ebeveynlerin kariyerlerine ayırabilecekleri zamanı ve odaklanmayı sınırlayabilir. Bu durum, öznel kariyer başarısının algılanmasını etkileyebilir; çünkü bireyler, profesyonel hedeflerine ulaşmak için gereken çabayı gösterme konusunda kısıtlamalar yaşayabilirler. Bu ilişkinin düşük düzeyde olması, çocuk sahibi olmanın kariyer başarısı üzerinde mutlak bir etkiye sahip olmadığını, ancak bazı durumlarda bireylerin kariyer gelişimine ve başarı algılarına olumsuz etkide bulunabileceğini gösterir

Eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısı ile yaş arasında ise herhangi anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır. Alan yazında yer alan çalışmalar incelendiğinde öznel kariyer başarısı ile yaş arasında herhangi bir ilişki bulunmayan sonuçlar (Çakmak Otluoğlu, 2014; Dahling ve Lauricella, 2017; Toyata, 2020) araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Bunun yanı sıra Duran'ın (2018) yapmış olduğu çalışmada yaş arttıkça öznel kariyer başarısının arttığına dair bulgu araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Öznel kariyer başarısının yaşla doğrudan bir ilişkisi olmaması, kariyer gelişiminin yaşam boyu sürebileceğine ve bireylerin kariyerlerinde herhangi bir yaşta önemli başarılar elde edebileceklerini gösterdiği söylenebilir. Ayrıca, bu durum, eğitim sektöründe, özellikle yöneticilik pozisyonlarında, deneyim ve yaşın kariyer başarısı üzerinde mutlak bir etkiye sahip olmadığını, bunun yerine bireyin kendi kariyerine yönelik tutumu, hedefleri ve başarıya ulaşma konusundaki çabalarının daha belirleyici olduğunu gösterir. Bu anlayış, eğitim yöneticilerinin kariyer yolculuklarını kişisel başarılarına göre ölçmelerine olanak tanıdığı söylenebilir.

Eğitim yöneticilerinin çocuk sayısı, yaş, sınırsız ve çok yönlü kariyer düzeylerinin öznel kariyer başarılarını yordama düzeyini belirlemek için yapılan bu çalışmada hiyerarşik regresyon analizi

yapılmıştır. Eğitim yöneticilerinin yaş ve çocuk sayılarının birlikte öznel kariyer başarılarının %2'sini açıklamaktadır. Analize ikinci blok olarak çok yönlü kariyer ve sınırsız kariyer alınmıştır. Yaş ve çocuk sayısı kontrol edildiğinde sınırsız ve çok yönlü kariyerin eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısına %19 katkı sağladığı görülmektedir. Böylece açıklanan toplam varyansın %21'e yükseldiği saptanmıştır. Bu durum eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısının yaş, çocuk sayısı, çok yönlü kariyer ve sınırsız kariyer tarafından anlamlı bir şekilde yordandığını göstermektedir. Bu çalışma, eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarısı, sınırsız ve çok yönlü kariyer düzeylerini değerlendirirken kapsamlı bir yaklaşım benimsemiş olsa da bazı sınırlılıklara sahiptir. İlk olarak, örneklem sadece İstanbul, Sakarya ve Kocaeli illerinde çalışan okul müdürlerini kapsamaktadır, bu da bulguların genelleştirilebilirliğini sınırlayabilir. Çalışmanın sonuçlarının farklı coğrafi ve kültürel bağlamlarda geçerli olup olmadığı konusu açık kalmaktadır. Çünkü sadece Türkiye'nin Marmara Bölgesinde bulunan bu üç dahil edilmiştir. İkinci olarak, kullanılan ölçekler öğrencilerin öz değerlendirmelere dayanmaktadır, bu da yanıt verme eğilimi gibi öznel faktörlerden etkilenebilir. Üçüncü olarak, hiyerarşik regresyon analizi yalnızca incelenen değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymaktadır; neden-sonuç ilişkilerini belirlememektedir. Son olarak, çalışma, eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarılarını etkileyebilecek diğer potansiyel değişkenleri, örneğin çevresel faktörleri veya öğrenme ortamını dikkate almamıştır. Bu sınırlılıklar, gelecekteki çalışmaların bulguları daha kapsamlı bir şekilde değerlendirmesine ve anlamasına rehberlik edebilir. Gelecekteki çalışmalar, bu araştırmanın sınırlılıklarını göz önünde bulundurarak, eğitim yöneticilerinin öznel kariyer başarılarını daha geniş açıdan değerlendirebilir. İlk olarak, farklı coğrafi ve kültürel bağlamlarda örneklem çeşitliliğini artırmak, bulguların genelleştirilebilirliğini güçlendirebilir. Hiyerarşik regresyon analizinin sınırlılıklarını dikkate alarak, neden-sonuç ilişkilerini daha iyi anlamak için uzun dönemli boylamsal çalışmalar yapılmalıdır. Bu öneriler, eğitimcilerin ve politika yapıcıların eğitim yöneticilerine yönelik daha etkili destek ve müdahale programları geliştirmelerine katkıda bulunabilir.

KAYNAKÇA

- Abele, A.E., & Spurk, D. (2009). How do objective and subjective career success interrelate over time?. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 82(4), 803-824. <https://doi.org/10.1348/096317909X470924>
- Arthur, M. B., & Rousseau, D. M. (1996). *The boundaryless career: A new employment principle for a new organizational era*. Oxford University Press.
- Baruch, Y. (2006). Career development in organizations and beyond: Balancing traditional and contemporary viewpoints. *Human Resource Management Review*, 16(2), 125-138. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2006.03.002>
- Briscoe, J.P., & Hall, D.T. (2006). The interplay of boundaryless and protean careers: Combinations and implications. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 4-18. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2005.09.002>
- Budak, G. ve Gürbüz, S. (2017). Özne kariyer başarısı: Bir ölçek uyarlama çalışması. *İş ve İnsan Dergisi*, 4(2), 87-99. <https://doi.org/10.18394/iid.280529>
- Bulut, Ö. (2019). Sınırsız ve değişken kariyer yönelimlerinin kariyer bağlılığı ile ilişkisi: bir araştırma [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Büyükoztürk, Ş. (2024). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum*. Pegem Akademi.
- Büyükoztürk, Ş., Aygün, Ö., Kılıç Çakmak, E. ve Karadeniz, Ş. (2024). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (35. baskı). Pegem Akademi.
- Can, A. (2023). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (11. Basım). Pegem Akademi.
- Crant, J. M. (2000). Proactive behavior in organizations. *Journal of Management*, 26(3), 435-462. <https://doi.org/10.1177/014920630002600304>
- Çakmak Otluoğlu, K.Ö. (2014). Kariyer bağlılığının kariyer başarısı üzerindeki etkisinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 12(23), 350-363. <https://doi.org/10.11611/JMER283>
- De Vos, A. and Soens, N. (2008). Protean attitude and career success: the mediating role of selfmanagement. *Journal of Vocational Behavior*, 73(3), 449-456. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2008.08.007>
- Dahling, J. J., & Lauricella, T. K. (2017). Linking job design to subjective career success: A test of self-determination theory. *Journal of Career Assessment*, 25(3), 371-388. <https://doi.org/10.1177/1069072716639689>
- DeFillippi, R. J., & Arthur, M. B. (1994). The boundaryless career: A competency-based perspective. *Journal of Organizational Behavior*, 15(4), 307-324. <https://www.jstor.org/stable/2488429>
- Duran, D. (2018). Duygusal emeğin çalışan performansı ve kariyer başarısı üzerine etkisi: otomotiv sektörü üzerine bir araştırma [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Eby, L. T., Butts, M., & Lockwood, A. (2003). Predictors of success in the era of the boundaryless career. *Journal of Organizational Behavior*, 24(6), 689-708. <https://doi.org/10.1002/job.214>

- Field, A. (2005). *Discovering statistics using SPSS*. Sage Publications.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update (10 ed.)*. Pearson.
- Greenhaus, J.H., & Powell, G.N. (2006). When work and family are allies: A theory of work-family enrichment. *Academy of Management Review*, 31(1), 72-92. <https://psycnet.apa.org/doi/10.2307/20159186>
- Greenhaus, J. H., Parasuraman, S., & Wormley, W. M. (2005). Effects of race on organizational experiences, job performance evaluations, and career outcomes. *Academy of Management Journal*, 33(1), 64-86. <https://doi.org/10.5465/256352>
- Hall, D.T. (2005). *Careers in and out of organizations*. Sage.
- Hall, D.T. (2004). The protean career: A quarter-century journey. *Journal of Vocational Behavior*, 65(1), 1-13. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.jvb.2003.10.006>
- Hall, D.T., & Chandler, D.E. (2005). Psychological success: When the career is a calling. *Journal of Organizational Behavior*, 26(2), 155-176. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/job.301>
- Hall, D.T., & Moss, J. E. (1998). The new protean career contract: Helping organizations and employees adapt. *Organizational Dynamics*, 26(3), 22-37. [https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/S0090-2616\(98\)90012-2](https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/S0090-2616(98)90012-2)
- Heslin, P. A. (2005). Conceptualizing and evaluating career success. *Journal of Organizational Behavior*, 26(2), 113-136. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/job.270>
- Inkson, K. (2006). Protean and boundaryless careers as metaphors. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 48-63. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.jvb.2005.09.004>
- Inkson, K., & King, Z. (2012). Contested terrain in careers: A psychological contract model. *Human Relations*, 65(2), 153-175. <https://doi.org/10.1177/0018726710384289>
- Judge, T. A., Cable, D. M., Boudreau, J. W., & Bretz, R. D. (2005). An empirical investigation of the predictors of executive career success. *Personnel Psychology*, 48, 485-519. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1744-6570.1995.tb01767.x>
- Kale, E. ve Günel, G. (2022). Turist rehberlerinin çok yönlü/sınırsız kariyer tutumlarının kariyer başarısı ve kariyer bağlılığına etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(3), 872-887. <http://dx.doi.org/10.31592/aeusbed.1106764>
- Kale, E. ve Özer, S. (2012). İşgörenlerin çok yönlü ve sınırsız kariyer tutumları: Hizmet sektöründe bir araştırma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 173-196.
- Kirrmeyer, C. (1998). Determinants of managerial career success: Evidence and explanation of male/female differences. *Journal of Management*, 24(6), 673-692. [https://doi.org/10.1016/S0149-2063\(99\)80079-8](https://doi.org/10.1016/S0149-2063(99)80079-8)
- King, Z. (2004). Career self-management: Its nature, causes and consequences. *Journal of Vocational Behavior*, 65(1), 112-133. [https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/S0001-8791\(03\)00052-6](https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/S0001-8791(03)00052-6)
- Mirvis, P.H., & Hall, D.T. (1994). Psychological success and the boundaryless career. *Journal of*

- Organizational Behavior, 15(4), 365-380. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/job.4030150406>
- Ng, T.W.H., & Feldman, D.C. (2014). Subjective career success: A meta-analytic review. *Journal of Vocational Behavior*, 85(2), 169-179. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2014.06.001>
- Peiperl, M.A., & Baruch, Y. (1997). Back to square zero: The post-corporate career. *Organizational Dynamics*, 25(4), 7-22. [https://doi.org/10.1016/S0090-2616\(97\)90033-4](https://doi.org/10.1016/S0090-2616(97)90033-4)
- Rodrigues, R., Guest, D., & Budjanovcanin, A. (2013). From anchors to orientations: Towards a contemporary theory of career preferences. *Journal of Vocational Behavior*, 83(2), 142-152. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2013.04.002>
- Seibert, S.E., Kraimer, M.L., & Crant, J.M. (2001). What do proactive people do? A longitudinal model linking proactive personality and career success. *Personnel Psychology*, 54(4), 845-874. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1744-6570.2001.tb00234.x>
- Shockley, M.K., Ureksoy, H., Rodopman, O.B., Poteat, F.L. & Dullaghan, R.T. (2015). Development of a new scale to measure subjective career success: A mixed-methods study, *Journal of Organizational Behavior*, 37(1), 128-153. <http://dx.doi.org/10.1002/job.2046>
- Spurk, D., & Abele, A.E. (2011). Who earns more and why? A multiple mediation model from personality to salary. *Journal of Business and Psychology*, 26(1), 87-103. <https://doi.org/10.1007/s10869-010-9184-3>
- Sullivan, S.E. (1999). The changing nature of careers: A review and research agenda. *Journal of Management*, 25(3), 457-484. <https://doi.org/10.1177/014920639902500308>
- Sullivan, S.E., & Baruch, Y. (2009). Advances in career theory and research: A critical review and agenda for future exploration. *Journal of Management*, 35(6), 1542-1571. <https://doi.org/10.1177/0149206309350082>
- Tams, S., & Arthur, M. B. (2010). New directions for boundaryless careers: Agency and interdependence in a changing world. *Journal of Organizational Behavior*, 31(5), 629-646. <https://www.jstor.org/stable/41683935>
- Toyata, B. (2020). Öznel kariyer başarı sına yönelik yüksek performanslı insan kaynakları uygulamalarının etkisi: Psikolojik sermaye ve örgütsel bağlılığın ilişkiye aracılık etkisi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Uzunbacak, H., Zengin, S. ve Çelik, Y. (2019). Sınırsız kariyerin kariyer başarısı üzerindeki etkisinde kariyer bağlılığının rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 629-642.
- Volmer, J. and Spurk, D. (2011). Protean and boundaryless career attitudes: relationships with subjective and objective career success, *Zeitschrift für Arbeitsmarkt Forschung (ZAF)*, 43, 207- 218.

AKILLI TELEFON UYGULAMALARININ KULLANICI BAZLI SİBER GÜVENLİK FARKINDALIĞI¹

Esmâ ERDOĞAN²

Mustafa COŞAR³

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 15.02.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 29.04.2024

Atıf/©: Erdoğan, E., Coşar, M., (2024). Akıllı Telefon Uygulamalarının Kullanıcı Bazlı Siber Güvenlik Farkındalığı. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 15-33

Özet

Dijital ve mobil yaşam koşulları insanları hızlı ve pratik olarak erişim ve kullanım alışkanlıklarına sürüklemektedir. Akıllı telefonlar mobil uygulamalar yardımıyla iletişimden ticarete, eğitimden sağlığa pek çok günlük hayat faaliyetini yapma fırsatı sunmaktadır. Bu fırsatları değerlendirirken bilgi güvenliği unutulmaması gereken bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Milyonlarca kullanıcı, cihaz ve uygulamanın etkileşimde olduğu bir ortamda kötü niyetli yaklaşımlara karşı temel bazı güvenlik önlemlerinin alınması gerekmektedir. Bu çalışmada, özellikle çocuk ve gençlere dokunma ve örnek olma niteliği olan öğretmenlerin bir mobil uygulama yüklerken nelere dikkat ettiği, uygulama hakkında ne tür bilgiler topladığı ve uygulamanın cihaz içerisinde çalışırken ne tür erişim izinleri verdiği gibi farkındalık düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma, toplam 84 katılımcı ile bir anket uygulaması sonucunda elde edilen veriler üzerinden yürütülmüştür. Araştırma bulgularına göre, katılımcıların cihazlarına uygulama indirmeden önce uygulama hakkında bilgi sahibi olmaları, çeşitli ön incelemelerde bulunmaları ve kullanıcı yorumlarını okumaları gibi parametreleri içeren bilgi toplama faktörüne göre güvenlik farkındalıklarının %74,4 olduğu görülmüştür. Ardından, uygulama indirme sırasında uygulamanın cihaz üzerindeki erişim talepleri ve katılımcıların bu talebe karşın verdikleri erişim izinleri konusundaki bilgileri ve farkındalıkları ise %78,2 olduğu bulunmuştur. Son olarak, tüm katılımcıların mobil uygulamalardaki güvenlik zafiyetlerine yönelik önlem alma farkındalık düzeylerinin ise %79,7 olduğu tespit edilmiştir.

Anaktar Kelimler: Siber Güvenlik, Bilgi Güvenliği, Mobil Uygulama, Mahremiyet, Farkındalık Düzeyi

1 Bu makale, 2022 yılında 8.Hitit Öğrenci Kongresi'nde Özet Bildiri şeklinde sunumu yapılan "Öğretmenlerin Akıllı Telefonlarda Kullanılan Mobil Uygulamaların Güvenlik Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi: Çorum İli Örneği" isimli bildirinin güncellenmiş ve genişletilmiş halidir.

2 Yüksek Lisans, Hitit Üniversitesi, esmardgn19@gmail.com ,0009-0001-4595-0179

3 Dr.Öğr.Üyesi, Hitit Üniversitesi, mustafacosar@hitit.edu.tr, 0000-0001-6482-4592

USER BASED CYBER SECURITY AWARENESS OF SMARTPHONE APPLICATIONS

Citation /©: Erdoğan, E., Coşar, M., (2024). Akıllı Telefon Uygulamalarının Kullanıcı Bazlı Siber Güvenlik Farkındalığı. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 15-33

Abstract

Digital and mobile living conditions lead people to access and use habits quickly and practically. Smartphones offer the opportunity to do many daily life activities such as communication, trade, education and health with the help of mobile applications. While evaluating these opportunities, information security emerges as a concept that should not be forgotten. In an environment where millions of users, devices and applications interact, some basic security measures must be taken against malicious approaches. In this study, it has been tried to determine the level of awareness of teachers, who are an example to children and young people, what they pay attention to when installing a mobile application, what kind of information they collect about the application, and what kind of access permissions the application gives while working on the device. The research was carried out on the data obtained as a result of a questionnaire application with a total of 84 participants. According to the research findings, it was seen that the security awareness of the participants was 74.4% according to the information collection factor, which includes parameters such as having information about the application before downloading the application to their devices, making various preliminary reviews and reading user comments. Afterwards, it was found that the knowledge and awareness of the application's access requests on the device during the application download and the access permissions given by the participants in response to this request was 78.2%. Finally, it was determined that the awareness level of all participants to take precautions against security vulnerabilities in mobile applications was 79.7%.

Keywords: Cybersecurity, Information Security, Mobile Application, Privacy, Awareness Level

1. GİRİŞ

Özellikle 2000 yılında başlayan ve milenyum ismiyle anılan bilgi ve iletişim çağının insanlığa sunduğu en önemli değişim dijital ve mobil bir yaşam olmuştur. Bu yaşam penceresi aralandığında her yaştan bireyin dijitale ve mobil hayata hızlı bir şekilde uyum sağladığı görülmektedir. Bu alanda ilk akla gelen teknoloji ise mobil akıllı telefonlar gelmektedir. Mobil bir telefonun olmazsa olmazı iletişim kurma, internete bağlanma, fotoğraf ve video çekimleri yapma, konum ve güzergâh belirleme, sosyal medya ortamlarını takip ve diğer günlük aktiviteler gelmektedir.

Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) gelişimiyle birlikte akıllı telefonlar günlük hayatın önemli bir yerini tutmaktadır. Her geçen gün kullanıcı sayısı ve teknik özellikleri giderek artan akıllı telefonların işletim sistemi ve içerisinde çalışan uygulamaları da gelişerek arttığı görülmektedir. Akıllı telefonlar yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda mobil bilgisayar özelliği taşıyan karmaşık birer teknolojik cihazlardır. İçerisinde ses ve görüntü alışı-verişi sağlayan multimedya modülleri, ortam değişkenlerini algılayabilen, izleyebilen ve ölçülebilen sensörler ve hayatın pek çok aşamasında kullanılacak ek modüllerle donatılmaktadırlar. Bu tür donanımsal özellikleri çalıştıracak ve onları işler hale getirebilecek sayısı milyonları aşan uygulamalar geliştirilmektedir.

Her teknolojik gelişmenin faydalarının olduğu kadar zararları da olduğu bilinmektedir. Siber tehdit ve saldırılar önlem alınmadığında kullanıcının verisine, cihazına ve imajına çok çeşitli maddi ve manevi zararlar verebilmektedir. Özellikle son yıllarda dijital sistemlere yapılan siber saldırıların arttığı görülmektedir. Cybercrime Magazine (2022) yayınladığı bir raporunda; 2021’de küresel siber suç hasarı günde 16,4 milyar dolar, saatte 684,9 milyon dolar, dakikada 11 milyon dolar ve saniyede 190.000 dolar olarak gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Bu sayıların 2025 yılına gelindiğinde 10,5 trilyon dolara ulaşacağı öngörülmektedir. Türkiye’de de durum bundan pek farklı değildir. 2020 yılında cep telefonlarına yapılan siber saldırılarının sayısının binlere ulaştığı görülmektedir.

Tekerek ve Tekerek (2013) ilköğretim ve lise düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin bilgisayar ve internet güvenliği farkındalık seviyelerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Araştırmada öğrencilere, internet kullanımının amacı, kaçak program indirme ve kullanımı, sohbet odaları kullanımı ve sakıncalı adreslere bağlanma gibi kullanım farkındalığını belirlemeye çalışmışlardır. Lise öğrencilerin ilköğretim öğrencilerine göre farkındalık düzeylerinin daha yüksek çıktığını, kız öğrencilerin farkındalıklarının erkek öğrencilere göre daha yüksek çıktığını belirlemiştir.

Çocukların siber ortamlarda güvenliğinin sağlanmasında öğretmenlerin rolünün büyük olduğu bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletlerinin ulusal bilgi güvenliği raporunda, öğrencilere çok az öğretmenin temel internet kullanım becerilerini öğrettikleri belirtilmektedir. Örneğin öğretmenlerin %23’ü güçlü şifre oluşturma, %34’ü kişisel bilgileri internette kullanma ve %33’ü özel hayata saygı gösterme ile ilgili konularda öğrencileri bilgilendirdiğini belirtilmiştir (Tekerek ve Tekerek, 2013).

Canoğulları (2021)’deki araştırmasında, 310 ilköğretim ve ortaokul öğretmenin bilgi güvenliği farkındalıklarını belirlemeye çalışmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğretmenlerin bilgi güvenliği farkındalık düzeyleri orta düzeyin biraz üzerinde çıkmıştır. Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre dağılımında erkek öğretmenlerin farkındalıklarının daha yüksek olduğu, yaşa göre 24-30 yaş lehine anlamlı farklılığın olduğu ve son olarak bransa göre ise, birbirlerine yakın düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Literatürde öğrencilerin, ebeveynlerin, öğretmenlerin ve diğer kesimlerin farklı yaş, branş, bölge ve eğitim düzeyine göre bilgi güvenliği farkındalıklarını ölçen (Chen vd., 2008; Güldüren, 2013; Elçi ve Sarı, 2017; Yılmaz ve Ezin, 2017; Taner ve Kılıç, 2019; Derin ve Gençoğlu, 2020; Aljohri vd.

2021; Talan ve Aktürk, 2021; Keser ve Yayla, 2021; Uzun ve Coşar, 2022; Aksoğan ve Atıcı, 2023; Chang vd. 2023) pek çok araştırmaya rastlamak mümkündür. Ancak, mobil telefon ve uygulamaları ile ilgili bilgi güvenliği farkındalığı konusunda az sayıda çalışma ile karşılaşmıştır. Bu yönüyle bu araştırmanın özgün olduğu ve yenilikçi yönünün var olduğu düşünülmektedir.

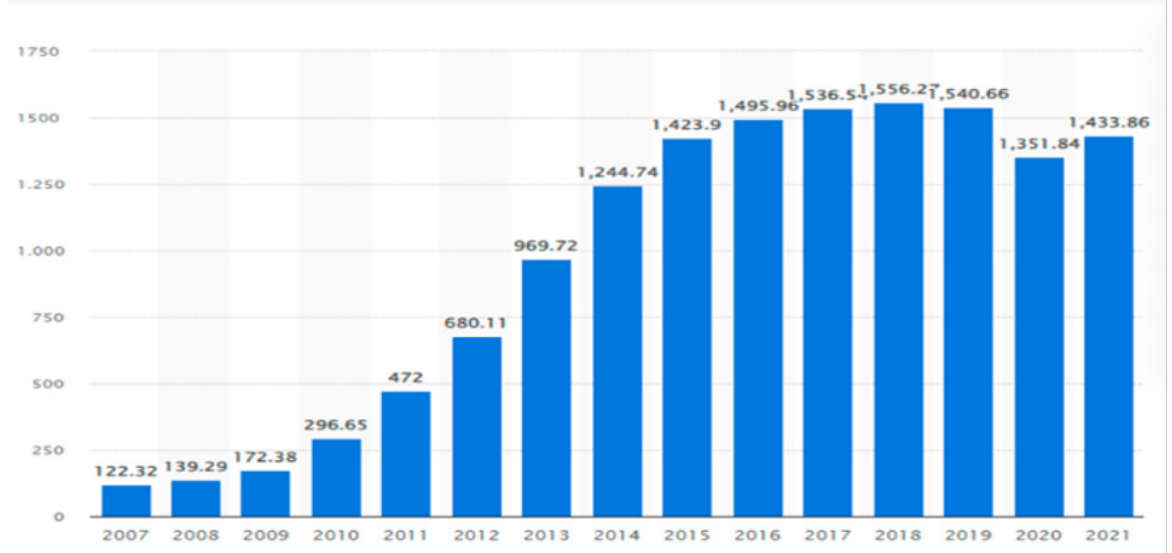
Bu çalışmada, özellikle çocuk ve gençlerin hayatına dokunma ve örnek olma niteliği olan öğretmenlerin mobil uygulamaların güvenlikleri hakkındaki düşünceleri ve bilgi güvenliği farkındalık düzeyleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Öğretmenlerin mobil cihazlara uygulama indirirken dikkat düzeyleri, uygulama hakkındaki ön bilgileri, uygulamaların erişim taleplerine karşı hangi izinleri verdikleri ve bu izinlerin nelere yol açabileceği gibi bilgi güvenliği farkındalıklarının yanında temel bazı güvenlik önlemlerini alıp almadıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Mobil telefon, cep telefonu, akıllı telefon gibi çeşitli isimlerde anılmaktadır. Bu telefonlar, donanım olarak kasa, ekran, anakart, devre elemanları, bağlantı modülleri, sensörler, hafıza ve güç üniteleri gibi temel parçalardan oluşmaktadır. Yazılım olarak ise, işletim sistemi ve farklı amaçlar için geliştirilmiş farklı özelliklere sahip uygulamalardan oluşmaktadır.

Şekil 1’de verilen grafiğe bakıldığında, 2007-2009 yılları arasında 100 milyonlar civarında olan akıllı telefon satış rakamlarının 2021 yılına gelindiğinde 1.4 milyarı aştığı raporlanmaktadır. Bu artışın 12 kata yakın bir oranda artmış olması dikkatleri üzerine çekmektedir.

Şekil 1. 2007-2021 Yılları Arasında Dünya Çapında Son Kullanıcılara Satılan Akıllı Telefon Sayısı

Kaynak: (Statista, 2022)

TUİK’in “Hane Halkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması” raporuna göre, Türkiye’de 2021 yılı itibariyle 16-74 yaş aralığında ki bireylerin %94,9’unun akıllı telefon kullanıcısı olduğu belirtilmektedir. Aynı raporda, 2021 yılında hanelerin %92,0’inin evden internete erişim olanağına sahip olduğu, tüm bireylerinde %82,6’sının bireysel internet kullanıcısı olduğu belirlenmiştir. Şekil 2’de görüldüğü gibi, internet kullanımının 2011-2021 yılları arasındaki on yıllık değişimi özetlenmeye çalışılmıştır (TUİK, 2021).

Şekil 2. 2011-2021 Yılları Arasında İnternet Erişim Olanağı Olan Haneler ve Bireylerde İnternet Kullanımı Oranları

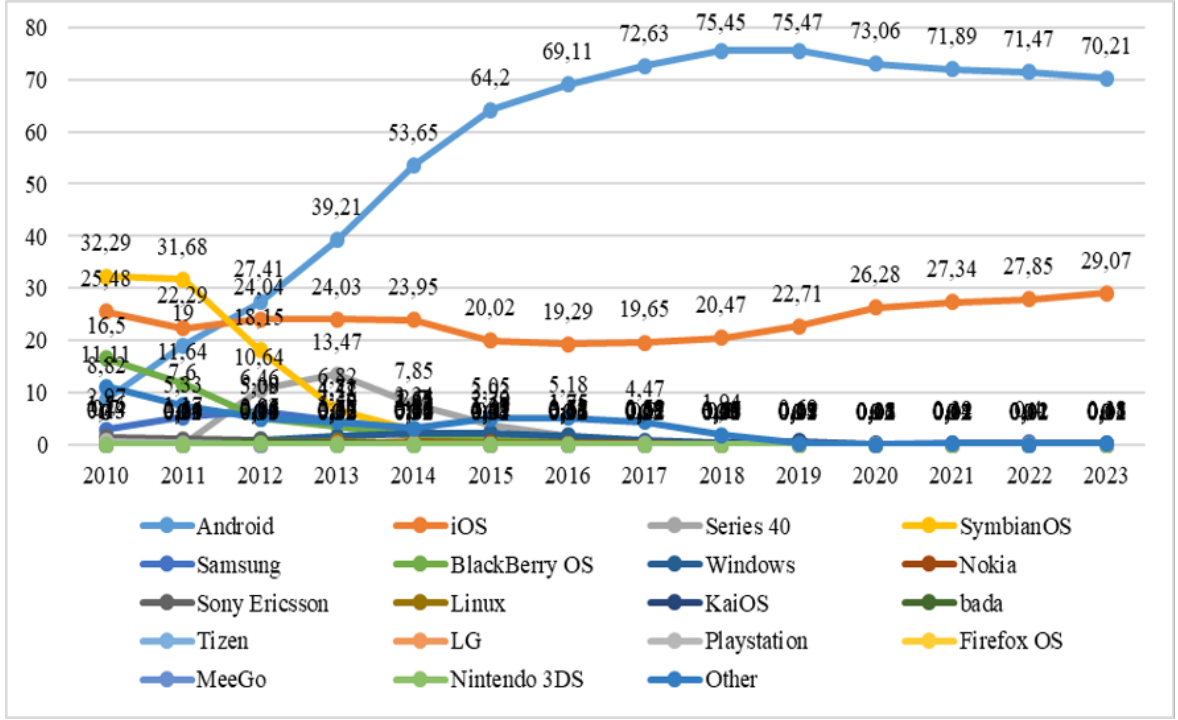
Kaynak: (TUİK, 2021)

Akıllı telefon ve internet kullanımının bu kadar hızla artmasındaki etkenlerin başında, kullanım kolaylığı ve içerisinde hayatı kolaylaştıran birçok uygulama ve programın çalıştırılabilmesi olduğu söylenebilir. Akıllı telefonlar kullanıcılarına telefon görüşmeleri yapmalarını sağlamak yanında, çoğu bilgisayarlarda bulunan e-posta alışverişi, ofis belgelerini düzenlemek, kişisel notlarını tutmak, takvim ile hatırlatma ve planlamalar yapmak gibi çok çeşitli işlemi gerçekleştirmelerine olanak tanımaktadır (Kim ve Hovav, 2011).

Akıllı telefonların içerisine kurulan mobil işletim sistemi cihazın donanım birimlerinin görevlerini yapmasını ve kullanıcı ile arasındaki iletişimi kurmasını sağlayan temel yazılımdır. Asıl görevi cihazın çalışmasını sağlamaktır. En yaygın kullanılan mobil işletim sistemlerine örnek olarak; Android, iOS, Windows Mobile, HarmonyOS, MIUI, PalmOs ve BlackBerry verilebilir.

StatCounter kuruluşunun 2023 yılında paylaştığı bir araştırma raporuna göre 2010-2023 yılları arası mobil işletim sistemlerinin dünya geneli pazar paylarına göre 2023 yılında ilk sırayı %70'lik bir oran ile Android işletim sistemi, %29'luk bir oranla ikinci sırayı iOS işletim sistemi, %0,1'ler civarında diğer işletim sistemlerinin aldığı belirtilmiştir. Bu işletim sistemlerinin isimleri ve yıllara göre kullanım oranlarındaki değişimi Şekil 3'te gösterilmiştir.

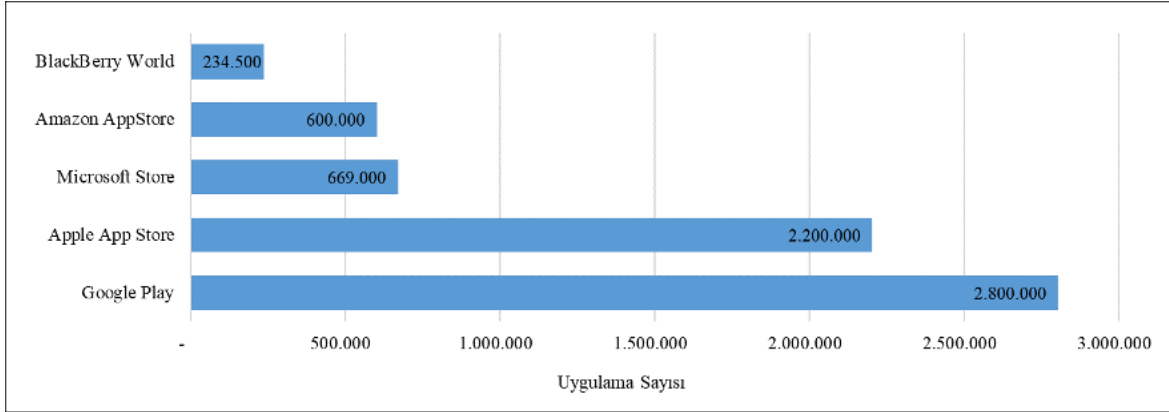
Şekil 3. Dünya Geneli Akıllı Telefon İşletim Sistemi Pazarı

Kaynak: (StatCounter, 2023)

Akıllı telefonda kullanılan işletim sistemine göre kullanıcıya sunulan uygulamalarda çeşitlilik göstermektedir. Bu uygulamaları işletim sisteminin yapısına ve sürümüne göre çeşitli isimlerde ve özelliklerde bu marketlerde yer aldığı görülmektedir. En çok kullanılan işletim sistemlerinin uygulama marketleri, Google Android işletim sistemi için Google Play, İOS işletim sistemi için, Apple App Store uygulama marketi ve Windows işletim sistemi için Microsoft Store mağazası kullanılmaktadır.

Mobil uygulamalar üzerine yapılan bazı araştırmalara göre Google Play, 2 milyon 800 bin adet farklı uygulamaya ev sahipliği yapmaktadır. Şekil 4'te verilen grafiğe bakıldığında, ikinci sırada Apple'ın App Store uygulama marketinin 2 milyon 200 bin adet uygulamaya yer verdiği görülebilir. Ayrıca, Microsoft Store, Amazon Appstore ve BlackBerry Word gibi farklı uygulama marketlerinin de uygulama sayılarının yüzbinlere ulaşmış olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Uygulama Marketlerindeki Toplam Uygulama Sayıları

Kaynak: (Teknolojituru, 2017)

Uygulama marketlerinde yer alan bu uygulamaların bir kısmı ücretli, bir kısmı da ücretsiz olarak kullanıcıya sunulmaktadır. Google Play uygulama marketine bakıldığında mevcut uygulamaların %96,3'ünün ücretsiz, %3,7'sinin de ücretli olarak kullanıcıya sunulduğu görülmektedir (Teknolojituru, 2017). Bu oran ilk bakışta doğru gibi görünse de, bazı uygulamaların ücretsiz olarak sunulduktan sonra tam olarak çalıştırılabilmesi için uygulama içi satın almalar ile ücrete tabi olduğu unutulmamalıdır.

Apple firmasının 2022 yılı Uygulama Mağazası Şeffaflık Raporuna (2022 App Store Transparency Report) göre, mağazasında 1.783.232 adet uygulamanın olduğunu, bu uygulamaların bazılarının ön inceleme sırasında bazılarının da son değerlendirmelerden sonra mağaza listesinden kaldırıldığı belirtilmektedir. Mağazadan kaldırılan uygulamaların sayıları ve kaldırılma nedenleri Tablo 1'de özetlenmeye çalışılmıştır (Apple, 2023).

Tablo 1. Uygulamanın Apple Uygulama Mağazasından Kaldırılma Nedenleri

Kaldırılma Nedeni	Uygulama Sayısı
Performans Değerleri	1.018.415
Yasal Düzenlemeler	441.972
Tasarım Özellikleri	212.464
Ticari Kaygı	152.391
Güvenlik Açıkları	92.598
Diğer	79.736

Kaynak: (Apple, 2023).

Kullanıcılar internet bankacılığı, sosyal medya uygulamaları, e-devlet, eğitim ve iş hayatlarıyla ilgili kişisel verilerinin olduğu farklı uygulamalar kullanmaktadırlar. Bu uygulamalar akıllı telefona indirildiğinde, uygulamaları tam kapasitede kullanabilmek için mobil cihaz üzerinde bazı ayarlara erişim izinlerinin verilmesi gerekmektedir.

Karlı, Doğru ve Doğru (2018)'deki çalışmalarında kullanıcıların uygulamalara verdikleri izinleri listelemişlerdir. Günümüzde yeni uygulama mağazalarının ve uygulama geliştirme yöntemlerinin eklenmesi ve kullanıcı davranışlarının da değişmesi nedeniyle farklı iziler de ortaya çıkmaktadır. Bu izinlerin güncel listesi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

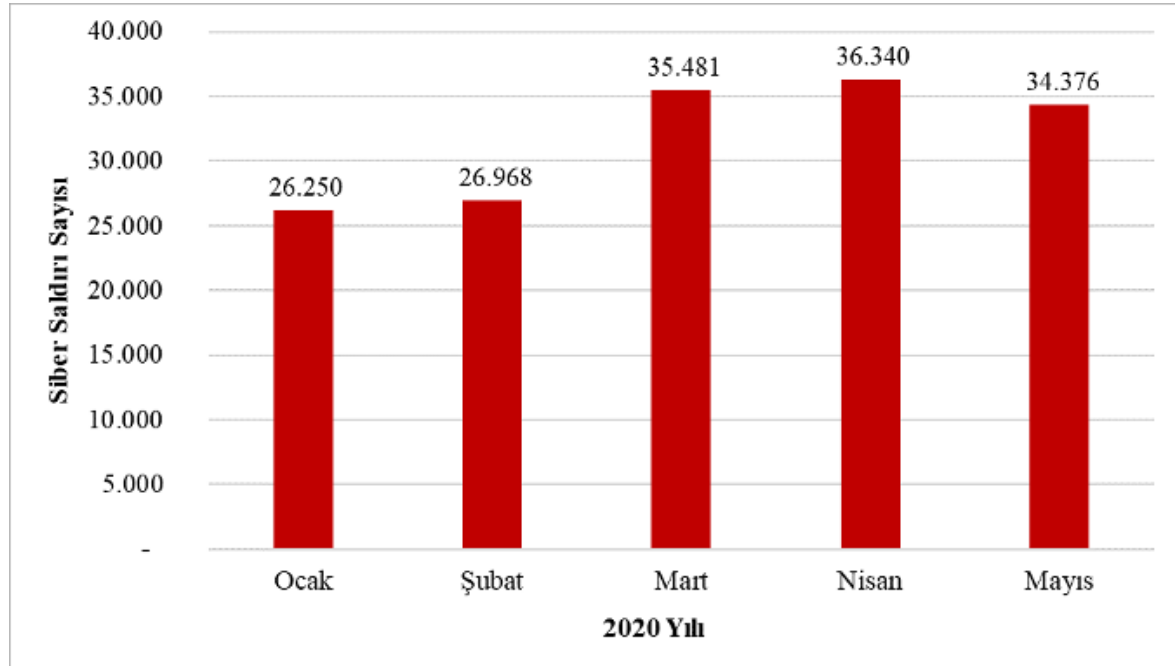
- **Telefon ayarları izni:** Telefonun cihaz ayarları, uygulama özellikleri ve kullanıcı tercihlerinin yapıldığı ayarlar bölümüne erişim iznidir. Bu izin telefonun donanım ve yazılım ayarlarını yetkisiz ve izinsiz bir şekilde başkalarının yönetimine açabilir.
- **Bağlantı izni:** Telefonda bulunan ve diğer cihazlarla bağlantı yapmayı sağlayan Bluetooth, Wi-Fi ve Kızılötesi gibi ağ modüllerine erişim iznidir. Bu izin ile bağlantı kontrolü ve veri iletim kontrolü yetkisiz ve izinsiz takip edilebilir.
- **Depolama birimleri izni:** Telefonda bulunan bellek (RAM, Disk, Manyetik Kart... vb.) depolama birimlerine erişim iznidir. Telefonda depolanan kayıtlı bilgi ve belgelerin yetkisiz ve izinsiz erişimine izin verilmiş olur.
- **Rehber izni:** Telefon içerisinde kayıtlı kişi listesi olan rehber erişim iznidir. Bu izin ile rehberde katılı olan isim, telefon numarası, e-posta adresi ve diğer tanıtıcı bilgilerin erişimi sağlanmış olur. Bu bilgilere arama listelerinde yer alan son gelen ve giden aramalar da dâhil olabilir.
- **Mesaj izni:** Telefon kartı üzerinden yapılan ve SMS (Short Message Service) adı verilen tüm mesajların erişim iznidir. Bu izin sonucunda mesaj göndereni, içeriği ve diğer eklentileri erişime açılmış olur.
- **Takvim izni:** Özel ve iş amaçlı etkinliklerin yer ve zamanının kaydedildiği telefon takvimine erişim iznidir. Uygulama bu erişim izni ile takvim verilerinin gizliliği ve güvenliğini ihlal ederek kayıtları okuyabilir, alıp paylaşabilir.
- **Kamera izni:** Cihazda bulunan ön ve arka kameraların erişim iznidir. Uygulama bu erişim izniyle kullanıcıdan habersiz fotoğraf ve video çekebilir.
- **Mikrofon izni:** Telefonun ses alma ve kaydetme özelliğine erişim iznidir. Bu erişim izni ile iletişim sırasındaki ve ortamdaki diğer konuşma seslerinin tümünün dinlenmesi ihlali söz konusu olabilir.
- **Konum bilgisi izni:** Telefonun donanımında yer alan GPS (Global Positioning System) modülü yardımıyla kullanıcının anlık konum bilgisinin erişim iznidir. Bu izin sayesinde kişinin nerede olduğu yetkisiz bir şekilde elde edilmiş olur.
- **Galeri izni:** Telefonda bulunan fotoğraf ve videoların bulunduğu galeriye erişim iznidir. Bu izin ile telefon kamerası ile çekilmiş veya daha farklı ortamlardan alınarak kaydedilmiş görüntü dosyalarının erişimi yapılabilir.
- **Diğer çevre birim izinleri:** Telefonda yer alan sensörler tarafından toplanan bilgilere erişim iznidir. Bu izin sayesinde sağlık bilgileri, ortam ısısı, nemi, mekânsal özellikler vb. bilgilere erişim yapılabilir.
- **Diğer uygulama izinleri:** Telefonda yer alan web tarayıcı, sosyal medya uygulamaları ve diğer amaçlar için kullanılan uygulamalara ve bunların verilerine erişim iznidir.

Yukarıda sıralanan izinler yetkisiz ve izinsiz erişime izin vererek bilgi çalınmasına, değiştirilmesine ve paylaşılmasına neden olmaktadır. Uygulama indirme ve telefona yükleme sırasında istenen bu izinler akıllı telefonlarda gizlilik ve güvenlik açığı oluşturmaktadır. Bu açığı kullanan yetkisiz ve kötü niyetli kişiler kullanıcının mahrem bilgilerine erişerek özel hayatın gizliliğini ve mahremiyetini tehlikeye atmaktadırlar. Bu güvenlik açığı kötü amaçlı yazılım üreten yazılım korsanlarının da (hacker) harekete geçmesine sebep olmaktadır. Bundan dolayı akıllı telefonlara yapılan siber saldırı sayıları da giderek

artmakta ve kullanıcılar için tehlike arz etmektedir.

CyberMag Siber Güvenlik Dergisinde paylaşılan bir yazıda, Türkiye’de Ocak-Haziran 2020 döneminde ilk beş aylık mobil telefon kullanıcılarına yönelik siber saldırıların sayısının 159.415’e ulaştığı belirtilmektedir (CyberMag, 2022). Şekil 5’teki verilere bakıldığında toplam 159.415 olan bu saldırıların aylık bazda, 2020 yılının ilk iki ayında 26 binler sınırından son üç ayda 35 binler sınırına ulaştığı görülmektedir. Bu sayıların sadece raporlanan verileri içerdiği unutulmamalıdır. Raporlanmayan verilerde dikkate alındığında bu sayıların daha da artabileceği düşünülmektedir.

Şekil 5. 2020 yılında Türkiye’de Akıllı Telefonlara Yapılan Siber Saldırı Sayıları

Kaynak: (CyberMag, 2022)

Qamar, Karim ve Chang (2019) yılındaki çalışmalarında mobil cihazlara yönelik zararlı yazılımların bir incelemesini yapmışlardır. Araştırmaya göre, incelenen Android uygulamalarının 53’ünde kişilerin, resimlerin, Wi-Fi bilgilerinin, cihaz ve SIM verilerinin kesilmesine ve ses kaydına erişilmesine neden olan yeni RedDrop adında kötü niyetli bir programa rastlanmıştır. Buna karşın, Aljedaani vd. (2023)’e göre son zamanlarda yapılan bazı araştırmalara göre, son kullanıcıların mobil cihazlar ve uygulamaları hakkındaki güvenlik özelliklerine ilişkin bilgi veya anlayış eksikliğinin hala bir tehdit olarak göz ardı edildiğini vurgulamaktadırlar.

Yukarıda verilen araştırma raporlarındaki sayılar ve oranlar kişisel verilerin korunması ve mahremiyetinin sağlanması açısından mobil telefonların daha dikkatli kullanılması, bilgi güvenliği farkındalıklarının artırılması ve bazı temel önlemlerin alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

4. ARAŞTIRMA

Bu başlık altında, araştırmanın konusu ve amacı, evreni ve örnekleme, varsayımları ve yöntemi verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, özellikle çocuk ve gençlerle etkileşimde bulunan ve onlara örnek teşkil edebilecek öğretmenlerin mobil uygulamaların güvenliği konusundaki bilinç düzeyleri ve düşüncelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, öğretmenlerin mobil cihazlarına uygulama yüklerken gösterdikleri dikkat seviyesini, uygulamalar hakkında sahip oldukları ön bilgileri, uygulamaların erişim isteklerine hangi izinleri verdiklerini ve bu izinlerin potansiyel sonuçlarını değerlendirmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin bilgi güvenliği konusunda farkındalıklarının yanı sıra temel güvenlik önlemlerini alma durumları da belirlenmeye çalışılmaktadır.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmaya Çorum ilinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkököl, ortaokul ve liselerde görev yapan farklı branşlardan öğretmenler katılmıştır. Katılımcılar öğretmenlerin dahil olduğu sosyal medya iletişim gruplarına (Whatsapp, Bib vb.) iletilen katılım davetine olumlu dönüş yapanlardan oluşmaktadır. Katılan ve anket sorularını eksiksiz cevaplayan öğretmen sayısı 84 olmuştur. Öğretmenlerden 48'i kadın, 36'sı ise erkektir. Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında 25-35 yaş arası 28, 35-50 yaş arası 47, 50 ve üzeri yaşta ise 9 kişiden oluşmaktadır. Mesleki çalışma yılı yönünden katılımcı dağılımı ise 1-10 yıl arası 13, 10-25 arası 59, 25 yıl ve üzeri tecrübe sahibi olanlar ise 4 kişidir. Araştırma grubunun demografik özellikleri Tablo 2'de özetlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri ve Sayıları

Demografik Özellikler	Katılımcı Sayısı	
Cinsiyet	Kadın	48
	Erkek	36
Yaş Aralığı	25-35 yaş arası	28
	35-50 yaş arası	47
	50 yaş ve üzeri	9
Mesleki Tecrübe	1-10 yıl arası	13
	10-25 yıl arası	59
	25 yıl ve üstü	4
Mesleki Alan	Bilişim Teknolojileri	28
	Sosyal Bilimler	28
	Fen Bilimleri	

Araştırmanın katılımcıları, branş bazında Bilişim Teknolojileri, Sosyal Bilimler ve Fen Bilimleri alanlarına ayrılarak 3 grup üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın eşit ölçüm değerlerine sahip olması için her grup 28 kişi olacak şekilde eşit katılımcıya ulaştırılmıştır. Katılımcıların tümü akıllı telefon kullandığını ve uygulama mağazalarından uygulama yüklediklerini beyan etmişlerdir.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Yapılan araştırma da veri toplamak için "Akıllı Telefonlarda Kullanılan Mobil Uygulamaların Güvenlik Farkındalık Ölçeği" hazırlanmıştır. Kullanılan veri toplama ölçeği 3 alt faktör ve 25 sorudan oluşmaktadır. Tablo 3'te verilen ölçme aracı 25 maddeden ve 5'li likert cevap seçeneğinden oluşmaktadır. Cevap seçenekleri ve puan değerleri; Her zaman 5, Sık sık 4, Ara sıra 3, Nadiren 2 ve Hiçbir zaman 1 olarak hazırlanmıştır

Araştırmanın ölçme aracı olan anket araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Anketin ilk bölümü yaş, cinsiyet, ve mesleki branş gibi demografik bilgilerin toplandığı sorulardan oluşmaktadır. İkinci kısımda ise, araştırmanın amacı olan mobil uygulamaların kullanıcı bazlı siber güvenlik farkındalığını belirlemeye dönük soruları içermektedir. Araştırmanın kapsamına yönelik anket soruları kullanıcıların mobil cihaz kullanımını sırasında uygulama mağazalarından uygulama indirme alışkanlıklarını, indirme öncesinde ki uygulamanın güvenilirliğine yönelik yaklaşımlarını ve son olarak; indirme sırasında ve sonrasında uygulama tarafından kullanıcıdan talep edilen erişim izinlerine yönelik ortaya çıkan tutumlarını belirlemek üzere tasarlanmıştır.

Veri toplama ölçeğinin ikinci bölümü üç farklı alt faktörü kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Bu alt faktörler; 13 madde içeren Bilgi Toplama, 7 madde içeren Erişim Denetimi ve 5 madde içeren Önlem Alma faktörü olarak isimlendirilmiştir. Faktörler ve içerdiği sorularla (maddeler) ilgili bilgiler Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Veri Toplama Ölçeği Faktörleri ve İçerdiği Maddeler

Faktör	Madde Sayısı	Faktör Adı	İçerdiği Maddeler
1	13	Bilgi Toplama	M1,M2,M3,M4,M5,M6,M7,M8,M9,M10,M11,M12,M13
2	7	Erişim Denetimi	M14,M15,M16,M17,M18,M19,M20
3	5	Önlem Alma	M21,M22,M23,M24,M25

İlk Faktör olan Bilgi Toplama Faktörü kullanıcıların uygulama mağazalarından uygulama indirmeden önce uygulama hakkında bilgi toplanmasını içermektedir. Bu bilgiler, uygulamanın ücretli olup olmaması, uygulamanın üreticisi, daha önce kullananların bıraktığı yorumlar, indirme sayısı ve güncel tutulup tutulmadığı gibi bilgilerdir. Erişim Denetimi faktöründe, uygulamanın cihaza kurulumu sırasında kullanıcıdan talep ettiği erişim izinlerini içeren maddeler yer almaktadır. Bu maddeler, kamera, ses ve depolama alanları gibi temel erişimleri soran bilgilerdir. Son olarak, Önlem Alma Faktöründe ise, uygulamanın talep ettiği izinler karşısında kullanıcının bilgisini ve tutumunu ölçen maddelerin yanı sıra, uygulamanın kullanıcıdan habersiz çalışmasını fark edip etmediğini öğrenmeye çalışan temel güvenlik farkındalık düzeyini ölçmeye yönelik maddeler yer almaktadır.

Anket uygulaması, Covid-19 önlemleri kapsamında yüz yüze teması en aza indirmek için dijital olarak Google Form ortamında hazırlanmış ve katılımcılara sunulmuştur. Bu anketin linki katılımcılara eposta ve diğer sosyal medya ağları aracılığı ile ulaştırılmıştır. Daha sonra elde edilen veriler bilgisayar ortamına taşınmıştır. Katılımcıların cevaplarından hatalı, esik veya boş bırakılanlar hesaplama dışına çıkarılmıştır. Tam eksiksiz olarak işaretlenen veriler matematiksel ve istatistiksel analizlere tabi tutulmuştur. Bu analizler bilgisayar ortamında Microsoft Excel ve SPSS v21 paket programında yapılmıştır.

4.4. Bulgular ve Tartışma

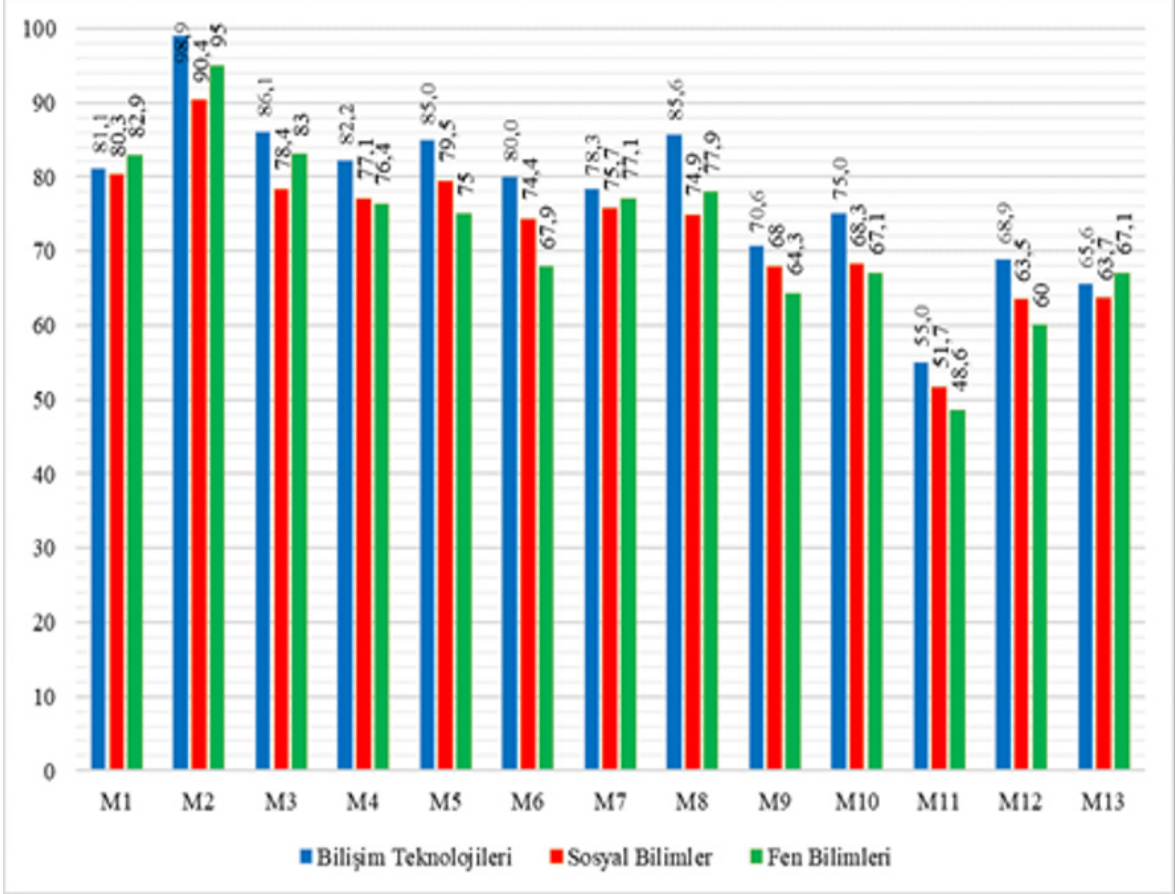
Araştırmanın katılımcılarından elde edilen verileri çeşitli hesaplamalar ve analizler sonucunda bulguları elde edilerek bu bölüm altında verilmiştir. Araştırmanın ölçme aracı olan anket ilk olarak ön denemeye tabi tutularak geçerlik ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bu deneme sonucunda anketin geçerlik ve güvenilirlik testi Cronbach Alpha değeri 0.81 hesaplanmış ve uygulanabilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu aşamadan sonra ölçme değerleri üç alt faktör altında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bilgi Toplama Faktörü

Öğretmenlerin mobil uygulama indirme alışkanlıklarını ve uygulamayı indirmeden ve yüklemeyen

önce uygulama hakkındaki davranışları Bilgi Toplama Faktörü altında toplanmıştır. Bu faktör uygulama indirme sırasında temel bazı ön bilgi toplama ve analiz etme tutumlarını ortaya çıkarmak üzere 13 maddeden oluşmaktadır. Öğretmenler 3 farklı branşa ayrıldıktan sonra onlardan alınan cevaplara göre bilgi toplama faktörü sonuçları Şekil 6’da sunulmuştur.

Şekil 6. Üç Farklı Branş Kategorisinde Bilgi Toplama Faktörü

Bilgi Toplama faktöründe yer alan M1 ve M13 maddelerinin cevaplarında branş bazında farkındalık düzeyinin Fen Bilimleri branşında diğer branşlara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu maddeler mobil cihazlara uygulama yükleme oranını ve uygulamaların reklam içerip içermediğine dikkat etmeyi ölçen maddelerdir.

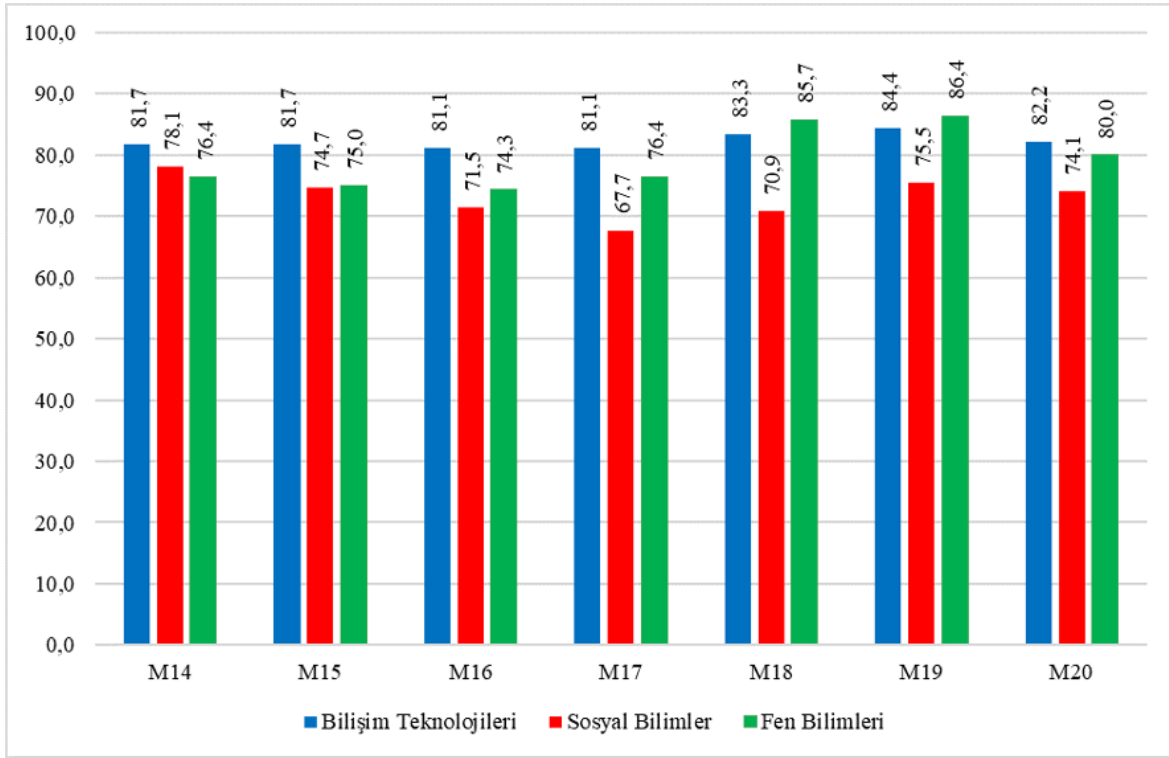
Bu faktörün M1 ve M3 maddeleri dışında geriye kalan 11 maddesinde ise Bilişim Teknolojileri grubunun cevapları doğrultusunda farkındalık düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Bu maddeler uygulamanın özelliklerini, kullanıcı yorumlarını ve üreticisi hakkındaki bilgileri içermektedir. Sosyal Bilimler grubuna bakıldığında ise M1, M2, M3, M8 ve M13 numaralı maddelerde farkındalık düzeyinde 3. sırada yer aldığı görülmektedir. Buna karşın, geri kalan diğer 8 maddede ise Sosyal Bilimler grubunun Bilgi Toplama farkındalık düzeyinin 2. sıraya yükseldiği anlaşılmaktadır.

Erişim Denetimi Faktörü

Ölçeğin alt faktörlerden bir diğeri olan Erişim Denetimi faktörü uygulama indirme sırasında uygulamanın kullanıcıdan ne tür erişim izinleri istediği ve kullanıcının bu izinlerine yönelik nasıl bir tutum izlediği ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan alınan cevaplar karşısında oluşturulan grafik

Şekil 7’de görülmektedir.

Şekil 7. Üç Farklı Branş Kategorisinde Erişim Denetimi Faktörü

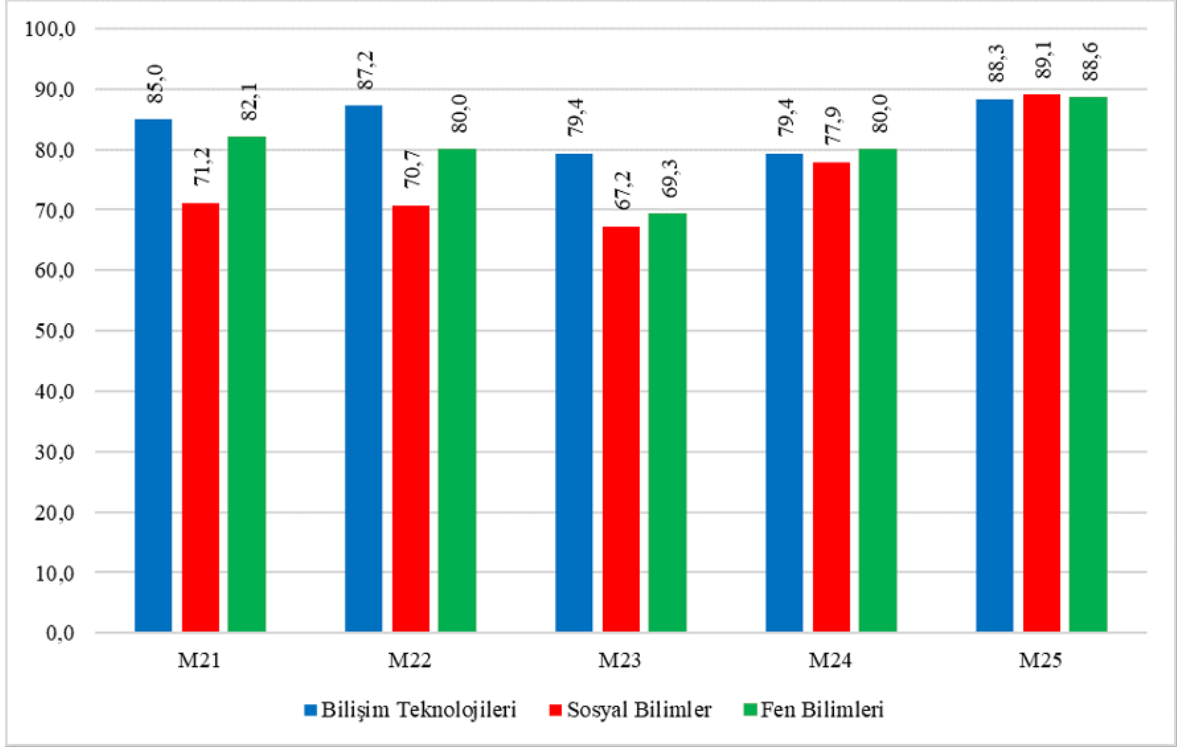
Üç farklı branşa sahip öğretmenlerin Erişim Denetimi faktörü cevapları incelendiğinde Bilişim Teknolojileri grubunun, faktörün M14, M15, M16, M17 ve M20 numaraları maddelerinde farkındalık düzeylerinin diğer branşlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Ölçeğin M18 ve M19 maddelerinde ise Fen Bilimleri grubunun farkındalık düzeyi diğerlerine göre daha yüksek çıkmıştır. Bu maddeler, uygulamanın kullanıcının cihazındaki konum bilgisine ve mesajlarına erişim izin talebine yönelik aldığı tutumu ölçen bilgileri içermektedir.

Sosyal Bilimler grubu ise faktörün yalnızca M14 numaralı maddesinde farkındalık düzeyi olarak 2. sırada yer almıştır. Bu madde, uygulamanın kullanıcının cihazının kamerasına erişim iznini kontrol etmeyi ölçen bir bilgi içermektedir. Faktörün diğer maddelerinde ise Sosyal Bilimler grubu erişim denetimi farkındalık düzeyi yönünden 3. sırada yer almaktadır.

Önlem Alma Faktörü

Alt faktörlerden bir diğeri olan uygulamaların çalıştırılması sırasında ve sonrasında bilgi güvenliğini sağlama yönünde alınan temel önlemler bazında genel bir Önlem Alma durumu incelenmiştir. Önlem Alma faktöründe M21-M25 arası 5 madde bulunmaktadır. Katılımcılardan alınan veriler analiz edildiğinde üç farklı branş bazında Şekil 8’deki grafik elde edilmiştir. Grafiğe genel olarak bakıldığında değerlerin 67 ile 89 arasında ortalamanın üzerinde değerleri içerdiği görülmektedir.

Şekil 8. Üç Farklı Branş Kategorisinde Önlem Alma Faktörü

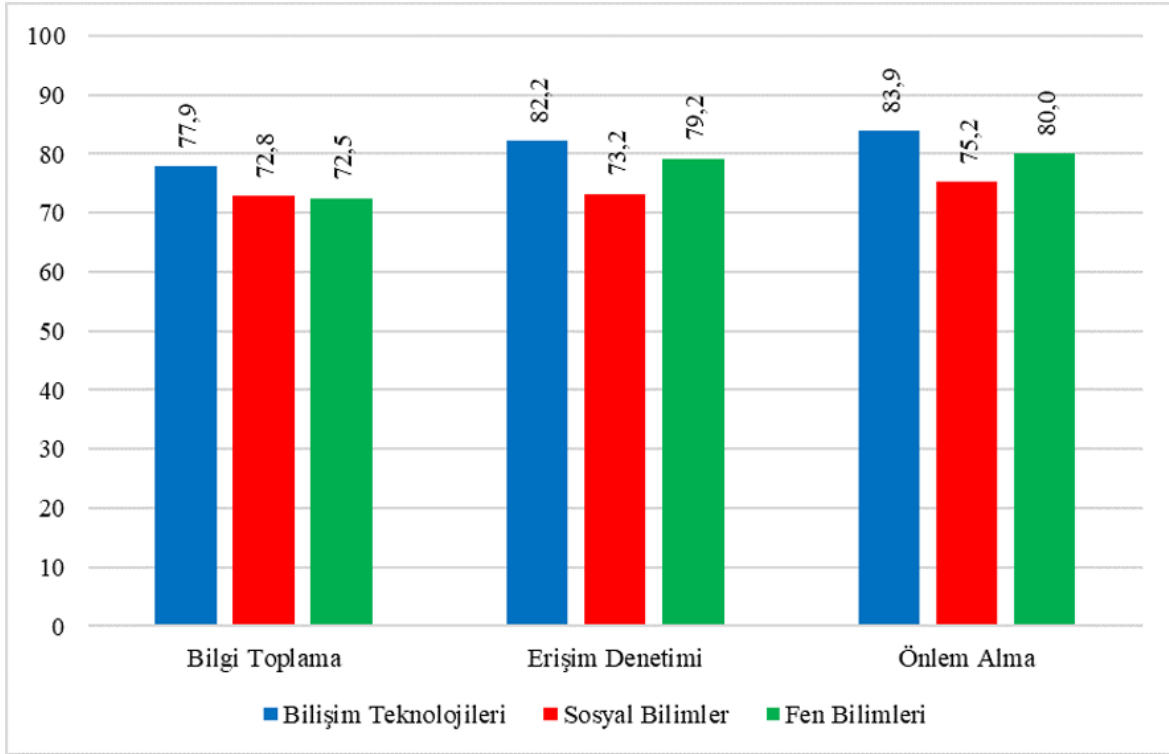

Şekil 8'e ayrıntılı bir şekilde bakıldığında, faktörün M21, M22 ve M23 maddelerinde Bilişim Teknolojileri grubunun önlem alma düzeyi diğer branşlara göre daha yüksek çıkarak 1. sırada olduğu görülmektedir. Ayrıca, bu faktörün M23 numaralı maddesi olan "Uygulamaların telefonumda benden habersiz çalışıp çalışmadığını kontrol ederim" önermesi diğer önermelere göre daha düşük bir oranda çıktığı görülmektedir. Bu durumun, bir uygulamanın çalışıp çalışmadığını anlamak için biraz daha fazla teknik bilgi ve beceri gerektirmesinden dolayı olabileceği düşünülmektedir.

Faktörün "Uzun süre kullanmadığım uygulamaları telefonumdan kaldırırım" şeklindeki M24 numaralı maddesinde bütün branşların değerleri birbirine yakın olsa da, Fen Bilimleri grubu 80,0 değeri ile ilk sırayı almıştır. Diğer yandan, faktörün "Telefonuma gereksiz uygulama yüklemem" şeklindeki M25 numaralı maddesinde ise yine üç branşın değerleri birbirlerine çok yakın olsa da, Sosyal Bilimler grubu farkındalık düzeyinin 89,1 ile diğerlerine göre daha yüksek çıktığı görülmektedir. Bu faktörün M25 maddesi dışında ki önermelerde Sosyal Bilimler grubunun Önlem Alma farkındalık düzeyi diğer iki gruba göre daha düşük çıkarak 3. sırada yer almasına neden olmuştur.

Faktörlere Göre Güvenli Kullanım Farkındalığı

Katılımcıların, veri toplama aracındaki bilgi toplama, erişim denetimi ve önlem alma durumuna göre faktörlere ayrılan tüm maddelerinin geneline verdikleri cevapları üç farklı branş bazında yüzdelik olarak hesaplanmıştır. Bu hesaplanan değerler ışığında Şekil 9'daki grafik elde edilmiştir. Grafığe genel olarak bakıldığında, değerlerin 72,5 ile 83,9 arasında ortalamanın üstünde yer aldığı ancak, her üç branşında bu değerlere göre farkındalıklarının ideal düzeyde olmadığı düşünülmektedir.

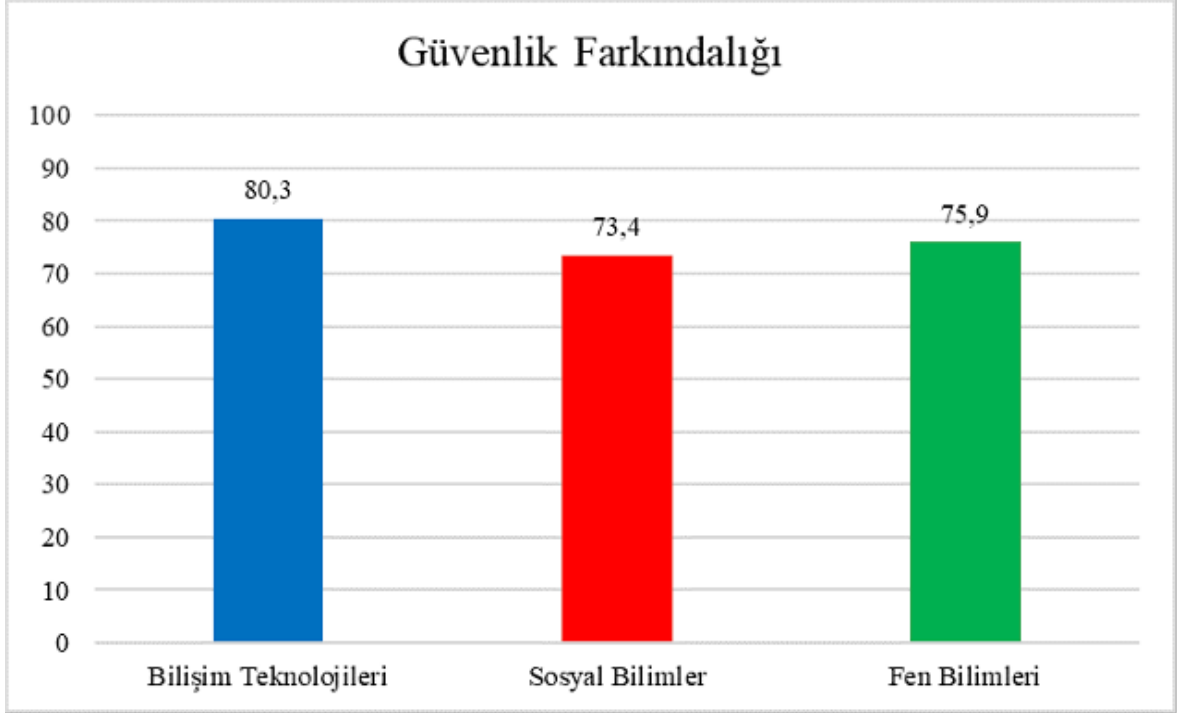
Şekil 9. Faktörlere Göre Güvenli Kullanım Farkındalığı

Faktörler ve branş grupları tek tek ele alındığında Bilgi Toplama faktöründe Şekil 9’da görüldüğü gibi sırasıyla, Bilişim Teknolojileri grubu %77.9, Sosyal Bilimler grubu %72.8 ve Fen Bilimleri ise %72.5’lik bir farkındalık düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir. Erişim Denetimi faktöründe farkındalık düzeyleri; Bilişim Teknolojileri grubu %82.2 ile ilk sırayı alırken, Fen Bilimleri grubu ise %79,2 ile ikinci sırada yer almıştır. Buna karşın, Sosyal Bilimler grubu %73.2 ile son sırada yer almışlardır. Son faktör olan Önlem Alma faktörüne göre ise sıralama Bilişim Teknolojileri grubu %83,9 ile ilk sırada, Fen Bilimleri %80 ile ikinci ve Sosyal Bilimler grubu ise %75,2 ile üçüncü sırada yer almıştır.

Branş Dağılımına Göre Güvenlik Farkındalıkları

Araştırmanın katılımcıları olarak üç farklı branşta yer alan öğretmenlerin anket uygulamasına verdikleri tüm cevaplar bir araya getirilerek genel bir gruplar arası Güvenlik Farkındalığı değerleri hesaplanmıştır. Bu gruplandırma sonucunda elde edilen bulgular Şekil 10’daki grafikte sunulmuştur. Bu grafiğe genel olarak bakıldığında, bilişim teknolojilerine meslekleri bakımından yakınlığı olan, bilgi ve becerileri yüksek olan Bilişim Teknolojileri grubunun doğal olarak yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Ancak, genel farkındalık kapsamında durum bu doğrultuda çıkmış olsa da maddeler bazında böyle çıkmayacağı önceki bulgularda ortaya konmuştur. Ayrıca, farkındalık düzeyinin kapsamı ne olursa olsun mesleki bilgi ve beceriler ile her zaman doğru orantılı olarak yüksek düzeyde olamayacağı da gözlerden kaçırılmamalıdır. Bunun nedenleri arasında, insani farklılıklar, demografik özellikler, çevre şartları, eğitim düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeyler gibi faktörler belirleyici olmaktadır.

Şekil 10. Üç Farklı Branş Kategorisinde Güvenlik Farkındalığı

Bu grafiğe bakıldığında, Bilişim Teknoloji grubunun farkındalık düzeyi %80.3 çıkararak genel güvenlik farkındalık düzeyinin ilk sırasında yer almıştır. Fen Bilimleri grubu %75.9 ile ikinci sırada yer alırken, Sosyal Bilimler grubunun ise %73.4 oranı ile üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırma, üç farklı branş grubuna ayrılan öğretmenlerin mobil uygulamalar hakkındaki düşünceleri, bilgi birikimleri ve bilgi güvenliği farkındalık düzeylerini belirlemeye yönelik olarak 84 katılımcı ile yürütülmüştür. Anket uygulaması sonucunda toplanan veriler ışığında, BIT konusunda deneyimli, eğitilmiş ve hem kullanıcı hem de geliştirici olarak değerlendirilebilecek olan Bilişim Teknolojileri grubunun farkındalıklarının diğer iki gruba göre daha yüksek çıktığı görülmüştür. Ardından, Fen Bilimleri grubu ve son olarak ta Sosyal Bilimler grubunun geldiği görülmüştür.

Grupların cihazlarına uygulama indirmeden önce uygulama hakkında bilgi sahibi olmaları, çeşitli ön incelemelerde bulunmaları ve kullanıcı yorumlarını okumaları gibi parametreleri içeren bilgi toplama faktörüne göre ortalama olarak güvenlik farkındalıklarının %74,4 olduğu görülmüştür. Grupların, uygulama indirme sırasında erişim talepleri ve verdikleri erişim izinleri konusundaki bilgileri ve farkındalıkları ise %78,2 olduğu belirlenmiştir. Son olarak, tüm katılımcıların uygulamaların çalışması öncesi-sırası-sonrası dönemlerde önlem alma farkındalık düzeylerinin ise %79,7 olduğu tespit edilmiştir.

Mobil yaşamın en önemli bileşeni olan akıllı telefonlarda kullanılan uygulamaların bilgi ve siber güvenlik farkındalığı doğru ve güvenli bir kullanım için çok büyük önem taşımaktadır. Akıllı telefon kullanıcılarının marka ve model bazlı en az bir uygulama kullanmakta ve yenilerini uygulama mağazalarından cihazlarına yükledikleri bilinmektedir. Bu cihaz ve uygulama bileşeni ile günlük hayatın merkezinde olan pek çok iş ve işlem rahat ve kolay bir şekilde yapılabilmektedir. Özellikle devletin kurumsal iş süreçleri, ticari faaliyetler, ödeme işlemleri, iletişim ortamları ve diğer pek çok faaliyet bu uygulamalar sayesinde yapılabilmektedir. Bu tür faaliyetleri gerçekleştirebilmek için internet

üzerinden cihaz, sunucu ve veri tabanlarına bağlanarak karşılıklı bilgi alışverişi, kimlik doğrulama mekanizmaları ve onay işlemleri yapılmaktadır. Bu durumu fırsat bilen kötü niyetli kullanıcılar ve kötü amaçlı yazılım üreticileri bazı uygulamalar aracılığıyla kullanıcılardan izinsiz ve yetkisiz bir şekilde cihazlarına erişebilmektedirler. Ardından, yine izinsiz ve yetkisiz bir şekilde mahrem bilgilere erişilebilmektedirler. Coşar'ın (2022) belirttiği gibi, siber güvenlik zafiyetlerinin yaşanmaması için siber dünyanın içerisinde öncelikli olarak temel siber güvenlik önlemlerinin alınması ve kullanıcıların uygulama bazlı bilgi ve siber güvenlik farkındalık düzeyinin artırılması gerekmektedir.

Özellikle mobil cihazlarda bilgi ve siber güvenliği sağlamak için kullanım sırasında özenli ve dikkati olunması gerekmektedir. Uygulama mağazalarından programların indirilme sayıları, kullanıcı yorumları, erişim istekleri, geliştirici tanımlaması gibi bilgilerin incelenmesi, ardından ön güvenlik taramalarının yapılarak indirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Ardından, uygulamaların kullanıcıdan habersiz çalışıp çalışmadığı, izinsiz bağlantı yapıp yapmadığı gibi siber güvenlik unsurlarının da bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca, araştırma bulguları ve sonuçlarına göre genel farkındalık düzeyleri orta ve üst sayılabilecek bir düzeyde çıkmış olsa da, kullanıcıların yaş, cinsiyet ve meslek farkı gözetmeksizin kurs, seminer ve hizmet içi eğitimlerle bilgi güvenliği farkındalık düzeylerinin artırılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Akıllı telefon kullanımı sırasında mutlaka bir güvenlik yazılımı çalıştırılarak kullanıcıdan habersiz ve izinsiz erişim durumları denetlenmelidir. Periyodik olarak anti virüs yazılımları ile cihaz taramaları yapılarak açıklar ve saldırılar denetim altına alınmalıdır. Uygulama denetimi yanında, güvenliğinden endişe duyulabilecek herkese açık bağlantı ortamlarında cihazın bağlantı modülleri kontrol edilerek izinsiz ve yetkisiz erişimlere kapatılmalıdır. Bu ve bunun gibi temel bazı güvenlik önlemleri ile gizlilik ve güvenlik temel düzeyde sağlanmaya çalışılmalıdır.

Son olarak, sosyal mühendislik saldırıları olarak sınıflandırılan ve kişinin manipüle edilmesine neden olan saldırılara karşı paylaşılan bilgilerin doğrulama ve onaylama mekanizmalarından geçirilerek harekete geçme bilinci kazanılmaya çalışılmalıdır. Dijital bir dünyada hayatta kalabilmek için, teknoloji okuryazarlığının kazanılması, bilinçli kullanım ilkelerinin benimsenmesi ve güvenlik farkındalığının artırılması faaliyetlerine gelecek zamanlarda daha fazla ihtiyaç duyulacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksoğan, M. & Atıcı, B. (2023). Akademisyenlerin Dijital Veri Güvenliği Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma: Malatya Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, ss.429-439.
- Aljedaani B., Ahmad, A., Zahedi, M. & Babar, M.A. (2023). End-users' knowledge and perception about security of clinical mobile health apps: A case study with two Saudi Arabian mHealth providers, *Journal of Systems and Software*, Volume: 195, <https://doi.org/10.1016/j.jss.2022.111519>
- Aljohni, W., Elfadil, N., Jarajreh, M. & Gasmelsied, M. (2021). Cybersecurity awareness level: The case of Saudi Arabia University students. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, Vol:12, Issue:3, pp.276-281. <https://doi.org/10.14569/IJACSA.2021.0120334>
- Apple. (2023). 2022 App Store Transparency Report. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2023, Erişim adresi: <https://www.apple.com/legal/more-resources/docs/2022-App-Store-Transparency-Report.pdf>
- Canoğulları, E. (2021). Öğretmenlerin Bilgi Güvenliği Konusundaki Farkındalıklarının İncelenmesi, *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:11, Sayı:2, ss.651-679, <https://doi.org/10.23863/kalem.2021.219>
- Chang, V., Golightly, L., Xu, Q.A., Boonmee, T. & Liu, B.S. (2023). Cybersecurity for children: An investigation into the application of social media. *Enterprise Information Systems*, <https://doi.org/10.1080/17517575.2023.2188122>
- Chen, C. C, Medlin, D.B. & Shaw, R. S. (2008). A Cross-Cultural Investigation of Situational Information Security Awareness Programs. *Information Management & Computer Security*, Vol:16, Issue:4, pp.360-376, <https://doi.org/10.1108/09685220810908787>
- Coşar, M. (2022). Siber Dünyanın Karanlık Yüzü: Deepweb ve Darknet. *Journal of Management Theory and Practices Research*, Cilt:3, Sayı:1, ss:58-71.
- CyberMag. (2020). 2020'de Türkiye'de Akıllı Telefonlara Yönelik Saldırıların Sayısı Karantina Döneminde Yaşanan Artışla Yaklaşık 160.000'e Ulaştı. Erişim tarihi: 2 Mayıs 2023, Erişim adresi: <https://www.cybermagonline.com/2020de-turkiyede-akilli-telefonlara-yonelik-saldirilarin-sayisi-karantina-doneminde-yasanan-artisla-yaklasik-160000e-ulasti>
- Cybersecurity Magazine. (2022). 2022 Official Cybercrime Report by Cybersecurity Ventures, Erişim tarihi: 2 Mayıs 2023, Erişim adresi: <https://cybersecurityventures.com/cybercrime-to-cost-the-world-8-trillion-annually-in-2023/>
- Derin, M. A. & Gençoğlu, M. T. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Bilgi Güvenliği Farkındalığı. *Savunma Bilimleri Dergisi*, Cilt:38, ss.159-181, <https://doi.org/10.17134.khosbd.813459>
- Elçi, A. C. & Sarı, M. (2016). Bilişim teknolojileri ve yazılım dersi öğretim programına yönelik öğrenci görüşlerinin dijital vatandaşlık bağlamında incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:25, Sayı:3, ss.87-102.
- Güldüren, C. (2015). Yükseköğretim Kurumlarındaki Öğretim Elemanlarının Bilgi Güvenliği Farkındalık Düzeylerinin Değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi BÖTE, Ankara, 2015.

- Karlı, İ., Doğru, S. & Doğru, Y. B. (2018). Akıllı Telefonların Uygulama İzinleri Üzerine Bir Farkındalık Çalışması. *AJIT-e: Academic Journal of Information Technology*, Cilt:9, Sayı:31, ss.153-167, <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2018.1.010.x>
- Keser, H. & Yayla, H. G. (2021). Fatih Projesi Uygulanan Okullardaki Öğretmenlerin Bilgi Güvenliği Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, Cilt:50, Sayı:229, ss.9-40.
- Kim, S. & Hovav, A. Z. (2011). The Impact of Smart Phone Usability on Group Task Performance in A University Environment: Media Synchronicity Perspective. *International Conference on Information Resources Management (CONF-IRM)*, 2011, Seul.
- Qamar, A., Karim, A. & Chang, V. (2019). Mobile malware attacks: Review taxonomy & future directions. *Future Generation Computer Systems*, Volume 97, pp.887-909, <https://doi.org/10.1016/j.future.2019.03.007>
- Statista. (2022). Smartphone Sales Worldwide 2007-2021 | Statista. Erişim tarihi: 2 Mayıs 2023, Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/263437/global-smartphone-sales-to-end-users-since-2007/>
- StatCounter. (2023). Mobile Operating System Market Share Worldwide 2010 – 2023. Erişim Tarihi: 2 Mayıs 2023, Erişim adresi: <https://gs.statcounter.com/os-market-share/mobile/worldwide/#yearly-2010-2023>
- Talan, T. & Aktürk, C. (2021). Orta Öğretim Öğrencilerinin Dijital Okuryazarlık ve Bilgi Güvenliği Farkındalığı Seviyelerinin İncelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:18, Sayı:1, ss.158-180, <https://doi.org/10.33437/ksusbd.668255>
- Taner, E. & Kılıç, İ. (2019). Güvenlik Güçlerinin Bilgi Güvenliği Farkındalığını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2, ss.253-269, <https://doi.org/10.28956/gbd.646321>
- Tekerek, M. & Tekerek, A. (2013). Öğrencilerin Bilgi Güvenliği Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma. *Turkish Journal of Education*, Cilt:2, Sayı:3, ss.61-70, <https://doi.org/10.19128/turje.181065>
- Teknolojitur. (2017). Uygulama Mağazalarında Kaç Milyon Uygulama Var? Erişim tarihi: 2 Mayıs 2023, Erişim adresi: <https://teknolojitur.com/2017/07/05/uygulama-magazalarinda-kac-milyon-uygulama-var/>
- TUİK. (2021). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2021. Erişim tarihi: 15 Mayıs 2023, Erişim adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437),
- Uzun, E. & Coşar, M. (2022). Lise Çağındaki Öğrencilerin Sosyal Medya Ortamları Hakkında Bilgi Güvenliği Farkındalık Düzeyleri, *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, ss.50-61.
- Yılmaz, F. G. & Çavuş Ezin, Ç. (2017). Ebeveynlerin Bilgi Güvenliği Farkındalıklarının İncelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, Cilt:7, Sayı:2, ss.41-57, <https://doi.org/10.17943/etku.288874>

YAYGIN REFAHIN BEDELİ NEDİR? THE PLATFORM FİLMİ'NİN PSİKODİNAMİK VE SOSYODİNAMİK ANALİZİ

Mustafa Emre ÇAĞLAR¹

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 21.04.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 22.05.2024

Atıf/©: Çağlar, M. E., (2024). Yaygın Refahın Bedeli Nedir? The Platform Filmi'nin Psikodinamik ve Sosyodinamik Analizi. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 34-65

Özet

Bilim insanları toplumsal refahın ve gücün kaynaklarını jeopolitikte, kitlesel göçlerde, toplumsal sınıfların dinamiğinde, kültürde, kurumsal yapıların niteliğinde, dini devrimlerde ve teknolojik gelişmelerde aramıştır. Bu faktörler etkin iken, toplumlar çoğunlukla güçlü liderler tarafından yönetilmiş, dinler peygamberler tarafından yayılmış, büyük sosyal dönüşümlerde liderlerin yönlendirici rolü kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla liderlerin kişisel özellikleri ve yakın çevreleri ile kurdukları ilişkiler toplumsal refahın belirmesi açısından kritiktir. The Platform filminin senaryosu refah nosyonunu, a) lider, b) yakın çevre ve c) topluluk arasındaki ilişkiler üzerinden tartışmak için uygun bir mikrokosmos sunmakta idi. Bu fırsat değerlendirildi ve adı geçen üç oyuncunun hangi özelliklerinin yaygın refah için ön plana çıktığı irdelendi. Ortak değeri hedefleyen diğerkam bir liderin ve ilk takipçinin varlığının, liderlik erdemini yitirmiş ise topluluğun direnç gösterme kapasitesinin ve tüm tarafların çıkarlarından ne düzeyde fedakarlıkta bulunabildiğinin süreçte ön plana çıktığı değerlendirildi. Adı geçen faktörlerin endemik olması, yaygın refahın nadir rastlanan doğasının açıklanmasına katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Refah, Liderlik, The Platform

WHAT IS THE COST OF WIDESPREAD PROSPERITY? PSYCODYNAMIC AND SOCIODYNAMIC ANALYSIS OF THE PLATFORM MOVIE

Citation /©: Çağlar, M. E., (2024). Yaygın Refahın Bedeli Nedir? The Platform Filmi'nin Psikodinamik ve Sosyodinamik Analizi. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 34-65

Abstract

Scientists have sought the sources of social welfare and power in geopolitics, mass migrations, movements of conquest, the dynamics of social classes, the quality of institutional structures, religious revolutions and technological developments. While these factors were active, societies were mostly ruled by powerful leaders, religions were founded by prophets, and the guiding role of leaders in great social transformations was inevitable. Therefore, the personal characteristics of leaders and the relationships they establish with their close circles are critical for the emergence of social welfare. The screenplay of The Platform offered a suitable microcosm to discuss the relationships between a) the leader, b) his / her inner circle and the c) community, in terms of the notion of well-being. This opportunity was seized and it was examined which features of the three factors mentioned stand out for widespread prosperity. It has been evaluated that the existence of an altruistic leader and first follower aiming at common value, the capacity of the community to resist the leadership if the leadership is not virtuous, and the extent to which all parties can sacrifice their interests, come to the fore in this process. The endemic nature of these factors contributes to explaining the rare nature of widespread prosperity.

Keywords: Social Wealth, Leadership, The Platform

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi, Çorum, memrecaglar@hitit.edu.tr, 0000-0003-4477-5898

1. GİRİŞ

Güç ve nitelikler doğada ya normal dağılır ya da güç kanununa uyar. Dolayısıyla insan toplulukları, seçkin bir azınlığın geri kalan çoğunluk üzerinde eşitsiz bir hüküm kurmasını kaçınılmaz kılan doğal hazırlıklara sahiptir. Bu nedenle ilkel toplumlar Potlaç veya Hixaro gibi kurumları kullanarak üyeleri arasındaki eşitsizliği sınırlama yoluna giderler. 'Büyüme' nosyonunun söz konusu olmadığı bu tür topluluklarda refah artışından söz edilemeyebilir fakat onlar standart refahı yaygın kılmak için etkin çözümlere sahiptirler.

Modern kapitalist toplumlarda ise, ekonomik büyüme ve onunla seyreden faktörler kompleks biçimde davranarak (Topuz, 2022) yüksek gelir eşitsizliğine imkân tanıyan bir dinamik yaratırlar (Lanzafame & Gravina, 2021). Eşit olmayan gelir dağılımı, kalkınma sürecinin içsel-ayrıştırılmaz bir özelliği gibi görünmektedir (Wahiba & Weriemmi, 2014). Diğer taraftan istikrarlı bir ekonomik büyüme ile seyreden mutedil bir gelir eşitsizliği, Acemoğlu & Robinson'un (2020) Dar Koridor isimli eserlerinde formüle edilmiştir: Yöneten ve yönetilenlerin giderek artmakta olan güçlerinin birbirini dengelediği² toplumsal yapılar. Fakat, merkezi otorite ile sıradan insanların gücünün birbirini dengelediği bir koridora giriş tarihte istisnai şartlara bağlı olmuştur. Yazarlara göre günümüz refah toplumlarının modeli olan Batı Avrupa'yı koridora taşıyan süreç iki şeyin sonucuydu: a) Avrupa'nın 5. yüzyılın sonunda, uzlaşma eksenli karar alan, demokrat normlar ile örgütlenmiş kabile toplulukları tarafından³ ele geçirilmesi. b) Roma İmparatorluğu'ndan ve Hristiyan kilisesinden devralınarak özümseyen devlet kurumları ve siyasi hiyerarşinin kritik unsurlarının mirası. Bu iki faktörden ilki, toplum adına yönetimi sınırlayan meclis sistemlerinin temelini oluştururken, diğeri refah için ön şart olan güçlü ve yetkin devletin temelini oluşturmuştur.

Mücadele eden liderlerin birbirlerinin gücünü sınırladığı ya da zaman zaman isyan eden halk kitlelerinin mutlak monarşileri alaşağı ettiği, negatif dışsallıklar üreten bir dengeden ziyade, yönetenlerin üzerinde meclis sistemlerine ve bürokrasiye dayanan bir kontrol kurmak için hangi noktadan başlamak icap eder? Demokrat kültür ile merkezi devlet kurumları nasıl merc olmuştur? Bu sorular incelikli bir tarih çalışması ile cevaplandırılabilir. Fakat bu çalışma, kendini sınırlayan (erdemli) ya da sınırlandırılmış bir yönetim erkinin doğuşunu ve onun dışsallıklarını, grup dinamiğinin söz konusu olduğu büyüklüklerde arayacaktır. Sosyal-psikolojinin sınırları içinde kalan bu görevi yaparken tarihten ve sosyolojiden de yararlanacaktır.

Bir mikrokosmos, karmaşık gerçekliğin ayrıntılardan arınmış versiyonudur. Onu yaratmak için, kosmos'da rol alan ajanlardan elde edilen bir seçki, sınırlı bir çerçevenin içine hapsedilir. Eğer girişim başarılı ise, orijinal dünyada söz sahibi olan başat dinamikler yerlerini korurken, normalde bu temel dinamiklerin nasıl işlediğini kavramamıza izin vermeyen sayısız ilişki ortadan kalkar. Bu çalışmaya konu olan 'The Platform', toplumda veri olan eşitsizlikleri ve dikey hareketliliği basitleştirmiş, tüm yaşamsal ihtiyaçları 'açlık'a indirgemiş ve bu ihtiyaç ile çelişen ben ötesi ihtiyaçları da 'doyumda adaleti sağlama istenci' ile karşılayarak bir mikrokosmos yaratmıştır. Artık bu küçük dünyada insanın süflü arzularını karşılayan vicdani reflekslerini ve grup dinamiğinin, toplumsal eşitsizliğe ya da refaha nasıl ve hangi şartlarda ön ayak olduğunu incelemek mümkündür.

2 Bu dinamizme Dar Koridor'da "Kızıl Kraliçe Etkisi" adı verilmiştir. Devletin kapasitesini artıran politikalar toplumun çıkarımadır fakat bu politikalar, yönetim erkinin (aristokratların) toplumu otokratik biçimde zapturapt altına almasına da imkân tanır. Dolayısıyla hem devletin hem de toplumun birlikte geliştiği, birbirleri üzerinde üstünlük kazanmadıkları bir duruma ihtiyaç vardır. Alice Harikalar Diyarında romanında Lewis Carrol'un tasvir ettiği 'Kızıl Kraliçe' Alice'e, "Gördüğün gibi, burada ancak bütün gücünü koşarsan olduğun yerde kalabilirsin." der. Dar Koridor'un jargonunda Kızıl Kraliçe Etkisi, kendi aralarındaki dengeyi korumak için koşan bir devlete ve topluma işaret eder.

3 Bu topluluklardan kasıt, kökenleri Kuzey Avrupa'ya dayanan Normanlar ve Germenlerdir.

Toplumsal eşitsizlik veya refah üzerine Fonksiyonalist, Weberyen ve benzeri teoriler söz konusudur. The Platform'un kurduğu oyun alanında bu teorilerin çoğuna değinmek mümkün görünmüyordu fakat Fukuyama'nın (1998) bakış açısına, Marxist sınıf çatışmasına ve Acemoğlu & Robinson'un (2020) refah teorisine atıflarda bulunulmuştur. Otoritenin olmadığı ya da sömürücü (despot) olduğu ya da sınırlandırılmış bir otoritenin söz konusu olduğu toplumsal durumları The Platform evreninden türetmek mümkündür. Bu durumları tetikleyen lider merkezli kişisel özelliklerin ve toplum merkezli kültürel özelliklerin izini sürmek de bu çerçevede mümkün görünmektedir.

The Platform üzerine bloglarda ve sosyal medyada çok sayıda tanıtıcı yazı yazılmış ve eleştirel analiz yapılmış olsa da (Tallerico, 2020; Fleet, 2020; Arunesh, 2021; Çakır, 2021; Alejandro, 2019; Whyte, 2020; Eren, 2020; Bond, 2020; Haulenbeek, 2020; Barry, 2019, Agrawal, 2020; Kan, 2020), ne filmin ana fikri veya satır aralarında görünür hale gelen analogiler derinlemesine irdelenmiştir ne de filmin sosyal refah ve sosyal eşitsizlik üzerinde ürettiği söylemler ayrıntılı olarak tartışılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, a) filmin açıkça ima ettiği bir fikrin⁴ geçerliliğini sınavacak ve b) yaygın refahın diğer şartlarının izini sürecektir. Bunları yapabilmek için önce eser ve senaryo tanıtılacak ve ardından analiz edilecektir.

2. ESER ÜZERİNE GENEL NOTLAR

2019'da Galder Gaztelu Urrutia yönetmenliğinde beyaz perdeye çıkan ve İspanyol sinemasına ait olan 1 saat 34 dakikalık The Platform filmi, IMDB'den 7.0 rayting'e sahiptir ve senaryosu, David Desola ile Pedro Rivero tarafından yazılmıştır. Desola, izleyiciler tarafından orijinal olarak tanımlanan Paramedik'in (2020) de yazarıdır. The Platform'un hikayesi, Snowpiercer (2013), Cube (1997), 12 Öfkeli Adam (1957) ya da SAW serisi gibi kısıtlanmış mekanlardan faydalanarak ütöpik ya da distöpik yaşam mikrokosmosları yaratan eserler kategorisine alınabilir. Oyuncular Ivan Massague ve Zorion Eguileor başta olmak üzere cast'ın, yapımın ihtiyaç duyduğu nitelikleri karşıladığı söylenebilir. Eser orijinal kurgusu ve titizlikle hazırlanmış diyalogları ile dikkat çekmektedir.

Senaryo dört ana karakter ile birlikte üç adet yan karakter tanımlamıştır:

- **Goreng:** 30'lu yaşlarının sonunda, erkek, sağlıklı, diğerkâm yani başkalarını umursayan ve onlar adına harekete geçecek kadar vicdan sahibi birisidir.
- **Trimagasi:** 60'lı yaşlarının sonunda, erkek, bencil ve uzun süredir delikte bulunduğu tecrübeli bir karakterdir.
- **Imeguiuri:** 40'lı yaşların sonunda, kadın, diğerkâm ve başkalarının adına harekete geçecek kadar vicdan sahibi bir karaktere sahiptir fakat ağır bir hastalığı vardır.
- **Baharat:** 30'lu yaşların sonunda, siyahi erkek, sağlıklı ve güçlü, nötr bir karakterdir. Özü itibariyle iyi bir insandır fakat başkalarının refahına yönelik güçlü bir ilgiye sahip olmaksansa, delikten bir an önce kurtulmak gibi, daha bencil içgüdüleri taşımaktadır. İlerleyen süreçte olumlu yönde değişmiştir.
- **Miharu:** Delik'e girdikten sonra aklını bir ölçüde yitirdiği izlenimi edinilen 20'li yaşlarında Asyalı bir kadın. Trimagasi'nin söylediklerine dayanarak, kâh hücre arkadaşını öldürerek (böylece kaybettiği çocuğunun yanına düşmesi ihtimali yaratmaktadır), kâh zaman zaman platform ile delikte aşığı inerek kaybettiği çocuğunu aramaktadır.

⁴ "Toplumlarda yaygın refah spontane gelişemez, yaygın refah bir Mesih'e (kahramana) ihtiyaç duyar."

- **Yaşlı Bilge (Sr. Brambang):** Goreng ve Baharat'ın 6. kattan inerken, 50. kattan önce karşılaştıkları tekerlekli sandalyedeki siyahi yaşlı adam. Otoriteyi kısıtlayan bilge danışmanı temsil eder. Bu çalışma çerçevesinde yönetim edimini kontrol altında tutan meclisi de temsil ettiği söylenebilir. Brambang, Goreng ve Baharat'ı insanlara kibar davranmaları konusunda uyarır ve sistemi alt üst edecek olan sembole dikkat çeker.
- **Çocuk (Mali):** Goreng ve Baharat'ın 333. katta yatağın altında buldukları kız çocuğu. Çocuk kız olduğundan, Miharu'nun aradığı çocuk olduğuna dair şüpheler söz konusudur.

Princeton Üniversitesinden Alex Todorov'un tanıma hüristiğine (Kahneman, 2011) göre, bireyin ne kadar dominant olduğu ve ne kadar güvenilir olduğu faktörleri üzerinden karakterleri analiz edersek şu tablo ile karşılaşırız:

Tablo 1: Karakterlerin Tanıma Hüristiği Analizi

	Diğerkâm	Bencil	Nötr
Güçlü	Goreng Baharat (Sonra)	Trimagasi Miharu	Baharat (Önce)
Zayıf	İmeguiri Brambang		Çocuk

Karakterlerin kişilikleri ilk bakışta elde edilen izlenimlerdir, senaryo daha sonra, Delik denilen yer onları sınıdıkça insanların neye dönüşebileceklerini tartışmaktan geri kalmaz. Takip eden bölümde senaryonun çerçevesi çizilecektir.

3. SENERYONUN TANITIMI

Mekân gizemli bir yer, sıra dışı bir hapishane ya da derin bir deliktir. İlk bakışta bilinmeyen sayıda seviye vardır ve her katta iki mahkûm yaşamaktadır. Hayatta kalmak için bencil ve amansız bir mücadele fakat aynı zamanda dayanışma için fırsatlar söz konusudur.

Hikâye, karakterlerin 'Delik' adını verdikleri fakat resmi olarak 'Dikey Öz Yönetim Merkezi' denilen, yazarların ise 'The Platform' adı ile vurgulamayı tercih ettikleri bir mekânda geçmektedir. Bu mekân, üst üste konulmuş 333 adet penceresiz hücreden oluşmaktadır. Her hücrenin ortasında bulunan boşluk çok derin bir kuyu ortaya çıkarmaktadır. Her hücre yaklaşık 3,5 metre tavan yüksekliğine sahiptir. Katlar arasında gözlenen 1,5 metrelik beton kalınlığı da hesap edildiğinde, bütün yapının yaklaşık 2 km derinliğinde içi tırtıklı bir kuyuya benzediği söylenebilir⁵. Yaklaşık 6 x 6 metre ebatlarındaki her hücrede iki kişi bulunmaktadır ve farklı bir kata yeniden dağıtılmadan önce bir ay boyunca orada kalırlar. Ortadaki boşluğun iki yanında, birbirine karşı gelen duvarlara dayanmış birer yatak bulunmaktadır. Geriye kalan iki duvardan birine bir lavabo, ayna ve hemen bitişiğine klozet monte edilmiştir.

⁵ Bu genel görüntü, yapının kullanılmayan bir maden kuyusunun içine inşa edilmiş olabileceği fikrini uyandırmaktadır.

Manyetik bir tür güç ile havada asılı kaldığı anlaşılan ve bir asansör gibi yükselip alçalırken hücrelerin ortasındaki boşluğu kullanan bir platform, her gün, 333 katın en üstünde yer alan sıfırıncı kattan yaklaşık 30 kişiyi doyurabilecek kadar yiyeceklerle dolu olarak aşağı inmeye başlar ve her katta yaklaşık iki dakika bekleyerek hücre sakinlerinin bu yiyeceklerle ulaşmalarına imkân tanır. İlk katlarda bulunan şanslı bireylerin ancak hayatta kalabilecek kadar yemek alıp, geriye kalan yiyeceklerin alt katlara ulaşmasını sağlamaları halinde, 400 ya da 500 civarında olduğu izlenimi edinilen platform sakininin tamamına yakınının zor da olsa hayatta kalması mümkündür fakat tipik şartlarda 50. katın altına inecek kadar yemek kalmamakta ve zamanla mahkumların çoğu açlıktan hayatını kaybetmektedir. Her hücrede, duvarlarda, hücre sakinlerinin biyolojik saatlerini korumak için uygun süre boyunca gün ışığı aydınlığı veren aydınlatmalar, platform yemek indirirken yeşile, fakat muazzam bir hızla⁶ yukarı çıkarken bir uyarı işareti olarak kırmızıya dönerler.

Sıfırıncı katta, son derece titiz bir aşçıbaşının emrinde onlarca aşçının, sayısız çeşitte seçkin yemek hazırladığı aydınlık, temiz bir mutfak bulunmaktadır. Aşçılar alt katlarda yaşanan sefalet ve ölümlerden bihaber olmanın kayıtsızlığı ile görevlerini yerine getirirler. Mutfağın mükemmeliyetçi, kusursuz işleyişi, aşçıbaşının, bir yemeğin içinde bulunduğu tek bir saç tanesini nasıl büyük bir mesele haline getirdiğine referansla değerlendirilebilir.

Delik, yemeğin katlarda stoklanmasına engel olacak bir mekanizma ile donatılmıştır. Bir hücre sakini bilerek ya da bilmeyerek bir miktar yiyeceği yanında alıkoyduğunda delik bunu tespit eder ve çabucak tepki vererek ilgili hücreyi birkaç yüz derecelik bir fırın haline ya da çabucak dondurucu bir mekân haline getirir ki anlaşıldığı kadarıyla bu halde hücre sakinlerinin ölümü üç dakika içinde gerçekleşir. Dolayısıyla hiçbir hücre sakini yiyecek depolayamaz.

Zengin bir grup çılığının hazırladığı bir tür deney olduğu ima edilen The Platform'un, kimi zaman ödül vaat eden paravan bir tanıtım üzerinden, kimi zaman da zor durumda kalanlara hoş seçenekler sunarak adaylara ulaştığı anlaşılmaktadır. Örneğin akıl hastanesine yatırılmak üzere olan Trimagasi'ye bir yıllık bir deneyimden sonra serbest kalacağı söylenmiştir. Goreng'e ise altı ay karşılığında -içeriğini bilmediğimiz- bir terfi önerilmiştir. Fakat katılımcılar ne ile karşılaşacaklarından bihaberdirler; aylarca çok katlı hücrelerin içinde ölüm ile yüzleşeceklerini ummazlar. Kabul esnasında şirket adına çalışan bir görüşmeci, adayı, çok sayıda soru içeren bir anket vasıtası ile test eder. Her katılımcının seçtiği tek bir eşyayı yanında getirmesine izin verilmiştir ve hangi eşyayı yanlarında getirmek istedikleri veya hangi yemeği en çok sevdikleri katılımcılara mülakat esnasında sorulur. Örneğin filmin kahramanı Goreng yanına Cervantes'in romanı Don Kişot'u alırken, en sevdiği yemeğin fırında salyangoz olduğunu not düşer; ilk hücre arkadaşı Trimagasi ise Delik'e samurai-plus markalı bir bıçakla gelir.

Delik, toplum için açık bir analogidir. Üst sınıfa ait insanlar her şeyin en iyisine sahiptir ve ihtiyaç duyduklarından fazlasını tüketmeye eğilimlidirler ve tam da bu nedenle alt sınıflara ait insanlar açlık hatta ölüm ile karşı karşıya kalırlar.

Bu bölüm altında filmin geniş bir özeti verilmemiştir. Senaryo parçaları -iç paragraflar- şeklinde ihtiyaç duyulan yerlerde analiz bölümünde kullanılmıştır. Fakat makaleyi tam anlamı ile kavrayabilmek adına okuyucunun önce filmi seyretmesi kuvvetle önerilir.

6 Platforma binerek aşağı inmek, okuyucunun ve izleyicinin kavradığı nedenlerle intihar ile eşdeğerdedir fakat aşağı kattakiler muhakkak yukarı çıkmak isteyeceklerdir. Platformun yukarı çıkarken ölümcül bir hız kazanması, hücrelerdeki insanların oldukları yerde kalmalarını sağlama amacı gütmektedir ve en derindeki katlar hariç, platform inerken binmiş olmanın haricinde, yukarı çıkan platforma binmeye çalışmanın kati sonucu ölümdür. En derindeki katlardan yukarı çıkmaya teşebbüs edenlere ne olduğu ise muammadır.

4. ESERİN ANALİZİ

Eser metaforik alt yapısı nedeniyle toplum, varoluş, yaşam, suç, ceza, siyaset gibi konularda çok sayıda çıkarıma imkân tanımaktadır. Örneğin sıfırıncı katın Tanrı'sal bir makamı temsil ettiği ileri sürülebilir. Oradaki şef, mükemmeliyetçidir. Lezzet ve görünüş açısından tam anlamıyla mükemmel olan yiyecekler aşağı katlara gönderilir fakat, onları diğer insanlarla paylaşırsanız size cennetin belki kokusunu sunacak miktardadırlar. İnsanların her ay farklı katlarda uyanmaları “alçalan her şey yükselir, yükselen her şey alçalı” deyişine paralel anlaşılabilir. Filmi izlerken insan doğasının çevre şartlarına ne kadar bağımlı olduğunu veya iyilik ve kötülüğün öznelliğinin vurgulandığını düşünebilirsiniz.

Fakat bu çalışma kendini toplumsal refah kavramı ile sınırlamıştır. Bu çerçeveyi ise lider ile takipçinin ve toplumun etkileşimi, bu üç cephenin özellikleri ve motivleri üzerinden ele almıştır. Bu kısıtlara ek olarak analizler kitle dinamiklerinin etkin olmadığı (Leavitt, 1963) sosyal büyüklükler ile sınırlanmıştır. R. Dunbar'a (2010) referans verirken, bireylerin birbirlerini yakinen tanıyabildikleri büyüklüklere⁷ karşılık gelen insan grupları bu çalışmada analiz edilecektir. Delikte kimi zaman 400 ila 500 kişinin bulunabildiğini anlıyoruz fakat senaryodaki bireylerin iletişimleri alt ve üst katlarındaki ikişer kişi ile sınırlanmıştır. Yoğun iletişim kuran Goreng ve Baharat'ın muhatap olduğu kişi sayısı ise, genel izlenime göre 200 kişiye ancak ulaşmaktadır.

Bu çalışma eserin ileri sürdüğü bir fikri tasdik ederek onu biraz genişletmiştir: Grubun kolektif değeri adına risk alarak harekete geçen güç sahibi (şiddet uygulama kapasitesine sahip) bir lider bulunmadığında, ve bu lider güçlü iken kişisel çıkarını sınırlamadığında ya da çıkarı sınırlandırılmadığında, gruplarda yaygın refah belirleyecektir.

Tek bir bireyin dahi, diğer tüm bireylerin eş payını hesap etmeksizin komüne ait ortak kaynakları kendine ayırması, bir eşitsizliğin doğması için ya da bu nedenle bir mücadelenin başlaması için yeterlidir. İnsanlar akla gelebilecek her faktör açısından ya normal dağılıklarından ya da bu dağılım güç kanununu takip ettiğinden; payından fazlasını isteyen bir bireye her zaman rastlanacaktır ve mücadeleler de asla yaygın bir eşitlikle sonuçlanmayacaktır. Bir liderin belirmesi için eşitsizliklerin eşlik ettiği bir mücadelenin varlığı da şart değildir. İnsanlar için sosyalleşme içgüdüleri hem fitri bir kanundur hem de çoğu zaman bir zorunluluktur. Bu içgüdü insanları bir araya getirir. The Platform'da bunun izlerini bulabilirsiniz. Trimagasi, ilk gecesinde Goreng'in canını kurtarır. Hızla yukarı çıkan platforma bakmak için eğilen Goreng'i uyarır. 48. kattadırlar ve pek az yiyecek ulaşmaktadır. Goreng'in yokluğu Trimagasi'nin işine gelir fakat varlığı da işine gelir. İnsan yalnız olmak için yaratılmamıştır. Fakat birliktelik hemen iki yeni sorun doğurur: Güvensizlik ve Koordinasyon. İletişimin mükemmel olamayacağı gerçeği eşliğinde, koordinasyon sorununun aşılabilmesi için bir lidere⁸ ihtiyaç vardır. Aslında lider iş birliğini imkânsız kılan çatışmaları ya da iş birliğini verimsiz kılan toplam iletişim yükünü makul düzeylere indiren kişidir. [n] üye sayısına sahip herhangi bir sosyal ağ [n . n - 1 / 2] adet çift yönlü iletişim kanalı atanabilir. Bu networkün üyeleri tek merkez haline gelen bir lider ile birbirlerine bağlanırsa iletişim kanallarının sayısı [n - 1] adete iner. Leavitt'in yaptığı klasik araştırmada (1951) ve onu takip eden benzer araştırmalarda (Barak-Ventura vd., 2020) 'network bağlantı düzeyi'ndeki artışın grubun performansına ancak optimum bir noktaya kadar katkı sağladığı iç görüsü doğrulanmıştır. Fakat sosyal ağın merkezine oturan ajan çok çeşitli bakımlardan aşırı yüklenme eğilimindedir. Dolayısıyla liderin bilişsel kapasite, fiziksel kapasite gibi çeşitli kişisel özellikler açısından topluluğun ortalamasından pozitif yönde ayrılmış olması gerekir. Liderin olduğu bir topluluk içinde güveni kolayca kaim kılan

7 R. Dunbar, bu şartı sağlayan grup büyüklüğünü 149,5 birey olarak ölçmüştür.

8 Her ajanda veri olan bilişsel kodlar eşliğinde, feromonlar vasıtası ile kendi kendine organize olan arı, termit, karınca kolonileri ve benzeri sürüler hariç tutulabilir.

da çok sayıda olası ilişkinin yerini alan bu güvenilir kişidir.

Grup, örtük ya da açık, ortak bir hedefi ve kimliği paylaşan, benzer beklentilere sahip insanlardan müteşekkildir (Hare, 1962). İnsanlar ortak düşük düzeyli ihtiyaçlara sahiptir ve bu ihtiyaçların tatminindeki eşitsizliğe yönelen içgüdüsel bir adalet duygusu ile donanmış olarak dünyaya gelirler. Bunu bebekler üzerinde yapılan araştırmalar göstermiştir (Bloom, 2010). Öyle ise Delik sakinlerinin tutkun olmasalar da paylaştıkları ortak değerlerinin olacağını ileri sürebiliriz. Her lider değil fakat yukarıdaki tanımda adı geçen ‘risk alan’ lider, ‘Benliğinden daha değerli, aşkın bir Kişilik’ adına bu tür ortak değerleri maksimize etmek için harekete geçer. Aksi takdirde liderin varlığını, ‘uğruna kendi varlığını yok edebildiği’⁹ diğer birey ya da bireylerin toplam varlığından daha değersiz kılan nedir? Aksine lider fedakarlığı ya da yetenekleri ile iş bölümünün ve refah artışının önünü açar, dolayısıyla grup üyelerinin tamamından hatta toplamından daha değerlidir. Öyle ise risk alan, fedakarlıkta bulunan liderin ‘yüce bir emel’ uğruna ya da ‘ahlaki bir düstur’ adına harekete geçtiğini varsayma hakkına sahibiz.

Goreng 6. katta Baharat ile birlikte iken içeride iki ayı kalmıştır. İlk ayı, o anda bulunduğu 6. katta tıka basa beslenerek geçirip, aşağı katlarda olacağı garanti olan diğerinde canlı kalarak Delik’i terk etmesi mümkün görünmektedir. Diğer taraftan iç sesi Ona, eski hücre arkadaşı Imeguri’ye dediklerini hatırlatır: “Değişim asla spontane değildir hanımefendi.” Imeguri de O’na “Belki de o yüzden buradasındır” der. Goreng Baharat’ın yanına yaklaşır. “Aşağı inmeme yardım et” der. “Silah yapalım. Platforma biner, her katta yeterli miktarda yiyecek dağıtırız.” Baharat ona şaşkınlıkla bakar. Goreng devam eder: “Tek başıma yapamam ama birlikte bir şansımız var.” Baharat ise Goreng’e aşağı inmenin intihar olacağını söyler.

Diğer taraftan ‘The Platform’ün mimari yapısı insanların birbirleri ile etkin biçimde iletişim kurmalarının önüne geçmektedir. Dolayısıyla birlikte iş yapmanın beraberinde getirdiği kaos, Delik’in sakinleri için bir lidere razı olmanın temel nedeni olamaz. Delik’in sakinleri Goreng tarzı bir liderliğe iki nedenden razı olabilirler a) Onun uyguladığı güçten çekindikleri için b) Onun yaptığı diğerkam işe değer attetikleri için. Goreng’in gıdaları eşit biçimde bölüştüren girişimi işine gelmeyen ve diğerkam da olmayanların varlığı kesin olduğundan (insanlar normal dağılır) Goreng’in acı güce ihtiyaç duyacağı muhakkaktır.

4.1. Delik’in ve Alternatif Dünyalar’ın Toplumsal Verimliliğine Dair

Goreng ile Baharat aşağı inmeye karar verdiklerinde yataklardan birini sökerek iki adet demir sopa elde ederler ve yiyeceklerin alt katlara yetebilmesi için ilk 50 katta bulunan sakinlerin yiyeceklerle ulaşmasını engeller ve ardından herkese ancak hayatta kalabilecekleri kadar yiyecek dağıtmaya başlarlar.

20’li katlarda tekerlekli sandalyesinde oturan yaşlı zenci bir adamla karşılaşır. Baharat Onu tanımakta ve saygı duymaktadır. Yaşlı adam: “Hemen inin o platformdan aşağı” der. “Yemeklere basıyorsunuz aptallar.” Goreng’in “Bu da kim?” sorusuna Baharat “Bilge bir adam” diye fısıldayarak cevap verir.

- Brambang (Yaşlı Bilge): (Baharata hitap ederek) Sana hiçbir şey öğretmedim mi?
- Baharat: Efendim, yemeği her kata ulaştırmaya çalışıyoruz.
- Brambang: (Yumuşamıştır) Bu çok hoş. Ama temel görgü kuralları önce gelir. Alt etmeden önce ikna etmek.
- Goreng: Doğru. Peki ya ikna olmazlarsa?

⁹ ör. şehitlik fenomeni

- Brambang: O zaman saldırırsın. Ama önce mutlaka iletişim. Ancak başarılı olursanız, yukarıdan bunu kim duyar?
- Baharat: Yönetim?
- Branbang: Yönetimin vicdanı yok. Ama sıfırıncı kattaki çalışanların vicdanı olması çok küçük de olsa ihtimal dahilinde. Mesajınız onlara yöneltilmeli. Peki bunu nasıl başaracaksınız? Bir sembolle. Bir yemeğe ihtiyacımız var. Leziz ve güzel servis edilen bir yemek. El sürülmeden sıfırıncı kata geri gönderilmeli. Delik onlara öyle bir yemek gönderdiğinde, yüzlerinin alacağı hali hayal edin. Sadece o zaman mesajı alırlar. Panna Cotta¹⁰. Hayatınız ona bağılıymış gibi, Panna Cotta'ya göz kulak olun. O bizim mesajımızdır.

Platform canlı hücre sakininin olmadığı katlarda durmamaktadır fakat 333. katta, görünürde canlı biri olmadığı halde platform durur. Goreng yatakların birinin altında bir şeyin olduğunu fark eder. “Çocuk” der. Sürünerek platformdan aşağı iner. Baharat da Onu takip eder. O sırada platform aşağıdaki bir karanlığın içine doğru hareketlenir. 333. kat son kattır. Panna Cotta'yı çocuğa verirler fakat bir süre sonra mesaj'ın kız olması gerektiğine kanaat getirirler. Goreng 333. katın altındaki mahzende kendini ölüme teslim ederken kız çocuğunu platforma yerleştirir ve O'nu sıfırıncı kata gönderir.

Delik'te filmin başından sonuna kadar gerçekleşen olayların hüküm sürdüğü sosyo-dinamik yapıya T1 adını verelim. Kurban'ın, yani 'Panna Cotta'nın ya da yerine geçen çocuğun sıfırıncı kata gönderilmesi ile başlayacak distopik faza ise T2 adını verelim. Delik'in kurumsal bir fedakârlık göstererek toplam enerji girdisinin bir kısmını sistemin dışına göndermiş olması, a) mevcut mekân kurgusu ve insan sayısı veri iken, daha az enerji girişi ile işleyebilen daha verimli bir sisteme evrilmiş olduğu anlamına gelebilir. Başka bir açıdan b) Delik bunu yaparak kendisini tasarlayan mimarın ya da mimarların ya amaçlarını gerçekleştirmelerini sağlamış ya da onların yüzüne insanı anlamamış olduklarını vurmuştur. Mimarların amacı -ilk bakışta- gayrı insani bir yol ile Delik'e giren insanlarda daha kapsayıcı bir bilişsel çerçeve oluşturmak ya da bu tür bir bilişsel çerçeveyi onlara tanıtmak idiyse Goreng bunu başarmıştır. Mimarların amacı insanı ne kadar tanıdıklarını, oradan üstel bir düzenin asla çıkmayacağını ispatlamak idiyse Goreng bu amacı yerle bir etmiştir. İnsanda veri olan süfli içgüdülerin üzerinde oturan dengeli bir sistem, sistemin dışından indüklenen irrasyonel bir düzeltme¹¹ ile çıkırından çıkmıştır. Her halükârda Delik kuruluş amacını yitirmiştir, artık mimarlarını tatmin edemez. Dolayısıyla mekânın ve senaryonun çerçevesinden kopmaksızın Delik, ya a) sakinlerinin özyönetimlerini daha zorlu biçimde sınıyacak biçimde yeniden tasarlanmalıdır ya da b) sakinlerinin etkileşim imkanlarını arttırarak daha kompleks bir toplumsal yaşama izin vermelidir.

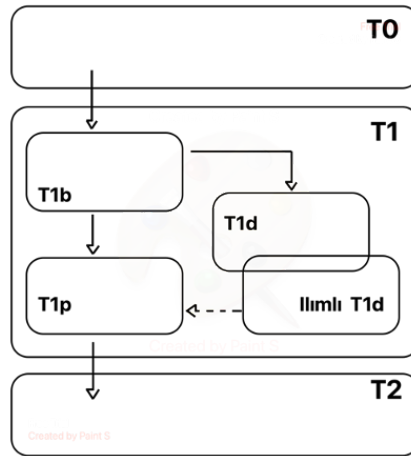
Peki mimarlar neden bu çabayı göstermektedir? Ya da neden zalimdirler? Aşağıdakilere pek az yiyecek göndererek hayatlarına mı kastetmektedirler? Çabucak verilecek cevap 'evet' iken biraz düşünülmüş bir cevap 'hayır' olabilir. Çünkü -ancak hayatta kalabilecek kadar- paylaşıldığı vakit herkesi canlı tutacak kadar yiyecek mevcuttur. Delikte yatmaktan başka bir iş olduğunu söylemek de güçtür. Öyle ise mimarlar neden insanları kişisel ve sosyal bir tekamüle zorlamaktadır? Herhalde her bilinçli varlık gibi bilinmek, anlaşılma istemektedirler. Fakat bunu ancak insana sağlayabileceklerini ondan geri alarak yapabilirler. Delik sakinleri ile yüzleşemezler, bu mümkün değildir. Mimarların dili Delik'in duvarları, girintileri ve çıkıntılarıdır. Rank'ın psikanalizine (2019) başvurur isek, ana rahmindeki

10 Jelatin ile koyulaştırılmış ve kalıplanıp tatlandırılmış kremadan oluşan bir İtalyan tatlısı

11 Goreng'de vücut bulan, beslenme ve hayatta kalma içgüdüsünü bastıran bir güdü ile. İnsanda, tüm güdülerden daha derinde, birbiri ile çatışan iki temel güdü bulunur. Bunlara “Yok olma istenci” ve “Var olma (haz alma) istenci” diyebiliriz. Maslow'un sistematığında yok olma istenci 'Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı' ile karşılaşılır ve bu ihtiyaç biteviye kaim iken diğer ihtiyaçlar sıra ile onun üzerini örterler.

andıran mutlak bir ihtiyaçsızlık bilinç sahibini ne sorgulamaya ne de çabaya yöneltir. Cenneti tasvir eden bir Delik ortamı sakinlerini, bu refahın kaynağını anlamaya pek az teşvik ederdi. Cennetten düşmek için az da olsa kısıtlanmış olmanız gerekir. Nihayetinde Delik sakinlerinin yaygın bir refah için organize olması, mimarları anladıklarının kanıtıdır.

Şu hâlde ‘The Platform’ filmine konu olan T1 fazı, T0 fazının ya da daha ilkel fazların kuruluş amaçlarını yitirmeleri akabinde tasarlanmış olmalıdır. Varsayalım ki T0 fazında hapisane, 200 mahkûmu barındıran iki katlı bir panoptikon biçimindeydi. Her katta, her birinde iki mahkûmun bulunduğu, merkeze bakan yüzlerinin 2 metre genişliğinde olduğu 50 hücre, çapı yaklaşık 32 metre olan bir çemberin iç yüzüne sıralanmıştır. Hücrelerin ön yüzleri kırılmaz camdan yapılmıştır, dolayısıyla mahkûmlar diğer mahkûmların çoğunu rahatlıkla görebilmektedir. Panoptikon’un merkezinde, üzerinde her gün yaklaşık 20 kişiye yetecek kadar yemekle, bir platform zeminden yükselmekte ve bir yemek masası teşkil edecek şekilde hareketsiz kalmaktadır. Hücreler numaralanmıştır ve her gün önce 1 numaralı hücrenin kapısı açılır. İçinden çıkan mahkûmlar beslenmek için merkezdeki masaya varırlar.

Şekil 1: T0, T1 ve T2 Fazları Akış Grafiği

2-3 dakikalık sürenin sonunda hücrelerine dönmek zorundadırlar aksi takdirde ayak bileklerindeki kelepçe kendilerine elektrik şoku verir ve hücrelerine varmadıkları her saniye için bir ceza puanı kesilir. İlk hücreyi takiben sıra ile 2, 3 ... ve diğer numaralı hücrelerin kapısı açılır. Tüm mahkûmlar merkezi gözleyebildiği için kimin ne kadar yemek yediği hakkında açık fikir sahibidirler. İnsanlar yargılayıcı biçimde gözlemlenirken ahlaki standartlara daha fazla uyma eğilimindedirler (Kahneman, 2011, 5) ve primatlar yalnızca akrabaları acı çektiğinde (hücrede açlık çektiklerinde) diğerkam iken, insanlar, türdeşlerinin acısına tanık olduklarında da diğerkamdırlar (Gigerenzer, 2007, 66). Dolayısıyla standart bir mahkûmun T0 fazı ortamında T1'e kıyasla daha diğerkam ve vicdanlı olması beklenir. Belki içlerinden bir tür Goreng çıkmış ve hücrelerinden seslenerek onları adil bir paylaşımına çağırmıştır ve bu çağrı, mevcut şartlar veri iken, 200 mahkûmu yiyeceklerini paylaşmaya ikna etmek için yeterli olmuştur.

T0 fazından T1 fazına yönelen süreç, sıkı sıkıya bir arada yaşayan bir toplumun hanelerini ayırmasını, normlar kafesinden kurtulmasını, bireyleri dış kaynaklı düsturlar ile denetim altında tutan töreden sıyrılmasını fakat onun yerine kişisel özdenetim kapasitesini menkul kılmasını sembolize etmektedir. İmeguiri tarafından da Delik, ‘Dikey Özyönetim Merkezi’ olarak tanımlanmıştı. Daha geniş insan kitlelerinin bir arada yaşadığı daha kompleks toplumsal sistemler kurmanın belki ilk şartı normlar

kafesinin çerçevesinden kurtulmuş olan bireylerdir. Nitekim kabile toplumları doğal olarak 150 kişilik büyüklükleri aşmazken (Gladwell, 2014, 149), yine bu toplumlarda Kohlberg'in 5. hatta 4. ahlak düzeyine karşılık gelen bireylere rastlanamamaktadır (Bee & Boyd, 2009, 682). Diğer taraftan T0'da başarı göstererek T1'e tekâmül eden mahkumların özdenetim kapasiteleri artık daha zorlu biçimde sınanacaktır.

T1 fazının, The Platform filminde hüküm süren baz modelinde, ki ona T1b diyebiliriz, eşitsizlik kuralıdır. Goreng T1b hüküm sürerken kişisel aksiyomlarını, yani temel var oluş nedenini (beslenmek ve hayatta kalmak) değiştiren ilk Delik üyesi değildir. Brambang ve İmeguiri'nin bunu Goreng'den önce yaptıkları bilinmektedir. Fakat Goreng kişisel aksiyomlarını yeniden tanımlayan ilk 'güçlü' kişidir. Bununla birlikte Goreng Delik'in kaderini farklı bir yola da sürükleyebilirdi. Kişisel aksiyomunu (istikrarlı ve bol miktarda beslenmek) olarak yeniden tanımlayabilir ve Delik O'nun liderliğinde T1d kodu ile tanımlayacağımız despotik bir yönetimin hükmü altına girebilirdi. Baharat ile demir sopalarını kuşanan Goreng aşağı yönde yolculuğa çıktığında yiyecekleri yalnızca fizik gücü üstün ve kuracağı ekibe uygun kişilere, karşılıklı destek sözü alarak sunabilirdi. Üstelik bunu yaparken Delik üyelerine, mevcut eşitsiz düzenden kurtuluşu da vaat edebilirlerdi. Acemoğlu & Robinson (2020) 1992'de Alberto Fujimori'nin Peru'da ve 1998'de Hugo Chavez'in Venezuela'da demokratik sınırlamaları gevşetirken bu yöntemi kullandıklarını vurgular. İki lider de kendisini, uzun süredir ülke siyasetini ve ekonomisini denetim altında tutan geleneksel seçkinlere karşı halkın çıkarlarını koruyan bir devrimci gibi sunmuştu.

Goreng despotik bir çekirdek ekip oluşturarak, öldürücü ve yaralayıcı mücadelelere girmekten kaçınmış olurdu. Bir sonraki ay bu despot ekibin üst katlara düşen üyeleri yemekleri, Goreng'in yaptığı gibi yalnızca ekip arkadaşlarına dağıtırdı¹². Bu fazda ekibin dışında kalan Delik üyelerinin normu (olabildiğince beslen ve hayatta kal)'dan (despotik ekibin bir parçası ol ya da -belki alternatif bir ekip kurarak- ölmek için ekiple savaş) biçimine dönüşecektir. T1d'de eşitsizlik T1b'de olduğundan daha yüksek olacaktır. Esasında, delik sakinleri her ay kat değiştirdiklerinden, T1b'de uzun vadede eşitsizlikten söz edilemez. Sakinlerin çoğu yiyeceklerini stoklamadıklarından hayatlarını kaybetmektedir.

Fakat Goreng despotik bir düzeni, olası bir isyan ihtimalini düşürmek için, yiyeceklerin çekirdek ekip üyelerinin tam doyumunun biraz kısıtlanması pahasına, ekibe boyun eğenlere dağıtılmasını sağlayabilir. Burada ılımlı bir T1d'den bahsedilebilir. Bu strateji uygulandığında olası bir muhalif ekibin doğal sınırları küçüleceğinden, bir iç savaşa da daha nadir rastlanacaktır ve sistem daha uzun ömürlü olabilecektir.

Delik'in sosyo-dinamik performansı, yeterli uzunlukta bir zaman diliminde hayatta kalan insan sayısı üzerinden değerlendirilebilir. Dolayısıyla daha adil bir besin bölüşümünü mümkün kılan bir sosyal düzeni daha başarılı sayabiliriz.

¹² Bu anlatıda aşağı inenlerin, platform ile sağ salım sıfırıncı kata çıkabildiğini, fakat Delik'i terk edemediklerini varsayıyoruz.

Tablo 2: Fazların Verimliliği, Eşitsizlik Düzeyi ve Sakinlerinin Özyönetim Kabiliyetleri

Faz	Sistem Toplam Verimlilik (3. Ay Sonunda Hayatta Kalan Kişi Sayısı)	Sistem Eşitsizlik Düzeyi 1 (En Düşük) / 5 (En Yüksek)	Delik Sakinlerinin Özyönetim Kaabiliyeti	Lider Özyönetim Düzeyi (1-5)
T0			Düşük	1
T1b	100	4		2
T1d	50	5		2
T1			Orta	
T1d-İlimli	200	3		3
T1p	350	1		4
T2			Yüksek	5

İlimli bir T1d, T1b'ye göre birim zamanda daha fazla insanın hayatta kalmasını sağlayabilir. 333 katta yaklaşık 500 delik sakininin bulunduğunu varsayalım. Platformda 30 kişiyi tam olarak doyuracak yemeğin olduğunu dolayısıyla 50. katın altına yemek ulaşmadığını biliyoruz. Öyle ise her ay 400 kişi Delik'te neredeyse her gün tam olarak açlıkla yüz yüze kalmaktadır. Sağlıklı insanların¹³ çoğu, su içmek kaydıyla 30 günlük açlıktan sağ çıkabilir (Altun vd., 2004; Haselwarter vd., 2022). Fakat Delik sakinleri - her ay sonunda üst ve alt katlara fasıllı olarak dağıtılıyor olsalar da, çoğu kişi her üst kat dağıtımında ilk 10 kata düşmeyeceğinden - uzun vadede yetersiz beslenmektedirler. 400 kişinin az bir kısmının yamyamlık yaparak hücre arkadaşları ile beslenebileceğini de not düşmeliyiz. Dolayısıyla her ay 50. katın altında kalan katlardan 100 canlı kişinin çıkacağını öngörebiliriz. Dolayısıyla, Delik'e yeni girişlerin olmadığı varsayımında, her ay Delik sakinlerinin 5'te 3'ü kaybedilmektedir. T1b fazında 3. ay Delik'teki sakinlerin sayısı 80 kişiye inmeden beslenme sınırı olan 100'ye dayanacaktır. İlimli bir T1d'de ise ilk 50 katın 100 kişisine yeten yemek rahatlıkla ve düzenli olarak 200 kişiye her ay dağıtılabilir. Bu durumda 5. ayın sonunda dahi 200 kişi hayatta olacaktır. Bu varsayımlar altında İlimli bir T1d, T1b'den iki kat daha başarılıdır. Despotik T1'deki durum ise daha kötüdür. Tıka basa doyan 20 kişilik bir çekirdek ekip T1b'de 100 kişiye bir şekilde ulaşan 30 kişilik yemeğin ancak 10 kişilik parçasını serbest bırakacaktır. Bu parça 30 delik sakinini daha hayatta tutabilir.

Mikrokosmos'daki bu senaryolar, Acemoğlu & Robinson'un (2020) despotik leviathanlar büyümeyi destekleyebilir savını doğrular. Fakat yine aynı kaynağa göre despotik sistemlerde ekonomik büyüme ya da refah asla istikrarlı olmaz. Benzer biçimde, Goreng'in ve çekirdek ekibinin ekstra avantajlarına sahip olmak için O'nun yerine despot olmak isteyenler hep olacaktır. Despotun edindiği avantajlar bir isyan olasılığını hep canlı tutar.

Fakat Goreng kişisel aksiyomunu, vicdan azabını sustur, biçiminde yeniden tanımlamıştı. Artık hedefi beslenmek ve hayatta kalmak değildi. Hedefi düzenli ve bol miktarda beslenmek de değildi. O, 'tüm Delik üyelerinin hayatta kalacak kadar beslenebilmesini hedeflemişti. Dolayısıyla Delik O'nun liderliğinde T1p kodu ile tanımlayacağımız, gücün sınırlandığı (Üst katlarda ikamet edenlerin yediklerinin sınırlandığı ve artanın tüm katılımcıların eş miktarda yemeğe ulaşmasını sağlayacak şekilde alt katlara dağıtıldığı) bir faza girdi. T1p'de 400 kişinin 350'si ya da belki tamamı hayatta kalabilir.

¹³ Filmde, adaylarla yapılan mülakatta herhangi bir sağlık sorunları olup olmadığı sorulmaktadır.

Kişisel ya da toplumsal bir devrim için mevcut durumu kıyaslamaya imkân tanıyan bir referans noktasına ihtiyaç vardır. Goreng'in 171. ve 202. kata inişi gibi bir travma ya da serüvenine alt katlarda başlayan bir Delik sakininin ölümünden dönmüş bir biçimde 3. katta gözünü açması gibi bir uyanış bu referans noktasını yaratır. Bunu takiben topluluk, liderin referans noktası ile mevcut durum arasındaki farkı açıklayan iletişiminden etkilenmeye başlayabilir. Örneğin feodalizm koşullarında burjuvanın yükselmesi sisteme dışarıdan nüfuz eden bir bilgi ile gerçekleşmişti. Huberman'a göre (2019) Haçlı Seferleri, Avrupa'ya doğudan getirilen benzersiz mamüller ve anlatılar ile Avrupalı'nın zihnini 'yeni dünyalar' fikrine açmış ve Avrupa'yı rüyasından uyandırmıştır. Doğudan gelen malların kendilerine talep yaratması bir tüccar sınıfı doğurmuş, bu sınıf adı geçen zenginliklere doğrudan ulaşmak için bilgi ile endüstri ve ticareti birbirine bağlayarak burjuva sınıfını yaratmıştır.

Goreng 171. katta uyandığında kendisini çarşafarla kısıktırak yatağa bağlanmış halde bulur. Ağzı da kapatılmıştır. Kurtulmak için delicesine fakat nafile çırpırır. Yanında beliren Trimagasi yastığını dizlerinin altına koyup başucuna çöker. "Kütük gibi uyuyorsun Goreng" der. Çılgınca davranan Goreng'i sakinleştirmeye çalışır. Trimagasi'nin amacı Goreng'i çürümeyen bir besin kaynağı olarak kullanmaktır. Aralarındaki diyalog şu şekilde gerçekleşir:

- Goreng: Bunu yapmak zorunda değilsin Trimagasi.
- Trimagasi: Bu işin sonu karşılıklı güvensizliğe çıkardı. Biliyorum... bunu deneyimledim.
- Goreng: Sen lanet bir katilsin.
- Trimagasi: Hayır. Sadece korkuyorum. Bundan keyif almıyorum küçük salyangozum.
- Goreng: Ben salyangoz değilim.
- Trimagasi: Üzgünüm, seni salyangoz olarak düşünmek beni daha iyi hissettirecek. Gördün mü, duygularım var.

O sırada platform 171. kata iner. Üzerinde tek bir yiyecek kırıntısı kalmamıştır.

- Trimagasi Goreng'in üzerine eğilir: Dinle salyangozum. Sen bağılsın, ben değilim. Senin bir kitabın, benim de bir bıçağım var. Belli ki talepte bulunacak bir konumda değilsin ama iş birliği yaparsan sana yaşama şansı veririm.
- Goreng: Beni sakat bırakıp burada hayatta kalmamı bekleyemezsin p*slik.
- Trimagasi: Elimden geleni yapacağım, söz veriyorum. Sekiz gün sonra senden et parçaları keseceğim. Her defasında yaralarımı iyileştirmeye çalışacağım. Sana da kendi payımı vereceğim.
- Goreng: Benim ölümümünden tek başına sorumlu olacaksın!
- Trimagasi: Hayır, yukarıdakiler bana yaptıracak. Benden önceki 340 kişi bundan sorumlu.
- Goreng: Su ile hayatta kalabiliriz Trimagasi.
- Trimagasi: Sen kalabilirsin, evet. Ama ben yaşlı bir adamım. Hayatta kalsam ve yine aşağı bir kata gitsek ne olacak? Şimdi anlıyorsun değil mi?

Günler birbirini takip eder ve vakit gelir. Trimagasinin çenesi açlıktan titremektedir, kitap da okuyamamaktadır zaten. Zihni bulanıklaşmaya başlamıştır. "Bugün başlasak iyi olur" der Trimagasi. "Yoksa temiz bir iş (kesi) garantisi veremem." Goreng, çaresizdir. Şöyle der:

- Seni sorumlu tuttuğumu bilmeni istiyorum. Yukarıdakileri değil. Şartları değil. Yönetimi bile değil. Sadece seni.

Trimagasi fazla bağırması için Goreng'in ağzını bağlar ve pijamasını yırtar. Bıçağı bacağına saplar ve kesmeye başlar. Goreng çılgın atar. O sırada üzerinde Miharu tünemiş halde platform 171. kata iner. Trimagasi, Goreng'in bacağından bir parça et çıkardığı anda başına bir darbe alır. Miharu saldırısını, yere düşürdüğü bıçak ile Trimagasi'nin boğazını biraz keserek tamamlar, Goreng'in bağlarını çözer, bıçağı ona verir. Goreng gözü dönmüş biçimde sürünerek Trimagasi'nin debelendiği yere varır ve Onu öldürür. Sonra bayılır.

Goreng'in 171. katta gerçekleşen kişisel dönüşümü, hayatını kaybetmeksizin adı geçen dağıtımı tekrar ve tekrar yapabildiği varsayımında, Delik sakinlerinin çoğunun normlarını da değişime uğratacağı. T1b fazında Delik sakinlerinin ilkesi (olabildiğince beslen) iken, (vicdan azabını sustur) ilkesini uygulamanın bedeli çok ağırdı. Diğer insanlar için iyilik meleği olmak istiyor olabilirsiniz fakat bunun için önce canınızdan vazgeçmeniz gerekir. Baharat'ın dediği gibi 'Aşağı inmek delilikti'. Fakat bir lider bir kez bu riski göze alıp insanların eş ölçüde beslenmesinin ve dolayısıyla geniş kitlenin hayatta kalabilmesinin mümkün olduğunu gösterdiğinde, hem a) gelecek ay alt katlara düşeceğini bilenler daha etkin bir stratejiye kavuşmuş olurlar (Her gün az fakat düzenli beslenmek, gelecek aya hazırlık yapmak için bugün tıka basa yemekten daha faydalı bir stratejidir) ve alt katta ölümle pençelesenlerin desteği gelecek aylar için kazanılmış olur, hem de b) bir önceki ay alt katlarda ölümün kıyısından dönüp şimdi üst katlara yerleşmiş olanların direnci aşılmış demektir. Aslında ölümü göze alan Goreng, topluluğun üyelerinin karşılıklı güvensizliğini by-pass ederek, onları sistemin toplam verimliliğini (hayatta kalan insan miktarını) arttıran bir norm düzlemine sokmuştur.

4.2. İyilik ve Kötülüğe Dair

Yaygın bir refaha insanlık tarihinde nadiren rastlanır (Acemoğlu & Robinson, 2015). Bu çalışma bunun bir nedeni olarak diğerkam liderlerin nadirliğine işaret edecektir. Çünkü diğerkam bir lider olmanın bedeli çoğunlukla ağırdır. Bu noktada şu sorular gündeme gelmektedir:

- İyi ya da diğerkam olmak için canımızdan vazgeçmek zorunda mıyız?
- 500 kişinin canını kurtarmak için T1b fazından T1p fazına sıçrayan ve liderin hayatını tehlikeye atmayan bir yol yok mudur?
- Vicdanlarının fısıltısını işiten fakat yine de Goreng gibi canını tehlikeye atmamış sağlıklı ve güçlü Delik sakinleri kötü insanlar mıdır?
- Trimagasi kötü biri midir?

Bu soruları irdeliyoruz çünkü onlara vereceğimiz cevaplar, yaygın bir refah için gereken liderliğin nadirliği hakkında bizi aydınlatacak ve yaygın refahı amaç edinmiş bir liderin kişisel stratejisi için bize ışık tutacak. Sonuncu soru ile başlayalım. Trimagasi, 171. katta Goreng'in bacağından et parçaları keserken "Bunu bana yukarıdakiler yaptırdı. Benden önceki 340 kişi bundan sorumlu" demişti. Goreng O'na "Sen lanet bir katilsin" derken Trimagasi "Hayır sadece korkuyorum" diye cevap veriyordu. Trimagasi eğer Goreng'i bağlamamış olsa, on gün sonra açlıktan deliye dönmüş Goreng'in kendisine saldırmayacağından nasıl emin olabilirdi? Olamazdı. Fakat erken davranıp Onu parçalamaya başladığında, Goreng'in varsaydığı kişiye dönüşeceğinden de emin olamazdı. Öyle ise çevre şartları bireyi son haddinde baskı altına aldığı iyilik, 'kendinden vazgeçmek'tedir. Tasavvufta bu merhaleye 'Nefsi Raziye' adı verilir. Mistik ekollerin tamamı müridlerine önce dünyadan yüz çevirmeyi salık verirler.

Fakat bu düstur dümdüz anlaşılmalıdır; şartlar katlanılmaz olduğunda dahi vazgeçilebilecek şeyler vardır. Dolayısıyla 171. kattaki oyunda, kötü biri olarak başkasını öldürmemiş olmak için ölmeye razı olmuş olmanız gerekir. Bu tartışma, radikal çevre şartlarının dahi bireyin sorumluluğunu tamamen yok etmediği noktasına taşır bizi. Mücbir sebep yoktur, hafifletici sebep vardır.

Goreng'in Delik üyelerini daha adil bir paylaşım düzlemine çekmesi -gerçekten- mümkün müdür? Filmde Goreng ve Baharat simgesel kurban'ı yani çocuğu, sıfırncı kata göndermekte başarılı olmuşlardır. Fakat hayatta kalmaları da mümkün olabilir miydi? Trimagasi'nin çok keskin bir bıçağı, zavallı Goreng'in ise Don Kişot'un maceralarını anlatan bir kitabı vardı. Goreng Baharat'a en alt kattan yola çıkarak, ulaşmak istediğın sıfırncı kata da ulaşabilirsin demişti. Baharat canını yalnızca sıfırncı kata ulaşmak için mi vermişti? Uğruna canını verdiği ve gerçekleştiremediği için vicdan azabı çektiği, “yeterli yiyecek varken diğerleri açlıktan ölmemeli” diye fısıldayan o sesi yalnızca Goreng mi duymaktadır? Bu soruların cevabı “Delik üyelerinin çoğu o sesi duymaktadır” şeklinde olmalıdır. Çünkü insanoğlu başka hiçbir canlıda gözlenmeyen şekilde, türdeşlerinin esenliğine karşı hassastır (Gigerenzer, 66, 2007; Güth, 1982). Yine insanoğlu, anlamlı bulduğu üstün bir hedef söz konusu olduğunda, ki bu tür bir hedef hemen bizden olanlar ve olmayanlar kümeleri yaratır, diğer canlılarda gözlenmeyecek ölçüde türdeşlerine karşı zalimdir (Milgram, 1974; Wynn & Bloom, 2014). Milgram'ın deneyinde sıradan bireylerin, yapmaya zorlanmadıkları fakat yalnızca yapmalarında ısrarcı olunan zalimce (fakat anlam atfettikleri) bir işe nasıl çabucak adapte olduklarını gözlemlersiniz. Şu hâlde Goreng paylaşılan bir hedefin peşinde ise, Baharat'ın dışında da kendisine güçlü takipçiler bulması ve eğer karşıt bir ekip belirirse güçlü ve zalim rakipler bulması oldukça mümkündür.

Senaryoya göre Goreng'in Baharat'ın yanı sıra bulduğu diğer yardımcı Miharu idi. Miharu Goreng'in hayatını kurtardı. Bu arkadaşlık Miharu ile kurulan kişisel ilişkinin sonucunda gelişmişti. Yine de Goreng'in Miharu'ya yaptığı yatırım, tüm Delik sakinlerine yapmak istediği yatırımın bir örneğiydi. Goreng'in keskin bir bıçağı yoktu fakat minnet borcuna sahip bir dostu vardı.

Goreng'in kullanabileceği daha akıllı stratejiler de vardı. Goreng önce ılımlı bir T1d'yi hedefleyerek yaşamını güvence altına alacak çekirdek bir ekibi çabucak inşa edebilirdi. Size sadık bir ekip kurmak istiyorsanız başlangıçta onlara, belki adil olmayan fakat takipçilere adil görünecek olan, ayrıcalıklar tanımak zorunda kalabilirsiniz. Sinek'in (2013, 77) vurguladığı gibi, eğer ülkemizin cumhurbaşkanı kendi valizini taşısa bunu garip bulur hatta Ona saygısızlık yapıldığını düşünürüz. Çünkü O politik hiyerarşimizi temsil etmektedir. Bu meşruiyetin kaynağını aşağıda açacağız. Goreng nihayetinde stratejisini değiştirerek çekirdek grubuna “paylarının azalacağını çünkü tüm delik sakinlerini hayatta tutmayı amaçladığını” deklare edebilirdi. Çekirdek grup içerisinde buna karşı çıkanlar olduğunda, onların Goreng için yaratacağı tehdidin, 20'li katlarda Baharat'ı kılıcıyla biçen kişinin yaratacağından daha ufak olacağını düşünebiliriz.

Acemoğlu'nun (2020) az sayıdaki modern refah devletinin arasına son katılan birkaç devletin içinde adını zikrettiği Güney Kore'nin kalkınma serüveni bu görüngüye uymaktadır. Kore devleti, 1960'lar ve 70'lerde bilinçli olarak dev holdingleri teşvik etmiştir. Chaebol adı verilen ağ organizasyon yapısı, bilinçli olarak Japon Zaibatsu (Keiretsu) modelini örnek almıştır. Fukuyama'ya göre (1998, 129) bu durumda sorulması gereken soru şudur: Samsung veya Hyundai gibi G. Kore şirketleri, Çin kültür hinterlandına ait aileci yapılarına rağmen, bu boyutlardaki devler haline nasıl geldiler? Bu işletmelerin yükselişi tek bir adamın, Başkan Park Chung Hee'nin (görevde kalışı: 1961 – 1979) tercihlerinin bir sonucudur. Aynı yıllarda Tayvan'da Chiang Guomintang hükümeti, büyük şirketlerin oluşmasını, onların bir gün partiye rakip olabilecekleri gerekçesi ile istemiyordu. Tasarrufları teşvik etmek için

yüksek faiz politikası uygulayan Tayvan'ın aksine, Kore hükümeti, büyük Chaebol'lara küresel rekabet güçlerini arttırmak için dev fonlar akıttı ve yalnızca karlı ihracat pazarlarına giren sınırlı sayıda başarılı firmaya kredi açıldı (Mo & Weingast, 2013). Bu başarılı stratejilerin ardında kişisel ve siyasal çıkarını geri planda tutan erdemli bir otokrat, neredeyse tek başına durmaktadır.

Haidt (2012) ahlaki davranışı tetikleyen beş temel kaynak¹⁴ olduğunu ileri sürer. Bu kaynaklar içkindir yani insanda verilidir ve beş hayati sorunsala cevap verirler: a) Türün devamı için kritik olan savunmasız çocuklara bakmak (Care/Harm). b) Akriba olmayanlarla ortaklıklar kurmak (Fairness/Cheating). Bu kaynak, -tek neden olmamakla birlikte- çocukların sağlıklı gelişimi için kritik olan erkek – dişi ebeveyn birlikteliğini sürdürmeyi hedefler. c) Ailenin sınırlarını aşan iş birlikleri kurmak ve diğer koalisyonlarla rekabet edebilmek için koalisyonlar oluşturmak (Loyalty/Betrayal). d) Statü hiyerarşileri arasında faydacı ilişkiler kurmak (Authority/Subversion) e) İnsanlar bir arada yaşadığında hızla yayılan parazitlerden ve patojenlerden kendini ve akrabalarını uzak tutmak (Sanctity/Degradation)¹⁵. Bu temel dinamikler insanların; kutsal bir miti (Sanctity kaynağı) temsil eden meşru bir otoritenin (Authority kaynağı) kurduğu gruba ait olup ardından ona sadık kalma (Loyalty kaynağı) eğilimi ile dünyaya geldiklerini anlatmaktadır. Goreng ise Delik sakinlerine duyduğu merhamet (Care kaynağı) ile yola çıkmıştı. Bu resim Goreng'in, insanları sürükleyen beş temel kaynaktan yalnızca birini kullandığı fakat önem arz eden üçünü kullanmadığı anlamına gelir. Yukarıda değindiğimiz gibi Goreng insanları merhamete davet etmeden önce; onların bir kısmını, aidiyet ve güven telkin eden çekirdek bir gruba davet edebilir ve bir zaman sonra (Care) kaynağını “zayıflara merhamet edeceğiz” diyerek tetikleyebilirdi.

4.3. Delik Sakinlerinin Kültürel Kodlarına Dair

Giriş başlığı altında refah toplumlarının iki ön şartından birinin, yönetimi sınırlamaya istekli ve mukadder bir toplum olduğuna dikkat çekilmişti. Böyle bir toplum eşitlikçi ve bireycidir, güç mesafesi de düşüktür. İskandinav toplumları sayılan özellikler açısından tipiktir ve bu toplumlarda liderler koçlar gibi davranırlar. Hofstede (2022, 84) bireyci toplumları, ‘bireyler arasındaki bağların gevşek olduğu toplumlar’ olarak tanımlamaktadır¹⁶. Bunun tersine toplulukçuluk; insanların güçlü, birbirine bağlı iç gruplara entegre olduğu ve sorgusuz sualsiz sadakat karşılığında korunma elde ettiği toplumlar ile ilgilidir. Güç Mesafesi¹⁷ yüksek olan toplumların çoğunun da toplulukçu olduğu bulgulanmıştır. Tersinden ifade edersek; güç mesafesi düşük olan toplumların çoğu bireycidir (Hofstede, 2022, 92). Fransa ve Japonya gibi istisnalar olmakla beraber, bugün, yönetenlerin gücünün etkin biçimde sınırlandığı ve güçlü bir merkezi devlete sahip olan ABD, Almanya, Kanada, Norveç, İsveç gibi refah toplumlarının hem bireyci olması hem de bu toplumlarda güç mesafesinin düşük olması tesadüf değildir. Meyer'in (2017) sınıflandırmasına göre ise, birer refah toplumu olan ve Anglosakson kökenli İngiltere, ABD, Kanada ve Avustralya toplumları ile Kuzey Denize kıyıdaş İskandinavlar (Hollanda, Danimarka, Norveç ve İsveç) oldukça eşitlikçidir.

14 Şu şekilde Türkçeleştirilebilirler: Bakım vs Zarar, Dürüstlük vs Aldatma, Sadakat vs İhanet, Otorite vs Dağılma, Kutsallık vs Alçalma (Tiksinti verici olan) (The five foundations of morality)

15 Tiksinti refleksi ile kutsallık (Tanrısalılık) fikri arasında ilginç bir bağlantı vardır. Kutsal olan arınmıştır, saftır. Bize tiksinti veren şeyler ise aslından uzaklaşmıştır; bakteri üremiş, kokmuş, zehirli bir yiyecek örneğinde olduğu gibi. Haidt teorisini evrim kuramından türettiği için, son iki kaynağın, soyut bağlamlarına atıfta bulunmaz. Kutsallık kaynağının otorite kaynağına temel teşkil ettiği de ileri sürülebilir. Modern öncesi toplumlarda yöneticiler otoritelerinin meşruiyetini, Tanrı'nın sözcüsü ya da O'nun kanunlarının bekçisi olarak edinirlerdi.

16 Hofstede'nin IBM çalışmasında Bireycilik-Toplulukçuluk Endeksi'ni oluşturmak için kullandığı sorulardan biri şudur: “Bireyler, işle ilgili kendi yaklaşımlarını benimseme noktasında dikkate değer bir özgürlüğe sahip mi?”

17 Hofstede'nin IBM çalışmasında Güç Mesafesi Endeksi'ni oluşturmak için yönetici olmayan çalışanlar üzerinde kullandığı üç sorudan biri şudur: “Deneyimlerinize göre aşağıdaki sorun ne sıklıkla ortaya çıkmaktadır?: Çalışanlar yöneticileri ile anlaşmazlığa düştiklerinde bunu ifade etmekten korkuyorlar mı?”

Bu resimde Japonya güç mesafesinin yüksek olması ve kolektif bir toplum olması nedeniyle müstesna bir yere yerleşmektedir. Fakat Fukuyama'nın (1998) iç görüşüne göre Japonya dahil yukarıda adı geçen toplumların eriştiği refahın temel dinamiği, daha derindedir. Bu dinamik bireyselci ya da eşitlikçi olmaları değil, (aile dışına taşan) 'yüksek toplumsal güven'dir. Dolayısıyla bu toplumlar büyük, verimli iktisadi teşekküller kurmak için aileye ya da devlete bel bağlamak zorunda kalmazlar. Zira güvensiz toplumlarda işlem maliyetleri yüksektir ve teşekküller aile şirketi olarak kaldıklarında büyüyemez, devlet teşekkülü olduklarında ise çoğunlukla rasyonel ve etkin yönetilemezler. Fukuyama'nın özenle ifade ettiği gibi, zayıf aile kurumu ve güçlü özel teşekküller ile görece zayıf bir devlet ilişkili olduğundan, güven merkezli yaklaşım, Acemoğlu & Robinson'un sınırlandırılmış yönetim erki şartını doğrulamaktadır. Öyle ise a) eşitlikçi vatandaşlardan müteşekkil dirençli bir toplumun dengelediği ya da b) özel teşekküller vasıtasıyla gücü paylaşılmış bir yönetim erki, yaygın refah için temeldir.

T1p fazı için 'dirençli grup üyeleri'nin gerekli olduğuna ya da 'grup üyeleri arasında yüksek güven' olması gerektiğine yönelik bir sav, grubun içerisinde 'kişisel çıkarından vazgeçme erdemi gösterebilen lider karakterli biri'nin var olması gerektiğine yönelik savımız gibi verilidir yani sonradan grubun dinamiğine bağlı olarak beliremez, bunlar bağımsız değişkendirler. Dolayısıyla Delik sakinleri yeter düzeyde bireyci bir kültürü temsil etmiyorsa T1p fazının ortaya çıkması ya liderin erdemine ya da nadir olarak gözlenen biçimde grup üyelerinin arasındaki yüksek güven düzeyine bağlıdır.

Mal ve hizmet üreten toplumlarda toplam refahın artışı, toplumsal ilişkilerin karmaşıklaşması ile paralel seyrederek (Ma vd., 2022; Stojkoski & Kocarev, 2017). Fakat T1 ya da T0 fazında mahkumlar kendi besinlerini üretmezler, kaynaklar sistemin dışından gelmektedir ve sabittir. Dolayısıyla mahkumların etkileşimlerini arttıran senaryoların çıktılarını eserin orijinal senaryosu ile karşılaştırmak pek mümkün değildir. Eğer mahkumlar kendi besinlerinin üretiminde söz sahibi olsa idiler T1 fazı senaryoda kullanılan mimari kurguya karşılık gelirken, TX fazı Squid Game'in senaryosunda kullanılan tek ve büyük bir mekâna karşılık gelebilirdi. Bununla birlikte unutmamak gerekir ki, Goreng'in liderliği T1 fazında tam bir eşitlik yaratabilirken; TX fazında gruplar halinde kamplaşarak birbirine zarar veren ya da despot bir çekirdek grubun zulmüne uğrayan Delik halkının çoğu hayatını kaybedebilir. Çünkü daha kompleks bir sistem, üyeleri arasında daha üstün bir uyumu gerektirir. Aslında Delik'in mevcut mimarisi keskin toplumsal sınıflar yaratsa da, bu sınıfların keskinliği, sınırlı kaynaklar üzerine doğacak çatışmaları da indirgemektedir. Bu düşünce deneyi bizi, daha yüksek enerji tüketim değerlerine ulaşmak için toplumun daha büyük bir uyum içerisinde yaşaması gerektiği fikrine taşıyacaktır.

4.4. Vazgeçtiği Şey Aracılığı ile Toplumun Kendini Dönüştürmesine Dair

T1 fazında uygulanan 'Kurban' ritüeli, yani Panna Cotta¹⁸ 'nın sıfırıncı kata gönderilmesi şu anlama gelebilir: Mevcut örgütlenme biçimi veri iken, toplum bir miktar enerjiyi sistemin dışına atsa dahi hayatta kalabilmektedir. Ya da sistem paradoksal olarak, toplam verimliliğini bir miktar enerjiyi sistemin dışına atarak arttırmaktadır.

Yalnızca artı değer yaratabilen toplumlar uzmanlaşarak daha karmaşık yaşam biçimleri kurabilirler (Angle, 1986). Avcı toplayıcı yaşam biçiminden tarıma ve evcil hayvancılığa geçiş yapan toplumlar bu tür bir enerji fazlasına sahip olmaya başlamışlardır. Fakat Harari'nin de belirttiği gibi (2015, 93) insanoğlunun tarıma geçmek için rasyonel bir gerekçesi yoktu, zaten tarım daha iyi beslenme ve

18 333. katta Baharat'ın iç görüşü çocuğun Panna Cotta'dan daha büyük bir mesaj olduğunu kavramıştı. IMDB'den 'zaferde' kod adlı bir yorumcunun belirttiği gibi, alt katlarda zaten kimse sofradaki yemekle ilgilenmemektedir çünkü sofrada yemek yoktur. Orada insanlar birbirlerini yemektir. Dolayısıyla en alt katta hayatta kalan bir çocuk, sosyal normların ve bağların çarpıcı bir metaforudur. Yine de bu çalışmada 'çocuk' kelimesinden ziyade 'Panna Cotta' isminin imgesel temsil yeteneğinin daha fazla olduğu değerlendirilmiştir.

daha keyifli zamanlar da yaratmadı (Harari, 2015, 93). Aslında tarım MÖ. 10 binden çok daha erken zamanlarda bilinen bir uygulamaydı. Pryyor'a göre (2005, 60) doğru soru neden birdenbire ortaya çıktığı veya nasıl icat edildiği de değildir, neden bu kadar hızlı yayıldığıdır. Göbekli Tepedeki sütunları inşa edenlerin avcı ve toplayıcılar olduğunu biliyoruz. Bu yapıları inşa etmenin tek yolu da farklı kabilelere mensup binlerce avcı toplayıcının uzunca bir süre iş birliği yapmasıdır (Harari, 2015,102). Dolayısıyla önce toplumsal değişimin sonra tarımın geldiği düşünülmektedir (Byrd, 2005) ve animist dinlere kıyasla daha geniş insan topluluklarını bir araya getirmeye muktedir olan bir dini-ideolojik sistem tarıma geçişe ön ayak olmuş olabilir. Nitekim doğal bir devrim ya da evrim karmaşıklığa şartlanmamıştır (Schuster, 1996), ya da evrimin karmaşıklığa yöneldiği iddiası son derece tartışmalıdır (Eigen & Schuster, 1982). Karmaşıklık bir olasılıktır. En azından toplumsal yaşamda karmaşıklık, batını kaynaklardan beslenmesine atfen rasyonel olmayan bir istencin eseridir. İnsanı, hayatını tehlikeye atarak yeni kıtalar keşfetmeye ya da Mars'ı kolonize etmeye güdüleyen şey iç dünyasındaki büyüklüklerdir.

Göbekli Tepe gibi bir mabet için organize olmanız gerekir. Sıfırıncı kata bir kurban göndermek için de organize olmanız gerekir. Panna Cotta verimli çalışan bir sistemin göstergesi olsa da analitik bir sürecin eseri değildir, O Brambang'ın hayali, Goreng'in attığı çığlıktır. Goreng yakın çevresini aşan bir empatiye sahip olmasaydı, dolayısıyla Delik'in mimari yapısından ve işleyişinden derinlemesine rahatsız olmasaydı Panna Cotta (ya da çocuk) nasıl sıfırıncı kata ulaşabilirdi? Despot bir liderin sıfırıncı kata bir Panna Cotta gönderme motivi olmayacaktır. O sistemin kurucularına göndereceği bir mesajın peşinde değildir. Çünkü O durumundan memnundur. En geç 6 ila 8 ay içinde Delik'i başarıyla terk edecektir. Diğer taraftan mimarlara ulaşan bir kurban mimarları yeni bir mekânın tasarımı ya da Delik sakinlerinin azli için güdüleyecektir. Daha önce belirttiğimiz gibi mimarların iki amacı olabilir: Delik'e giren insanlarda daha kapsayıcı bir bilişsel çerçeve oluşturmak ya da insanı ne kadar iyi tanıdıklarını kendilerine ispat etmek. Kurban'ın sistemi terk etmiş olması ilk amacı ispat, ikinci amacı ise yok etmektedir.

Sıfırıncı kata gönderilen 'kurban'ın mimarların iki amacına karşılık verdiği mesaj şudur: *"Hey! Bencilliğimiz ile bizi cezalandıranlar. Artık açlıktan muzdarip değiliz, şimdi daha yüce kaygılarımız var. Aşağıda aşkın bir utkuya kendini kurban eden bir güç (lider) ve onu takip edenler var. Siz, tanrı rolü oynayanlar, sizin var oluş gerekçenizi yok ediyoruz."*

Panna Cotta'nın sunumu, yalnızca bir mesaj değildir; Delik sakinlerini de dönüştüren bir eylemdir. Kurban ritüeli, yani değerli ve çoğunlukla masum bir nesnenin yok edilmesi¹⁹, haz nesnesine bağlanmış olan Ego'nun ondan kurtulmasını, dolayısıyla bireyin tekamülüne engel olan çıpaların sökülmesini simgeler. Kabil'in ilk katil olduğunu hatırlayalım. Kendi payına düşenden, dolayısıyla Tanrı'dan razı değildi. İbrahimi dinlerin diğer meşhur hikayesini hatırlayalım: Tanrı Hz. İbrahim'den oğlunu kendisine kurban etmesini ister. Bu razı oluş, razı olanı dönüştürür. Kişisel haz nesnelere duyulan arzuyu sınırlayabilmek, bu içsel disiplin, toplumun bir arada daha büyük bir uyum içerisinde yaşayabilmesinin ön şartıdır. Yine de kurbanın verilmesi, ilk elde bu sosyal sonucu amaçlamayan kişisel bir yolculuğun dışsallığıdır. Eğer Delik sakinleri kurban vererek yeni bir kolektif bilince erişmişse, eğer 'Ben'in çıkarı versus 'Biz'im çıkarımız diyalektinde, Biz kutbuna bir adım daha yaklaşmış ise, bu yeni bilişsel çerçeveyi tekrar sınavabilmek için, Delik'in mimarisinin daha zorlayıcı bir sınavı mümkün kılması gerekecektir.

19 Tanrı Hz. Âdeme onlardan her birini diğerinin ikizi olanla evlendirmeyi emretmiş idi. Tevrat'ın Aramice çevirilerinde bulunan bilgiye ve İbn-i İshak tarafından rivayet edilen bir Hadis'e göre, Kâbil buna kızdı. Çünkü kendi ikizi olan kız kardeşi daha güzeldi. Bunun üzerine Hz. Âdem şöyle dedi: "Her biriniz birer kurban takdim etsin. Hanginizin kurbanı kabul edilirse, o onunla evlenir." Rivayetlere göre Habil çoban idi ve Tanrı tarafından yok edilsin diye en iyi hayvanını seçti, Kabil ise tarımla uğraşırdı ve buğdayının düşük kalitede olanını sundu. Hâbil'in kurbanı semadan bir ateşin inip hayvanı yakmasıyla kabul edildi. Kabil'in kurbanı kabul edilmedi.

Bu noktada, lideri ya da toplumu bencil isteklerden azat eden ve dolayısıyla yaygın refahı doğuran erdemin, birbiri ile çelişen iki boyutu olduğuna dikkat çekmek icap ediyor. Brambang, Panna Cotta'nın sıfırıncı kata gönderilmesini önerdiğinde, bu fikrin hem Goreng ve Baharat tarafından hem de filmi izleyenler tarafından nasıl bir şevk ile benimsendiğine dikkat ediniz. Halbuki Delik'in içinde yaygın refaha ulaşmak için yiyeceklerin katlar arasında eşit olarak dağıtılması yeterlidir, bir kurban ile yukarıya mesaj vermek şart değildir. İzleyici Delik evreninin dışındadır fakat Delik sakinlerinin Platon'un mağarasında oldukları varsayarsak, onlardan bir kısmının kurban fikri ile büyülenmiş olmaları ilgi çekicidir. Ahlak'ın hümanist (liberal) ve Tanrısal (muhafazakâr) iki boyutu vardır (Haidt, 2012); ilki insanı yüceltirken, diğeri -yer yer- insana rağmen aşkın ideaları yüceltir. Lider, kendinden daha değerli olmayan bireyler için kendinden vazgeçemeyeceğinden, yalnızca hümanist değerler ile donanmış bir toplumun yaygın bir refaha ulaşması mümkün görünmemektedir.

4.5. Artık Değer'in Toplumsal İşlevine Dair

Artık değer, yani onu ortaya çıkaran tarafından tüketilmesi mümkün olmayan değer, kaçınılmaz olarak, -kurban vermek dışında- onunla ne yapılacağı sorusunu doğurur. O nereye ya da kime aktarılacaktır? Elbette artık değeri mümkün kılana aktarılacaktır. Üretim araçlarını imal edenlere ve değiş tokuşa aracı olanlara (tüccarlara). Bu aktarım yeni tüketim nesnelere yaratılması için gereklidir, ki bir sonraki zaman çevriminde artık değer bir kısmı onu ortaya çıkartan tarafından tüketilebilsin. Bir networkte tarafları bir araya getirenler konumları itibariyle doğal bir güç elde ederler (Burt, 2005, 10 - 22) ve hemen bir güç eşitsizliği sorunu doğar. Fakat gelir eşitliği adına bu gücün sınırlanması, artık değer'e yönelmiş bir tehdittir aynı zamanda. Dolayısıyla kapitalistler, sosyal refah devletinin girişimlerine gösterdikleri muhalefeti, aksi takdirde ekonomik büyümenin sınırlanacağı iddiası ile meşrulaştırırlar.

Sıfırıncı kata pek yakın olan 6. katta Baharat'ın yukarı çıkmakta yaşadığı doğal başarısızlık, esasen üst kattakilerin ayrıcalıklı konumlarını kaybetme korkularından kaynaklanmaktadır fakat iyimser bir bakış ile alt kattakilere duydukları güvensizliği de ileri sürebiliriz. Dolayısıyla Goreng ile Baharat birlikte 6. kattan aşağıya doğru yüceltici bir yolculuğa koyulurlar ve bu kez farklı bir doğal direnç ile karşılaşır.

Platform ile 7. kata indiklerinde Baharat haşındır: "Uzak durun" diye bağırır. Oradaki adam "Bu da ne böyle?" der.

- Baharat: Sakin ol. Sadece geçiyoruz. Size paylarımızı verip gideceğiz.

Goreng düşünceli bir şekilde "Hayır" der Baharata. "Yeterli yiyeceğimiz yok. İlk 50 kat her gün yiyor. Dağıtıma 51. kattan başlayacağız".

- Baharat: Bunlar arkadaşlarım. İki ay önce yukarı çıkmama yardım ettiler.

- Goreng: Dün yediler. Yarın da yiyecekler. Bir gün oruç tutabilirler.

- 7. kattaki adam: (Küfrederek) Yedinci kattayım, tıkmak benim hakkım. Geçen ay 114. katta neredeyse ölüyordum. O zaman neredeydiniz serseriler?

- Goreng: Öyle ise aşağıdakilerin halini anlamam gerek.

- 7. kattaki adam: Sen kimsin? Mesih misin? Mesihler ekmek ve balığı çoğaltır, insanın ağzından yemek almaz. Tanrım, Baharat. Bunu senden beklemezdim. Kimsin sen? Beyaz adamın siyahi uşağı mı?

Adam yemeklere uzandığında Baharat demir sopasını başına indirir. Artık 333 kata kadar şiddet,

platformun üzerindeki tek dil olacak gibidir. Nitekim güvensizliğin yarattığı bencilliği güzellik ile aşmak mümkün değildir. Senaryo, 33. katta İmeguri ile Goreng'in alt katları yola getirmek için gösterdiği çaba üzerinden bu fikri ileri sürer.

Platform 33. kata indiğinde İmeguri iki tabağa bir miktar yemek ayırt eder ve platform 34. kata doğru harekete geçtiğinde aşağıdaki hücre sakinlerine seslenir:

- İmeguri: Beyler lütfen beni dinleyin. Size iki tabaklık yemek ayırdım. Lütfen kendi payınızı yiyin ve aşağıdakiler için benzer iki pay hazırlayın.

- Aşağıdakiler: Ne diyorsun kocakarı? 88. katta idik. Zar zor hayatta kaldık.

- İmeguri: Anlıyorum ama bu ay bizim kadar şanslı olmayanlardan sorumluyuz. Hayatta kalacak kadar kalori alabilirsiniz.

- Aşağıdakiler: Bizi rahat bırak, istediğimiz kadar yeriz.

İmeguri Goreng'e bakar: "Eninde sonunda anlayacaklar" der ve her gün platform indiğinde, bıkmadan usanmadan aşağıdakileri uyarır fakat onlar İmeguri'nin dediğini yapmazlar. 15. gün Goreng sinirlenir ve aşağıdakiler seslenir: "Dinleyin b*ktan herifler. Hanımefendinin dediğini yapın yoksa her gün yemeğinize s*çarım. Oradaki her şeye de bulaştırırım, duydunuz mu?"

Sessizlik...

- İmeguri: İşe yarıyor gibi görünüyor.

- Goreng: Belli ki öyle.

- İmeguri: Bunu beklemezdim. Onları ben ikna etmeyi bekliyordum.

- Goreng: İkna oldular.

- İmeguri: B*kla mı?

- Goreng: Dayanışmadan daha etkili.

Bu noktada bir varsayımda bulunalım. Goreng, adil yiyecek dağıtımında kendisine yardım eden 5 kişilik bir ekip kurmuş olsun. Tamamı üst katlardan seçilmiş ekip üyeleri, platformun 333. kata yönelen 12 saatlik yolculuğunda ellerinde demir sopalar pür dikkat beklemek zorundadırlar. Gerektiğinde canları pahasına gelen saldırıları da püskürtmeleri gerekir. Goreng bu üstün performansın devamı için ekip üyelerine Delik sakinlerine ayrılan yiyecek payının en az iki katını vermelidir. Bu fazlalığın adil ve kontrol altında olduğunu nasıl garanti edebiliriz? Bunu Delik sakinlerinden oluşturulmuş bir meclisin kontrol etmesi gerekir. Aksi takdirde 5 kişilik ekibin ayrıcalığına yönelen direnç büyüyecektir. Diğer taraftan bu ayrıcalığın ekip üyelerini motive edecek düzeyin altına inmemesi de gerekir. Fakat insanlar Goreng'in yokluğunda ölümlerin 2 kat artacağına bilincindedir. Bunun farkında olan Goreng aktivitelerinin bir meclis tarafından kontrol edilmesi fikrine karşı yönetimden çekileceği ya da despotik bir sisteme döneceği şantajını ileri sürebilir. Makrokosmosda Burjuva ile Proleterya arasındaki gerilimin bu sistemden payını aldığı ileri sürülebilir. Burjuva olmaksızın Proleterya mevcut refah düzeyine erişemez; tam eşitlikçi (ya da bunu amaçlamış) bir toplumda refah artışına nadir rastlanır, rastlandığında ise sosyalist ülkelerden elde edilen tecrübelerle göre kısa erimlidir. Dolayısıyla adil bir bölüşüm, Proleterya'nın direnci ile Burjuvanın ya da Aristokratların ahlaki ve gücü arasındaki oyuna bağlıdır. Acemoğlu & Robinson (2015) Proleteryanın direncinin önemine, kara veba'nın Batı ile Doğu

Avrupa serflerini nasıl farklı etkilediği üzerinden dikkat çekmiştir. Vebanın yarattığı emek kıtlığı, feodal yapıyı temellerinden sarstı. Köylüleri, bazı şeylerin değişmesini talep etmek için cesaretlendirdi. Batı Avrupa'da serfler istediklerini elde ettiler. Fakat Doğuda bu yeni durum, Lordlara emek piyasasını sömürülebilir tutmak ve köylüleri köleye dönüştürmek için daha büyük bir teşvik sağladı. Bu farklılık, başlarda bu bölgeler arasında var olan küçük farklılıkların oluşturduğu bir durumun sonucu idi: Doğuda Lordlar biraz daha örgütlüydü, buna karşın köylüler daha az örgütlü ve daha az güçlü idi.

Bu mikrokosmosumuzda şu anlama gelebilir: Eğer Delik üyeleri fazlası ile bitkinse ve örgütlenmeleri mümkün değil ise, ki Delik'in mimari yapısı nedeniyle güçlü bir liderlik olmaksızın mümkün değildir, şu durumda yaygın refah, Goreng'in ahlakına ya da yerleştirdiği vizyonu kalıcı kılan faktörlere bağlıdır.

Goreng'in vicdanı, Onu yaptığı diğerkam işe sürükleyen başat güçtür fakat yoldan çıkan sayısız lider söz konusu iken, güçlü bir lideri adil ya da zalim kılan farklı kişisel özellikler de mevcut olsa gerek. Bunlardan biri, Adler'in (2013) psikanalizinin temel kavramlarından olan 'güç istenci'dir. Örneğin Fidel Castro ve Muammer Kaddafi gözlemciler tarafından 'güce aç' olarak tanımlanmıştır (Gilson, 2015; Redazione, 2020). K. Horney insanların üç temel yönelime sahip olduğunu ya da üç farklı davranışsal strateji ile harekete geçtiğini ileri sürer: İnsanlara yaklaşmak, insanlardan uzak durmak, onlar ile mücadeleye girmek (Aydın vd., 2014). Goreng'in kişiliğinin bunlardan hangisine karşılık geldiğinden emin değiliz fakat romantik bir edebi eser ile Delik'e gelmiş olması O'nun içe dönük bir kişiliğe sahip olduğu anlamına gelebilir ve içe dönük bir kişinin güç istencini kuvvetle duyumsadığını düşünmek güçtür. Goreng, 171. katta ben ötesi bir iştihayın tesiri altına girmeden önce, insanlar kendisine kötülük yapmadıkça onlara dokunmayacağını kanıtlayan davranışlar da sergilemiştir. Örneğin Goreng'in, İmeguiri'nin aşağı katı ikna çabasına katılması 15 gün almıştı. Adil bir liderliği sürdürmek noktasında en tehlikeli tür herhalde güce aç olan, tahakküm kurma istenci taşıyanlardır. Eric Fromm onları 'Sahip olmak isteyenler' olarak sınıflandırabilirdi. Fromm'a göre (Lankshear, 2003) insanoğlunun iki temel yönelimi vardır, 'Sahip Olmak' ya da 'Var Olmak'. İlk yönelime sahip olan birey, şeyleri elde etmeye çalışır, insanları dahi. Var olmak yönelimine sahip olan birey ise deneyime odaklanır, şeyleri diğer insanlarla değiş tokuş etmek, etkileşim kurmak, paylaşmak ister.

2007'de Coolidge ve Segal, beş uzmandan Hitler'i DSM-IV'ün kişilik bozuklukları temelinde değerlendirmelerini istedi. Uzmanlar Hitler'in paranoyak, antisosyal, narsist ve sadist kişilik bozukluğu ölçeklerinde yüksek puanlara sahip olduğunu tespit etti. C. G. Jung Hitler ile 1939'da tanışmıştı ve Onu gülmeyen, aseksüel, insanlık dışı olarak tanımlamıştı. Coolidge ve Segal, Saddam Hüseyin için de benzerini yaptılar. S. Hüseyin'i 24 yıldır yakından tanıyan on bir Iraklı yetişkinin muhbir raporlarına dayanarak Hüseyin için fikir birliğine varılmış bir kişilik profili çıkardılar. Hüseyin de aynı kişilik bozukluğu ölçeklerinde yüksek puanlara sahipti. Bu dört kişilik boyutu Kuzey Kore Lideri Kim Jong-il'i de başarı ile açıklıyordu (Goldman, 2011). Sorunsuz ya da farklı psikiyatrik ve kişilik bozuklukları kombinasyonuna sahip diktatörler de olabilir. Fakat özellikle adı geçen dört kişilik bozukluğu boyutu ile dominant yöneticiler arasında bir ilişki olduğu gözlenmektedir.

Trimagasi paranoya ölçeğinde muhakkak Goreng'den daha yüksek bir puan elde ederdi. Tanışmak için elini uzatan Goreng ve onu şüphe ile reddeden de Trimagasi idi. Trimagasi'nin menüsüne girmiş olması dahi Goreng'i, Baharat'a yönelik bir paranoyaya sürüklememişti. Goreng narsist de değildi, olsaydı belki platformda çocuk ile birlikte sıfıncı kata çıkmayı deneyebilirdi.

Lideri bir otokrat olmaktan uzaklaştıran faktörler yalnızca ahlaki erdemleri ve kişilik özellikleri olmayabilir. Kıt kaynaklar üzerinde hak iddia eden düşman bir cenahın varlığı; lideri, bağlaşıklarını hoş tutmaya zorlayabilir. Her şeye rağmen T1p sürecindeki yaygın refahın kalıcılığı belki en çok ve

paradoksal olarak Goreng'in ölümüne bağlıdır.

4.6. Kahraman Ölmeli

Bir hikâyede yüce işler yapan bir kahramanın ölümü etkileyicidir. Kahraman adı geçen işleri ifa etse fakat mutlu bir hayat sürmeye devam etse olmaz mı? Kahramanın ölümü yaptığı işlerin ayrılmaz bir cüzüdür, çünkü eğer yeni bir ilişkiler sistemi kuracaksanız, yaratacağınız yıkımın bedelini canınızla ödemelisiniz meğerki bu yaratıcı yıkım masumların canına kastetmemiş olsun, ki her halde buna pek rastlanmış değildir. Yüce bir amaç için mi yıkıyorsunuz? Öyle ise bedel ödemeye önden siz buyurun. Yanı sıra kahraman, olan biteni değiştirmeye çalışırken, kendinden de kurtulmak isteyen kişidir. Kahraman, olan biten her şeyden mesul²⁰ olduğundan, çünkü olan bitenler, herkese yönelik olduğu gibi, kahramana dönük birer tanımlama olduğundan, bireyi kendine sabitleyen bu örüntünün parçalanıp yeniden kurulması gerekir. Kahraman spesifik bir haksızlığa şahit olduğunda onunla yaşayamaz, onu yok etmedi ise kendisi yok olmalıdır.

Sokakta iki kapkaççı tarafından gasp edilmekte olan bir kadının çantasını bırakmadığını ve çığlık atarak yardım istediğini hayal edin. Gasp edenler kadına şiddet uygulamaya başlamıştır. Biri elinde bir bıçak tutmaktadır ve saplaması an meselesidir. O esnada meraklı insanlar, olan bitenleri çevreleyen bir kalabalık oluşturmuştur ancak kimse olaya müdahil olmaya cesaret edememektedir. Kalabalıktakiler birbirine bakıp “Neden kimse bir şeyler yapmıyor” der. İçlerinden biri yardım için ileri atıldığında yalnız kalma ihtimali vardır. Kimse ilk gidenin ardından yürümebilir ve bu durumda ölüm yalnız savaşçı için çok yakındır. Dolayısıyla kimse harekete geçmez. Fakat orada bir kahraman varsa tek başına mutlak güce başkaldırır. En kötü ihtimali kabullenmeyen kişi ileriye doğru adım atamaz.

Şu hâlde kahraman-lider²¹ yüce bir amaç uğruna kendinden vazgeçen kişidir. Bernard Shaw, “En büyük mutluluk yüce bir amaç uğrunda harcanmaktır” der. Kahraman, tanık olduğundan, Shaw'ın sözünü ettiği mutluluğu hak edecek kadar rahatsız olan kişidir. Otto Rank'e göre (2019, 107) ise kahramanın taşıdığı cesaret maskesinin ardında, hep anne bedenine dönmek isteyen biri vardır. Ana rahmindeki ihtiyaçsızlığa dönmek isteyen biri. Fakat ‘yüce amaç’ nedir? Goreng açısından ‘değerli insanları hak ettikleri duruma erişirmek’tir. Öyle ise Goreng insanlara sahip olmadıkları pozitif özellikler atfetmektedir. O insanlar kendisinden de değerlidirler çünkü Goreng'in O insanlara yansıttığı değer, Ego'sunu aşan bir büyüklüktedir. Halbuki Trimagasi'ye göre diğer insanlar p*ç'tir. Kim olduklarına bakılmaksızın aşağı inen platformdaki yemeklere tükürebilirsiniz. Kendini gerçekleştiren kehanet insanların gri olduklarını, varsayıldıkları şey haline gelme eğiliminde olduklarını salık verir.

Her halükârda ardındaki kitlenin büyüklüğü kahramanın eylemini kolaylaştırmaz. Yine de o ilk adım atıldığında, eğer bir ilk takipçi varsa, kalabalık harekete geçer. Bu başarı kahramanın sonunun başlangıcıdır. Şehit olmaksızın zaferini elde ettiği anda artık o zaferi elde eden kişi değildir. Çünkü Onu kaçınılmaz biçimde kutsal ve ahlaklı kılan şey, ilgili uğurda yok olma istenci idi. Katharsis gerçekleştiğinde geriye tüm zaafı ile sıradan bir insan kalır. Bilinçdışına batmış olan Ego tekrar belirmiştir. Kendisini sınırlayan bir pranga yok ise, batını meşruiyetini kaybetmiş fakat müthiş bir zahiri meşruiyet kazanmış sıradan bir liderin, diğer sıradan insanların kendisini sürükledikleri yere karşı direnç göstermesi zordur.

Bu teorik çıkarım paylaşılan bir kanıdır. 1960'larda Küba Devrimi'ni destekleyen yazar Christopher

20 “Kim bir kötülük görürse, onu eliyle değiştirsin. Şayet eliyle değiştirmeye gücü yetmezse, diliyle değiştirsin. Diliyle değiştirmeye de gücü yetmezse, kalbiyle buğz etsin ki, bu imanın en zayıf derecesidir” (Hadis-i Şerif, Müslim, İman 78).

21 İlk takipçi ardından adımını attığında, bir lider haline gelir.

Hitchens, Guevara'nın mirasını: "Che'nin ikon statüsünün sağlamlaşmasının nedeni başarısız olmasıdır. Öyküsü yenilgi ve tecrit içerir ve bu nedenle de çok çekicidir. Yaşasaydı, Che miti çok uzun zaman önce ölmüş olacaktı." diyerek özetlemiştir (O'Hagan, 2004).

Peru ve Venezuela örneklerinde olduğu gibi bütün liderler üstün bir amaca baş koymuş gibidirler, fakat ya deklare ettikleri amacın altında başka bir amaç saklarlar ya da zamanla kendi varlıkları bir amaç haline gelir. Goreng'in hayatını kaybettiği fakat takipçisi Baharat'ın onun mirasını devraldığı bir senaryoda, Delik sakinleri yeni bir norm edinmiştir ve bu normun çekirdek ekibin çıkarına eğilip bükülmesi, Goreng'in yaşadığı bir senaryoda olduğundan daha zordur. Delik sakinleri Goreng'in yokluğunda ekibe daha kolay başkaldıracaktır. Güçlü bir liderlik iki ucu keskin kılıç gibidir.

Kendinden vazgeçen kahraman, aynı zamanda kendisinden vazgeçilmiş olan kişidir. Ya cemiyetleri onları terk etmiştir ya da onlar cemiyetlerini. Rank (2016, 74) Hz. Musa, Oedipus, Gılgamış, Romulus, Herkül gibi on beş destanı incelemiş ve onların 'standart bir destan'ın farklı yorumları olduğu fikrini uyandıracak kadar temel bir arketipi izlediği sonucuna varmıştır. Buna göre kahraman en seçkin anne babanın çocuğudur. Bir kehanet onun doğuşuyla ilgili uyarıda bulunur. Genelde bir kutunun içinde suya bırakılır. Alt sınıftan birileri tarafından kurtarılır ve mütevazı bir kadın tarafından emzirilir. Büyüdükten sonra bir lider haline gelir ve nihayetinde yüksek bir sınıf ve onur elde eder. Bu çerçevede devrimin lideri, yukarıdan aşağı düşmüş ve yeniden yükselmiştir.

Devrimler çoğunlukla alt tabakanın örgütlenip başkaldırması suretiyle gerçekleşir, dolayısıyla liderlerin alt tabakalar için 'bizden biri' olması doğaldır, fakat onlar göründüklerinden daha karmaşık insanlardır. Tarihin önemli siyasal devrimcilerinin (Vulliamy, 2015) hayatlarına göz attığımızda ya a) soylarında yüksek sosyo-ekonomik sınıflara ait atalara rastlarız ya b) melezdirler yani ebeveynlerinden biri dominant bir ırka ya da sosyo ekonomik sınıfa aittir, ya da c) entelektüel yetenekleri vasıtası ile genelde yüksek öğrenim yolu ile merkeze çekilmiş ve bir bürokratik ya da uzmanlıkları kapsayan bir entelijansiyaya ait olmuşlardır. Örneğin Che Guevara bir doktordu ve Güney Amerika boyunca yaptığı bir motosiklet yolculuğu Onu sömürgeciliğin getirdiği acılara uyandırdı. Mahatma Gandhi gençliğinde bir avukat idi ve ülkesini terk etmişti. 45 yaşında Hindistan'a döndüğünde köylüleri, çiftçileri ve şehirli işçileri aşırı toprak vergisi ve ayrımcılığa karşı protesto etmek için örgütlemeye başladı. Emiliano Zapata'nın büyükbabası, madenleri, plantasyonları ve fabrikaları kapsayan büyük bir hacienda'nın yöneticisiydi. 1910'da devrim patlak verdiğinde Zapata önce Morelos'taki köylü isyanının sonra da Meksika Devrimi'nin lideri oldu. Tarihte başarılı olmuş tek köle ayaklanması olan Haiti Devrimi'nin en başarılı lideri Toussaint L'Ouverture erken yaşlarında Plantasyon sahibi tarafından korunmuştu ve yaşamının bir bölümünde Fransız ve İspanyol donanmalarında subay olarak hizmet vermişti. Hayatlarının bir noktasına geldiklerinde devrimcilerin hemen tamamı tipik olarak, sahip oldukları refahtan ve statüden yüz çevirmiş ve alt sınıfların sözcüsü haline gelmişlerdir.

Goreng'in geçmişi hakkında bilgiye sahip değiliz, fakat İmeguirri'ye yardımcı olmak için alt katı zekice tehdit etmesinden ve 202. katta iken, toplam kat sayısını hesap edebilmek için platformun sıfırıncı kata varma süresini esas almasından, problemleri analiz etme ve çözme yeteneğine sahip olduğunu biliyoruz. Kitabı ile 6 aylık bir uzlete çekilmeye istekli olması da dışarıdaki yaşamında sosyal çevresi ile işlerin iyi gitmediğine yorulabilir. Dolayısıyla çevresinden ya dışlanmış ya da uzaklaşmıştır.

4.7. İlk Takipçinin Değerine Dair

Tüm asaletine rağmen, kendinden vazgeçme eylemi tek başına kahramanı bir lider haline getirmez. Derek Sivers'in 2014 yılında TED Speechs'te yaptığı konuşmada ifade ettiği gibi, "Yalnız bir çılgını

Lider'e dönüştüren kişi İlk Takipçi'dir." Lider anormal bir iş yapmıştır. İlk takipçi liderin davranışlarını norm evreni içine alan kişidir. Lideri sıra dışı olmaktan kurtaran, onu topluma ait kılan kişidir. Liderin nasıl takip edileceğini gösteren de odur. Yeni takipçiler lider'i değil, onun vizyonunu görünür kılan ilk takipçiyi taklit edecektir.

Kitlenin içinde eğer ilk takibi ifa edecek biri yok ise, ileriye atılan lider pek muhtemelen başarısız bir kahraman olacaktır. Bu durumda artık kitlenin daha iyiye doğru harekete geçme şansı kalmamıştır. Delik yıllardır işler haldeydi. Belki başka Goreng'ler ortaya çıkmış fakat bir ilk takipçi bulma şansı elde edememişlerdi. Belki çoğu bu nedenle hayatını kaybetti. Belki içlerinden bazıları gerçekten güçlüydü, tek başlarına platform ile aşağı inmeye başladılar ve her katta amaçlarını kat sakinlerine anlattılar, fakat kimse onları takip edecek cesareti gösteremedi.

Yalnız kalan lider başarılı olsa dahi; topyekûn bir kitlenin kendi değer yargısını sorgulamasına neden olacaktır çünkü, kitle kendi değerine ihanet etmiş fakat kahraman bu değere sadık kalmıştır. Kahraman büyük bir risk almış ve "İnsanlar birbirlerine yardım ederler" düsturunu yeniden yeşertmiştir. Liderin ilk hareketi vasıtası ile artık büyük bir bedel gerektirmeyen bu fitri iştiyaka ihanet edip metaforik olarak intihar eden bir kitle birbirine duyduğu temel güveni sürdürülemez. "Yiyecekleri her birimize dağıtmaya çalışan bir Don Kişot'a kimse yardım etmemiş ve sonra O aşağı mı edilmiştir? Öyle ise biz ne kadar aşağılık insanlarız?" Bilişsel Çelişki Kuramı'nı (Festinger, 1957) hatırlayalım. Taşındığı değer ile uyuşmayan yeni resimde, bilişsel bir gerilim yaşayan Delik sakinleri vicdan azabı çekmektense, 'kolektif değerler'ini yadsımak, revize etmek ya da oyuncuların rollerini dejenere etmek yoluna gitmiş olabilir. Bu yeni durumda yalnız kahraman belki bir yalancıydı, yiyecekleri yalnızca kendi arkadaşlarına dağıtmanın peşindeydi, kim bilir.

Edgerton (2016) toplumların maladaptif davranış düzenlerine ilişkin zengin örnekler vermiştir. Toplumun çevreye uyum göstermesine engel olan bu zararlı kültürel alışkanlıklar orijinal vasıfları itibariyle adaptiftirler fakat toplumsal üst yapı, çevre şartlarının hızla değişmesine ayak uyduramamıştır. Bizim mikrokosmosumuz Delik'te ise, 'yemeklerin her Delik üyesine dağıtılması fikri'ni dışlayan maladaptif bir toplumsal duruş, üyelerin yukarıdaki gibi bencil bir seçiminin ertesinde ortaya çıkmış olabilir.

İlk takipçinin gündeme girişi a) lider düzeyinde olmasa da kişisel çıkarından vazgeçme erdemi taşıması kadar b) liderin yetkinliğine ilişkin pozitif bir değerlendirme yapmış olmasına da bağlıdır. Çelimsiz ve karizmaya sahip olmayan bir Goreng örneğin, Baharat'ı maceraya ikna edemeyebilirdi.

Lider ile takipçi arasındaki ilişki gücün merkezileşebilmesi açısından kritik ise, bu iki figür arasındaki olası çatışmaları kulak ardı edemeyiz. MÖ 14 ile MS 395 yılları arasında hüküm süren Roma İmparatorlarının yalnızca %29'u doğal sebeplerle ya da savaş alanında hayatını kaybetmiştir (Jacobs, 2017). Geriye kalan ölümler; suikast (%23), suikast şüphesi (%8), intihar, devlet eli ile asılmak ve benzeri yollar ile gerçekleşmiştir. Bu tipik resim, liderin yakınında bulunan kişilerin, liderin zayıf karnı olabileceği çıkarımını desteklemektedir. Dolayısıyla lider ile takipçinin uzun ömürlü olduğu bir senaryoda, Baharat'ın Goreng'e olan sadakati hayati öneme sahiptir ve lideri despot kılan karakter özelliklerinden güç istenci, narsisizm, paranoya ve antisosyal eğilimler, takipçiyi sadakatsiz kılabilir.

5. SON TARTIŞMA

Delik'in kaderini yaygın refaha sürükleyecek ya da ona yönelmesine engel olacak faktörler bir ölçüde irdelendiğine göre, artık onları özetleyebilir ve belki de formüle edebiliriz.

Yaygın refahın ilk şartı bir liderin varlığıdır. Doğal eşitsizliklerin kötüye kullanımının önüne

geçilebilmesi için şiddet tekeli, dolayısıyla liderlik elzemdir. Kohlbergian anlamda yüksek ahlaklı, son derece kolektivist ve eşitlikçi gruplarda dahi liderlik belirir çünkü refah artışı için gerekli olan iş bölümünün ve ölçek ekonomisinin doğal sonucudur²². Grup üyeleri nasıl bir kültüre ait olursa olsun, çevre şartları hangi özelliklere sahip olursa olsun, içlerinden birini lider olmaya namzet kılan temel özellik, ilgili kişinin, grubun ortak değerlerini temsil yeteneğidir. Zorlu şartlar altında temsil, liderin ilgili değer uğruna kişisel çıkarından vazgeçebilmesi ile sınılanır. Liderin kişisel çıkarından vazgeçebilmesi, hümanist çerçeveyi aşan bir ahlakı ön plana çıkarır. Liderin bu potansiyeli, herhalde kişisel bir travma ya da uyanış ile tetiklenmiş olmalıdır. Lider karakterin travmatize olması harekete geçmesi için yeterli olmayabilir. Karakterin geçmişinde hem alt hem de üst sınıflar ile yoğun olarak etkileşmiş olması istenir. Dolayısıyla lider karakterin inzivai bir yaşam sürmüyor olması gerekir. Adı geçen yetenekler, grup kültürel ve başka nedenlerle liderliğe direnç gösterme kapasitesi sınırlı olduğunda, lidere sınırsız bir güç sağlayacaktır. Sınırsız güç, eğer lider a) erdemsiz (ör. merhametsiz) ise ve b) güce aç, narsist, sadist ve paranoyak ise, büyük ihtimalle kaynakların merkezde toplandığı, yaygın refah doğurmayan, despotik bir rejime ön ayak olacaktır.

Lidere ilişkin bu özellikler veri iken sadık bir ilk takipçinin varlığı liderin belirmesinde hayati öneme sahiptir. Gücün merkezleşmesinin hemen ardından liderin bir şekilde sahne arkasına çekilmesi ya da yok edilmiş olması da, gücün dengelenmesini sürecine katkı sağlayacaktır. Grubun direnç gösterme kapasitesi, grup üyelerinin lider ile etkileşime girmeden önce, liderin gücünü sınırlayabilecek yetenekler bakımından ne düzeyde güçlü olduklarına, ne düzeyde eşitlikçi ve bireyci olduklarına ve grup içinde güç mesafesinin ne derece düşük olduğuna bağlıdır.

Bu çalışmanın ilgilendiği grup büyüklüklerinde; Lider, Takipçi (yakın çevre) ve Topluluğun taşıdığı özelliklerin ve birbirlerine göreli güçlerinin yaygın refaha giden yolda öne çıktığı düşünülmektedir. Lider ile takipçi arasındaki ilişkiler öncül olduğundan, topluluk düzeyi ile lider ve takipçinin teker teker değil, oluşturdukları koalisyon ile muhatap oldukları ileri sürebilir ve durum şu şekilde formüle edilebilir:

[(Lider versus İlk Takipçi) versus Topluluk]

Lider ile Takipçinin etkileşimlerinin bileşkesine “Liderlik” (Lid) diyeceğiz. Gücün merkezleşebilmesi yani güçlü liderlik için öncelikle lider dominant iken (L-d) takipçinin resesif (çekinik) (T-r) olması gerekir. Fakat güçlü liderlik durumunda dengenin kurulması toplumun gücü ile ilişkilidir. Liderlik güçlüyken toplum zayıf ise bu durumun despot bir yapıya yol açmaması liderin üstün ve nadir bulunur özelliklerine bağlıdır. Liderlik yeteri kadar güçlü değil ise fakat topluluğun direnci yüksek ise bu durum gücün merkezleşmesini ve dolayısıyla yaygın refahı şüpheli hale getirecektir. Liderliğin ve toplumun gücünün birlikte zayıf olduğu durumlar da yaygın refahı gündeme getirecektir fakat bu şartlar altında toplumun kolektivizmi, güçlü liderliğin katkılarını ikame edebilmelidir.

Tanımladığımız üç faktörün baskın ya da çekinik olmalarına bağlı olarak ortaya çıkan teorik sonuçların spekülasyonu Tablo 3'te yapılmıştır. Grup dinamiği üzerinden yeterli gözlem ve veriye sahip olmadığımızdan, tablodaki çıkarımları test edebilmek için tarihi ve sosyolojik görümlere göz atacağız.

²² Non-hiyerarşik networkler ya da self organize birimler birer istisnadır ve onlara insan etkileşimlerinde pek nadir rastlanır.

Tablo 3: Liderin, İlk Takipçinin ve Toplumun Dominant ya da Çekinik Olmaları Halinde Yaygın Refah

Liderlik	İlk Takipçi	Toplum	Liderlik	Toplum	Denge Durumu	Açıklama	Makrokosmos Örneği
L-d	T-d	Top-d	Lid-r	Top-d	dengesiz	Şüpheli refah.	
L-d	T-d	Top-r	Lid-r	Top-r	denge	Yaygın refah.	Fransa
L-d	T-r	Top-d	Lid-d	Top-d	denge	Yaygın refah.	Anglo. kökenli Ülkeler
L-d	T-r	Top-r	Lid-d	Top-r	dengesiz	Sömürücü yapı. (Yaygın refah liderin erdemine bağlı)	Pozitif Örnek: 80'lere kadar G. Kore
L-r	T-r	Top-d	Lid-r	Top-d	dengesiz	Dağınık yapı. Merkezileşme potansiyeli de söz konusu değil.	Pozitif Örnek: İskandinavlar
L-r	T-r	Top-r	Lid-r	Top-r	denge	Şüpheli refah. Liderlik 'topluluğun kolektif doğası ile' ikame edilmeli	Japonya

L-d: Dominant Lider / T-d: Dominant İlk Takipçi / L-r: Resesif Lider / T-r: Resesif İlk Takipçi / Lid: Liderlik / Top: Toplum / Liderin çekinik fakat İlk Takipçinin Dominant olduğu durumlar, lider ile takipçi arasındaki ilişkinin doğasına uygun olmadığı için tabloda gösterilmemiştir.

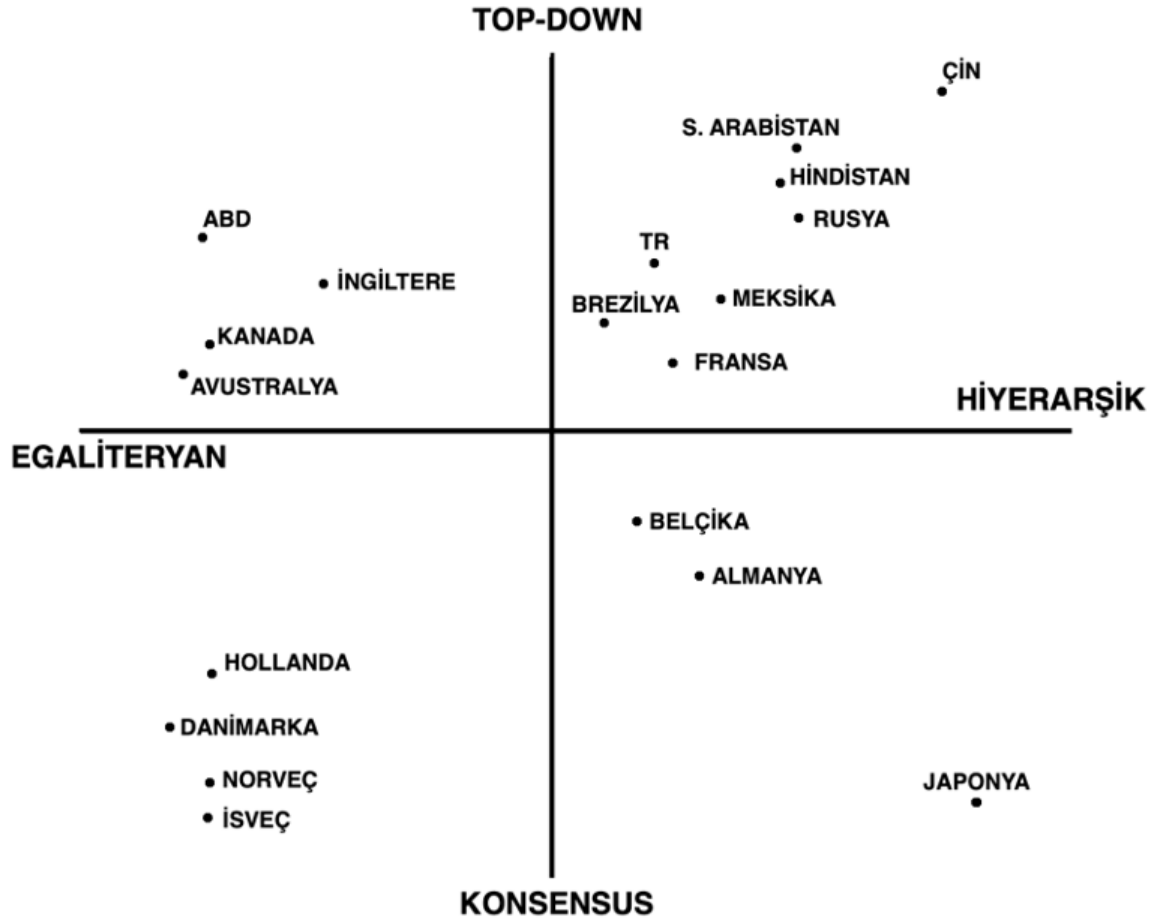
Liderlik ile Topluluk arasındaki gerilimin izlerini, Meyer'ın (2017) 'Otorite' ve 'Karar Alma' boyutlarını kullanarak makrokosmosda sürebiliriz. Otorite boyutu, kültüre ait bireylerin, bir diğerinin statüsüne ne derece hürmet gösterdiğini tartışır. Örneğin bu boyut üzerinde Türkler ya da Ruslar, açık şekilde Amerikalılardan daha Hiyerarşiklerdir, Amerikalılar ise Eşitlikçidirler (Egalitarian). Karar Verme boyutu ise patronun mu karar verdiğini, yoksa grubun kolektif olarak mı bir karara vardığını tartışır. Bu boyutta ise Japonlar mutabakata (consensual) yatkınken Anglosaksonlar Top-Down (yukarıdan aşağı) bir karar alma mekanizması uyguluyorlar. Meyer, Otorite ve Karar Alma boyutlarının kültürler arasında gözlenen yegâne farklılıklar olmadığını ancak bu iki boyutun liderlik konsepti çerçevesinde en önemli olanları olduğunu söylüyor.

Top-down karar alan hiyerarşik ülkelerde lider son derece güçlüyken, konsensüs ile karar alan eşitlikçi lider son derece zayıftır. Diğer çaprazda ise liderin gücü orta düzeyde seyrediyor fakat Anglosakson ülkelerde karar alma yetkisinden kaynaklanırken, toplumun bireyci özellikleri tarafından dengelenir. Japonya'da ise liderin gücü 'saygı' mefhumu gibi soyut unsurlardan kaynaklanır ve karar alma yetkisi kısıtlanarak dengelenir. Japonya gibi nadir hiyerarşik topluluklarda, saygı duyulsa da, lidere güçlü bir karar yetkisi tanınmaz, kararlar konsensüs ile alınır. Bu mümkündür çünkü Japonlar bir araya geldiklerinde birey olmaya değil biz olmaya büyük değer atfederler. Lider aşırı güç kazanmadığından onu dengelemek için bireyci bir topluma ihtiyaç yoktur. Bu ülkede toplumsal güven de zirvededir. Konsensus ile karar alan eşitlikçi ülkelerde gerçek bir liderlik söz konusu değildir fakat bu boşluk

toplumun yüksek entelektüel kapasitesi ve yüksek Kohlbergian ahlakı ile dengelenir. Top-Down karar alan Hiyerarşik ülkelerde liderlik son raddede güçlüdür ve tarihte ör. divan-ı hümayun gibi vezirler konsorsiyumu ya da günümüzde doğru düzenlenmiş güçlü bir kamu bürokrasisi dışında bu gücü dengeleyecek mekanizma söz konusu değildir.

Konuyu toplum cephesinden okursak; Top-down karar alan hiyerarşik ülkelerde toplum son derece zayıfken, konsensüs ile karar alan eşitlikçi ülkelerde son derece güçlüdür. Diğer çaprazda toplumun gücü orta düzeyde seyrederek fakat Anglosakson ülkelerde karar öncesinde danışılması gereken jürinin sahip olduğu statüye benzeyen bir durumdan kaynaklanırken, Japonya'da alınan kararların vazgeçilmez tarafı olma ayrıcalığından kaynaklanır.

Dünya Bankasının 2022 verilerine göre Şekil 2'deki, Çin, Hindistan, Rusya, Meksika, Brezilya ve Türkiye (TR) dışındaki ülkeler yüksek gelir grubuna dahildir. Yüksek gelir grubundan dört ülke (ABD, Fransa, Norveç ve Japonya) seçerek, Tablo 3'teki formülasyonu üzerlerinde uygulayalım²³. Bu analizde hükümetler ya da devlet başkanları lideri temsil ederken, kamu bürokrasisi İlk Takipçi'yi (ekip) temsil edecek. Ek olarak liderliği ve toplumu, fonksiyonları açısından birbirlerini ikame eden birimler gibi düşünelim.

Şekil 2: Farklı Toplumlarda Karar Almaya ve Otoriteye Yönelik Tutumlar (Meyer, 2017)

23 Dünya Bankasına göre (2023) ABD, Fransa, Norveç ve Japonya'nın GİNİ katsayıları sırası ile 39,7 / 30,7 / 27,7 ve 32,9'dur. ABD'de gelir eşitsizliği yüksek olsa da (yine de TR'den düşüktür) GSMH oldukça yüksektir.

ABD’de başkanlık sistemi ile desteklenen güçlü bir yönetim erki söz konusudur. Bununla birlikte başkanın yetkileri, silahlanma ya da güçlü yerel yönetim yetkileri ile donanmış bir topluma sıra gelmeden önce, güçlü bir senato tarafından dengelenmektedir. Fransa’da toplum zayıf olsa da, güçlü ve yetenekli kamu bürokrasisi güçlü lideri dengelemektedir. Fukuyama’ya (1998) göre Fransa, devlet ve ailenin ortasındaki aradaki kuruluşların zayıf olması bakımından Çin’li toplumlarla benzerlik gösterir fakat Fransa’da devlet Çin’e nazaran daha saygın ve değerli bir imaja sahiptir. Fransızların bu merkezi eğilimleri ve buna karşılık gelen topluluk yaşamının zayıflığının tarihsel kökleri, 16. ve 17. yüzyıllarda Fransız monarşisinin aristokrat rakiplerine karşı kazandığı zaferle ve sistematik bir baskı kurup diğer alternatif güç merkezlerini boyunduruğu altına almasına kadar gider. Madalyonun diğer yüzünde ise, Fransız özel sektörünün zayıflığına karşın kamu sektörü bürokratlarının gücü ve becerileri dikkat çekicidir. Tocqueville’ye göre Fransız hükümetleri kendisi için belirlediği görevlerin üstesinden gelmede bir hayli şaşırtıcı enerji gösterdi. Amerika’da ya da yakın geçmişin sosyalist ülkelerinde devletleştirilen sanayilerin aksine, Fransız’ların devletleştirilmiş sanayisi görece verimli çalışıyordu.

Tipik bir İskandinav ülkesi olan Norveç’te insan kalitesi, gelir ve eğitim düzeyi gibi faktörlerde eşitsizlik düzeyi düşük iken, insanların özenetim kapasitesi ya da yaşam için, iş hayatı için, kamusal alan için konulmuş kurallara uyum üst düzeydedir. Bu özellikler toplum üyelerinin ahenk içinde olmasına imkân tanır ve güçlü liderliği bir ihtiyaç olmaktan çıkarır. Bu kültürde toplum üyeleri kendilerini yönetir ve özenetim ile birlikte birbirlerini etkin biçimde denetlerler. Japonya’da yöneticinin statüsü, bir aile büyüğüne gösterilen saygıya karşılık gelen duygular ile desteklenir. Bu statü ise, ‘ringi’ gibi karar alma kültürleri ile karşılanır.

Güç dengelerinin doğru bileşkesine ek olarak, yaygın refahın doğabilmesi için, üç tarafın da fedakarlıkta bulunması, bir çeşit ‘kurban’ vermesi gerekir. Liderin girişimi çoğu zaman domino etkisi yaratarak fedakarlıklar zincirini harekete geçirir:

- Lider genellikle paylaşılan değer uğruna büyük bir bedel ödemeyi göze alır.
- Takipçi bu bakımdan lidere benzer. Belki ek olarak, elde edebileceği şöhretten de vazgeçmiştir.
- Toplumun bir kesimi, onlara yönetici olmayan aristokratlar diyebiliriz, lidere uyum göstererek kişisel çıkarlarından ve yakın networklerinin çıkarından, genelin çıkarı adına vazgeçmişlerdir. Bir diğer kesim ise denge kurulduktan sonra, onu erken bozanlardan olup yüksek fayda elde etme olanağından²⁴ vazgeçer.

Modern toplumsal refah sayısız bileşene ve şarta sahip olsa da, kadim kuralların her bireye önerdiği, statü ve refah edinimlerinden bir raddeye kadar vazgeçme erdeminin yaygın refahın önemli bir girdisi olduğu ileri sürülebilir. Toplumsal güven fedakarlığı kolaylaştırır. Güçlü ortak değerlere sahip olan insanlar da, birbirlerine güven duyarlar. Ortak değerleri ise kurucu liderler netleştirir.

24 Burada ‘Tutuklular İkilemi’ne atıfta bulunuyoruz. Lider insanları organize ederek sistemi kötü dengeden iyi dengeye taşır. İyi denge sürerken normlara ilk ihanet eden azınlık için iyi dengeden de yüksek bir fayda mümkündür fakat bu tür bir girişim sistemi çabucak kötü dengeye taşır. Buna girişecek azınlık muhtemelen kötü denge halinde de ortalamanın üzerinde kazanç elde edecektir.

5.1. Sınırlılıklar

Toplumun artan özdenetim kapasitesi gibi bazı konuları ele almak için senaryo makale içinde genişletilmiş fakat ek senaryolar birbirleri ile mükemmel bir uyum kurmamıştır.

Lider, takipçi ve topluluk arasındaki dinamikler hakkında fikir yürütmek için grup dinamiği düzeyinde yeterli gözleme ya da deneye ulaşılamamış, dolayısıyla sosyolojik literatüre atıfta bulunulmuştur.

Bu makale bir film eleştirisi olmadığı gibi, bir ya da birkaç bilimsel kuramı merkeze alan bir analiz de değildir. Refah, lider, takipçi, toplum nosyonlarının senaryo üzerindeki akislerini geniş bir erimde elde edebilmek için keskin, net bir metodoloji kullanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu D., Robinson, J., A., (2015), “Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri”, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul
- Acemoğlu, D., Robinson, J., A., (2020), “Dar Koridor: Devletler, Toplumlar ve Özgürlüğün Geleceği”, Doğan Kitap, İstanbul
- Adler, A., (2013), “İnsanı Tanıma Sanatı”, Say Yayınları, Topkapı, İstanbul
- Agrawal, S., (2020), “The Platform Analysis & Ending – Subtle Metaphors Accents Savage Realities”, <https://dmtalkies.com/the-platform-2019-subtle-metaphors-accents-savage-realities/>, August 31
- Alejandro, M., (2019), “The Platform (Galder Gaztelu-Urrutia, 2019)”, <https://www.arthousestreet.com/blog/the-platform>
- Altun, G., Akansu, B., Uğur, B., Azmak, D., Yılmaz, A., (2004), “Deaths due to Hunger Strike: Post-mortem Findings”, *Forensic Science International*, vol. 146, Issue 1. The Lancet Publishing Group, Elsevier.
- Angle, J., (1986), “The Surplus Theory of Social Stratification and the Size Distribution of Personal Wealth”, *Social Forces*, Oxford University Press, vol. 65, no. 2, pp. 293-326. <https://www.jstor.org/stable/2578675>
- Arunesh, A., (2021), “The Platform: One of the Most Unique Movies of Recent Times”, <https://aruneshblog.com/the-platform-one-of-the-most-unique-movies-of-recent-times/>, October 2
- Aydın, S., Ceylan, H., H., Aydın, E., (2014), “A Research on Reference Behavior Trend According to Horney’s Personality Types”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, vol. 148, 25 August, pp. 680 - 685
- Barak-Ventura, R., Richmond, S., Hasanyan J., Porfiri, M., (2020), “On the Relationship between Network Connectivity and Group Performance in Small Teams of Humans: Experiments in Virtual Reality”, *Journal of Physics: Complexity*, <https://doi.org/10.1088/2632-072X/ab916f>
- Barry, B., (2019), “The Platform Explained (Movie Plot and Ending Explained)”, <https://www.thisisbarry.com/film/the-platform-movie-ending-explained-2019-netflix-film/>
- Bee, H., Boyd, D., (2009), “Çocuk Gelişim Psikolojisi”, Kaknüs Yayınları, İstanbul
- Bloom, P., (2010), “The Moral Life of Babies”, *The New York Times Magazine*, May 5
- Bond, K., (2020), “The Platform Ending Explained: The Meaning Behind Netflix’s Capitalist Horror Movie”, <https://www.standard.co.uk/culture/tvfilm/netflix-the-platform-horror-movie-ending-explained-a4402641.html>, April 6
- Burt, R., S., (2005), “Brokerage and Closure: An Introduction to Social Capital”, Oxford University Press
- Byrd, B., F., (2005), “Reassessing the Emergence of Village Life in the Neareast”, *Journal of Archaeological Research*, 13
- Çakır, Ö., (2021), “The Platform Film İncelemesi”, <https://blogaraci.com/the-platform-film-incelemesi>,

20 Ocak

- Dunbar, R., (2010), "How Many Friends does One Person Need?: Dunbar's Number and Other Evolutionary Quirks", Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts
- Edgerton, R., B., (2016), "Hasta Toplular", Buzdağı Yayınevi, İstanbul
- Eigen M., Schuster, P., (1982), "Stages of Emerging Life - Five Principles of Early Organization", J. Mol. Evol., 19: pp. 47-61.
- Eren, M., E., (2020), "The Platform – El Hoyo", <https://filmloverss.com/doctor-strange-in-the-multiverse-of-madness-filminden-fragman-yayinlandi/>, 23 Mart
- Festinger, L., (1957), "A Theory of Cognitive Dissonance", Evanstone, IL: Row, Peterson. <https://doi.org/10.1515/9781503620766>
- Fleet, A., (2020), "The Platform Movie Review: Angry, F'd Up Sci-Fi Horror for These Troubling Times", <https://www.screenrealm.com/the-platform-movie-review-netflix/>, March 25
- Fukuyama, F., (1998), "Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması", Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, Ankara
- Gigerenzer, G., (2007), "Sezgilerin gücü-Bilinçdışının Zekası", Optimist Yayınları, İstanbul
- Gilson, D., (2015), "The CIA's Secret Psychological Profiles of Dictators and World Leaders Are Amazing: Psychoanalyzing strongmen, from Castro to Saddam", Mother Jones, Şubat 11, <https://www.motherjones.com/politics/2015/02/cia-psychological-profiles-hitler-castro-putin-saddam/>
- Gladwell, M., (2014), "The Tipping Point (Kıvılcım Anı), Küçük Şeyler Nasıl Büyük Farklar Yaratır", MediaCat Kitaplar, İstanbul
- Goldman, J., G., (2011), "The Psychology of Dictatorship: Kim Jong-Il", Scientific American, December 19, <https://blogs.scientificamerican.com/thoughtful-animal/the-psychology-of-dictatorship-kim-jong-il/#:~:text=Combining%20the%20results%20from%20both,narcissistic%2C%20schizoid%2C%20and%20schizotypal.>
- Güth, W., Schmittberger, R., Schwarze, B., (1982), "An Experimental Analysis of Ultimatum Bargaining", Journal of Economic Behavior & Organization. v. 3, p. 367 – 388
- Haidt, J., (2012), "The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Politics and Religion", Pantheon Books, NY
- Harari, Y., N., (2015), "Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens", Kolektif Kitap, İstanbul
- Hare, A., P., (1962), "Handbook of Small Group Research", New York: Macmillan.
- Haselwarter, D., Wild, V., Kuehlmeier, K., (2022), "Providing Health Care in Politically Charged Contexts: A Qualitative Study about Experiences During a Public Collective Hunger Strike of Asylum Seekers in Germany", Int J Qual Stud Health Well-being. 17(1): 2018770.
- Haulenbeek, S., (2020), "A Critical Analysis of 'The Platform', a Gut-Wrenching Allegory", <https://khstreaty.com/3196/entertainment/a-critical-analysis-of-the-platform-a-gut-wrenching-allegory/>, April 22

- Hofstede G., Hofstede, G., J., Minkov, M., (2022), “Kültür ve Örgüt: Zihnin Yazılımı”, Nobel Yayınları, Çankaya, Ankara
- Huberman, L., (2019), “Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla”, İletişim Yayınları, İstanbul
- Jacobs, F., (2017), “Veni, Vidi, Gone: A Death Map of Roman Emperors”, Big Think: Strange Maps, September 18, <https://bigthink.com/strange-maps/veni-vidi-gone-a-death-map-of-roman-emperors/>
- Kahneman, D., (2011), “Thinking Fast and Slow”, Penguin Books, London
- Kan, L., (2020), “The Platform: What is the Real Message? Ending Explained”, <https://thenationroar.com/2020/06/21/the-platform-ending-explained/>, June 21
- Lankshear, C., (2003), “On Having and Being: The Humanism of Erich Fromm”, Counterpoints, vol. 168, Critical Theory and the Human Condition: Founders and Praxis, pp. 54-66
- Lanzafame, M., Gravina, A., F., (2021), “Does Economic Growth Lead to Greater Inequality? The Answer Might Surprise You”, Economics, <https://blogs.adb.org/blog/does-economic-growth-lead-to-greater-inequality>, 31 May
- Leavitt, H. J., (1951), “Some Effects of Certain Communication Patterns on Group Performance,” Journal of Abnormal and Social Psychology, 46, 38-50
- Leavitt, H. J., (1963), “Social Science of Organizations”, Englewood Cliffs, NJ, 2nd Printing Edition, ISBN-13: 978-0138182298
- Ma, F., Wang, H., Schandl, H., Fishman, T., Tan, X., Li, Y., Shi, L., Wang, P., Chen, W., (2022), “Exploring the Relationship between Economic Complexity and Resource Efficiency”, Resources, Conservation and Recycling, v. 186, Nov. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2022.106530>
- Meyer, E., (2017), “Being The Boss in Brussels, Boston and Beijing”, Harvard Business Review, July-August Issue
- Milgram, S., (1974), “Obedience to Authority, An Experimental View”, Harper & Row, USA
- Mo, J., & Weingast, B., R., (2013), “Korean Political and Economic Development: Crisis, Security and Institutional Rebalancing”, Harvard University Asia Center Press, London.
- O’Hagan, S., (2004), “Just a Pretty Face?”, The Guardian, Sun 11 Jul, <https://www.theguardian.com/film/2004/jul/11/features.review>
- Pryor, F., L., (2005), “Economic Systems of Foraging, Agricultural, and Industrial Societies”, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo
- Rank, O., (2019), “Doğum Travması”, Metis Yayınları, İstanbul
- Redazione, S., (2020), “Psychopathology of Dictators”, Il Sileno Edizioni, Temmuz 24, <https://www.ilsileno.it/rivistailsileno/2020/07/24/psychopathology-of-dictators/>
- Schuster, P., (1996), “How Does Complexity Arise in Evolution: Nature’s Recipe for Mastering Scarcity, Abundance, and Unpredictability”, Survey, John Wiley & sons, Inc. CCC 1076-2787/96/010022-09
- Sinek, S., (2013), “Leaders Eat Last: Why Some Teams Pull Together and Others Don’t”, Penguin

Group USA, ISBN 978-1-101-62303-9

Stojkoski, V., Kocarev, L., (2017), "The Relationship Between Growth and Economic Complexity: Evidence from Southeastern and Central Europe", Macedonian Academy of Sciences and Arts, Paper No. 87432

Tallerico, B., (2020), "The Platform: Reviews", <https://www.rogerebert.com/reviews/the-platform-movie-review-2020>, March 20

Topuz, S., G., (2022), "The Relationship Between Income Inequality and Economic Growth: Are Transmission Channels Effective?", *Social Indicators Research*, 162: 1177–1231, <https://doi.org/10.1007/s11205-022-02882-0>

Vulliamy, E., (2015), "The 10 Best Revolutionaries", *The Guardian*, 28 August, <https://www.theguardian.com/culture/2015/aug/28/10-best-revolutionaries-che-guevara-mahatma-gandhi-leon-trotsky>

Wahiba, N., F., El-Weriemmi, M., (2014), "The Relationship Between Economic Growth and Income Inequality", *International Journal of Economics and Financial Issues*, vol: 4, no: 1, pp.135-143

ISSN: 2146-4138

Whyte, A., (2020), "Review: The Platform and Its Social Levels", <https://www.themovieblog.com/2020/04/review-the-platform-and-its-social-levels/>, April 4

Wynn, K., & Bloom, P., (2014), "The Moral Baby", In M. Killen & J. G. Smetana (Eds.), *Handbook of Moral Development* (pp. 435–453), Psychology Press.

<https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>

KÜRESEL ISINMAYLA MÜCADELEDE SERA GAZI ETKİSİ VE TÜRKİYE’NİN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATINA UYUMUNA YÖNELİK BİR İNCELEME¹

Onur PİRİNÇ² Berna HIZARCI BEŞER³

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 29.05.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 05.06.2024

Atıf/©: Pirinç, O., Hızarcı Beşer, B., (2024). Küresel Isınmayla Mücadelede Sera Gazı Etkisi ve Türkiye’nin Avrupa Yeşil Mutabakatına Uyumuna Yönelik Bir İnceleme. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 66-80

Özet

Küresel ısınmadan kaynaklı iklim değişikliğinin etkileri doğaya, insanlara ve ülke ekonomilerine tahmin edildiğinden daha hızlı bir sürede yansımaktadır. Ülkelerin bu durum karşısında alınan önlemlerin yeterliliğini tekrar değerlendirme ve devletler bazında alınan tedbirleri artırmaları gerekmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri 2050 yılına kadar karbon nötr olmayı hedeflemişlerdir. Bu doğrultuda iklim değişikliği ile mücadelede atılan politika adımları Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında Türkiye açısından değerlendirilmiştir. Türkiye’nin rekabetçi koşullara uyum sağlaması için daha etkili politikalara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İklim değişikliği, Avrupa Yeşil Mutabakatı, Sera Gazı Etkisi

A REVIEW ON THE GREENHOUSE GAS EFFECT IN THE FIGHT AGAINST GLOBAL WARMING AND TURKEY’S COMPLIANCE WITH THE EUROPEAN GREEN DEAL

Citation /©: Pirinç, O., Hızarcı Beşer, B., (2024). Küresel Isınmayla Mücadelede Sera Gazı Etkisi ve Türkiye’nin Avrupa Yeşil Mutabakatına Uyumuna Yönelik Bir İnceleme. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 66-80

Abstract

The effects of climate change caused by global warming are reflected on nature, people and country economies faster than expected. Countries need to re-evaluate the adequacy of the measures taken against this situation and increase the measures taken on a state basis. European Union countries aim to be carbon neutral by 2050. In this regard, the policy steps taken in the fight against climate change were evaluated for Türkiye within the scope of the European Green Deal. It was emphasized that more effective policies are needed for Turkey to adapt to competitive conditions.

Keywords: Climate Change, European Green Deal, Greenhouse Effect

1 Bu makale, 2022 yılında Berna HIZARCI BEŞER danışmanlığında Yüksek lisans tezi olarak sunulmuş olup tezden türetilmiştir.

2 Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Yüksek Lisans Mezunu, bir kuruma bağlı değildir.

3 Doç. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İİBF Maliye Bölümü, berna.beser@dpu.edu.tr ve Orcid no: 0000-0002-2957-5030

1.GİRİŞ

Dışsallık; “bir ekonomik birimin (alıcı veya satıcı) gerçekleştirdiği ekonomik faaliyet (üretim veya tüketim) sonucunda, başka ekonomik birimlerin bundan olumlu veya olumsuz etkilenmesi ve bu etkiyi tazmin edici bir bedelin ödenmemesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Kargı ve Yüksel, 2010). Hayatımızda negatif dışsallıklar ve etkileri her geçen gün çeşitlilik gösterebilmektedir. Günümüzde en büyük negatif dışsallık sorunlarından birisi olan çevresel dışsallıklar önemli iklim sorunları gibi küresel etkilere neden olabilmektedir.

Küresel ısınma nedeniyle meydana gelen iklim değişikliği dünya üzerindeki ortalama sıcaklığın artması olarak tanımlanmaktadır. Oluşan sıcaklık artışı ekolojik dengenin bozulmasına neden olmuştur. Küresel çapta iklim değişimleri oluşmakta ve dünya ısındıkça, kasırga, kuraklık ve sel gibi afetler daha sık gözlemlenmiştir (Akalin, 2013:40). Çevresel dışsallıklar, üzerinde sıklıkla durulan ve araştırmalara konu olan, çevre ve doğal kaynak sorunu yeni bir sorun değildir. Samuelson ise çevreyi kamusal mallar olarak ele almış, hatta oluşan çevre kirliliğinin ülke sınırlarını aşması nedeniyle, çevrenin küresel kamusal mal olduğunu belirtmiştir (Ulucak, 2018).

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'nin yayınladığı Beşinci Değerlendirme Raporu'na göre, iklim sistemindeki ısınmanın artışı incelendiğinde, 1950'lerden sonra meydana gelen ısınmaların önceki yüzyıllara oranla daha yüksek oranda arttığı belirtilmektedir. Küresel ısınmanın artışı, atmosferin ve okyanusların ısınmasına, kar ve buzul miktarındaki azalmaya, deniz seviyesinin yükselmesine ve sera gazlarının atmosferde birikimlerinin artmasına sebep olmaktadır (IPCC, 2013).

Ekosistemdeki tüm canlıları etkileyen sera gazı emisyonlarının artışına sebep olan hava kirliliği ve hava kirliliği atmosferde gaz halinde yayılabilmesi sebebiyle küresel boyutlarda negatif dışsallığı sera etkisine ve küresel ısınmaya neden olmaktadır. Bu çalışmada sera gazlarına karşı Avrupa'da ve Türkiye'deki tutum değerlendirilmiştir. Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye'de Yeşil Ekonomi Politikaları bu doğrultuda atılan önemli adımlar olarak görülmektedir. Ancak Türkiye'nin, Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyum sağlamak için çeşitli alanlarda daha etkili politikalar benimsemesi gerekmektedir.

2. ÇEVRESEL DIŞSALLIKLAR VE KÜRESEL ISINMA

Alfred Marshall dışsallık kavramını sanayisi gelişmiş ülkelerin endüstriyel gelişmelere bağlı firmaların elde ettikleri fayda ve firmalar arasındaki rekabet koşullarını bozup bozmamaları yönünden ele almıştır. Dışsallıkların temel sebebinin mükellefiyet hakkının tam tanımlı olmaması gösterilirken ekonomik bir faaliyet sonucu oluşması aynı zamanda kayıt dışı ekonominin de artmasına neden olabilmektedir (Armağan, 2003). Üretim kaynaklı meydana oluşan dışsallıklar “arzu edilmeyen yan ürünler” olarak değerlendirilmektedir (Dura, 1991). Pigou, dışsallıkları çevresel faktörler ile ilişkilendirmiş ve çevresel dışsallıkların topluma yüklenen ödenmeyen bir maliyet olduğunu belirtmiştir (Kama, 2009). Pigou özellikle eksik rekabetin hâkim olduğu piyasada devlet müdahalesi olması gerektiğini ve böylelikle refahın artacağını savunmuştur (Özbiçli, 2020). Çevresel dışsallıklara örnek olarak; su kirliliği, hava kirliliği, toprak kirliliği ve gürültü kirliliğini örnek verebiliriz. Tatlı su oranının azalması suya duyulan önemi her geçen gün arttırmaktadır.

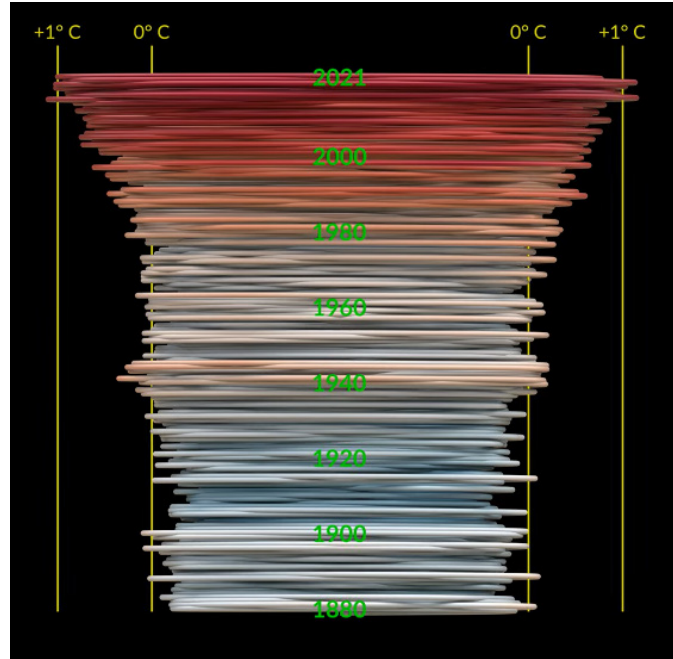
Tatlı su kaynaklarının hatalı tarımsal faaliyetler, sanayileşme ile atıkların kontrol edilememesi ve yerleşim yerlerinden çıkan katı, sıvı ve kanalizasyon atıklarının suya karışması ile oluşan su kirliliğine bağlı olarak azaldığı görülmektedir. Diğer taraftan sanayileşmenin etkisiyle atmosfere salınan gazlar ve kentleşme sonucu oluşan kalabalık ile ulaşım ve ısınmaya duyulan ihtiyacın artması fosil yakıtların tüketimini arttırırken hava kirliliğini de önemli ölçüde arttırmaktadır. Toprak kirliliğinin ise geliştirilen

tarımsal ilaçlar, gübreler ve zehirlerin zirai faaliyetlerde kontrolsüz kullanımı, endüstrileşmenin artması ile atıkların artması ve atmosfere saldıkları hava kirliliğine bağlı olarak asit yağmurlarının toprağa karışmasından kaynaklı arttığı görülmektedir. Nüfusun artması ve sanayileşmenin etkisiyle şehirlerde artan kentleşme özellikle kalabalık bölgelerde gürültü kirliliklerine neden olmaktadır. Gürültü kirliliği; çalışma ortamında, yaşanan konutlarda veya ulaşım esnasında maruz kalınan ve insan sağlığı için zararlı olup fizyolojik ve psikolojik etkileri olmaktadır (Şen, 2021).

Küresel ısınmanın artışında önemli etkisi olan fosil yakıt tüketimi ve sanayi süreçlerinin önemli bir rol oynadığı gözlemlenmektedir (Karakaya ve Özçağ, 2001:2). Küresel ısınmanın olası etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz (Sağlam vd., 2008: 40-41);

- Buzulların erimesi ve deniz seviyesinin yükselmesi,
- Çölleşme yaşanması ve sahra çölünün küçülmesi,
- Toprakların verimsizleşmesi ve kıtlık oluşması,
- Kıtlık nedeniyle güvenlik ve sağlık sorunlarının ortaya çıkması,
- Ozon tabakasında bozulmalar yaşanması,
- Büyük seller, su baskınları ve tufanlar,
- Antarktika’da büyük hacimli buzul erimeleri,
- Ozon tabakasında bozulmalar.

Son yıllarda dünya yüzeyindeki ortalama hava sıcaklığının arttığı ve 1880-2021 yılları arasında 1°C ‘nin üzerinde olan bu artış Şekil 1’de görülmektedir (NASA, 2023).

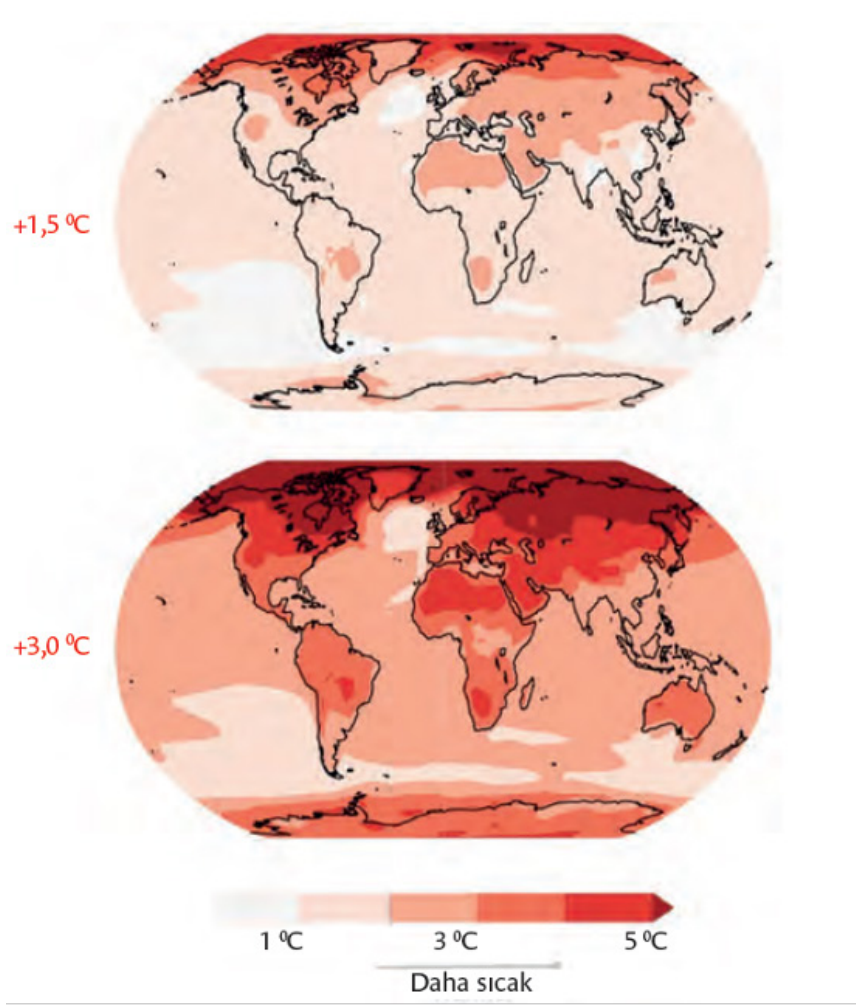

Şekil 1: 1880 – 2021 Yılları Arası Sıcaklıktaki Artış

Kaynak: NASA, 2023.

Kara alanlarının ısınması 1930'larda fark edilmiş, ancak 1980'lere gelindiğinde daha belirgin hale gelmiş ve bu artış, karbondioksit (CO₂) ile ilişkilendirilmiştir (Bilim ve Teknik, 2021).

Şekil 2'de ise sıcaklığın artması durumunda Kuzey Kutbu'nda, kara alanlarda ve Kuzey Yarımküre'de ısınmanın daha şiddetli olacağı görülmektedir. IPCC'nin, Altıncı Değerlendirme Raporu'na göre sıcaklıklar ve yağışlar bölgesel olarak farklılık gösterecektir. Bu değişim küresel ısınmadaki artışa neden olarak iklim değişikliklerini belirleyecektir (Bilim ve Teknik Dergisi, 2021).

Şekil 2: Sıcaklıktaki Artışın Dünya Üzerindeki Simülasyonu

Kaynak: Bilim ve Teknik Dergisi, Kasım 2021.

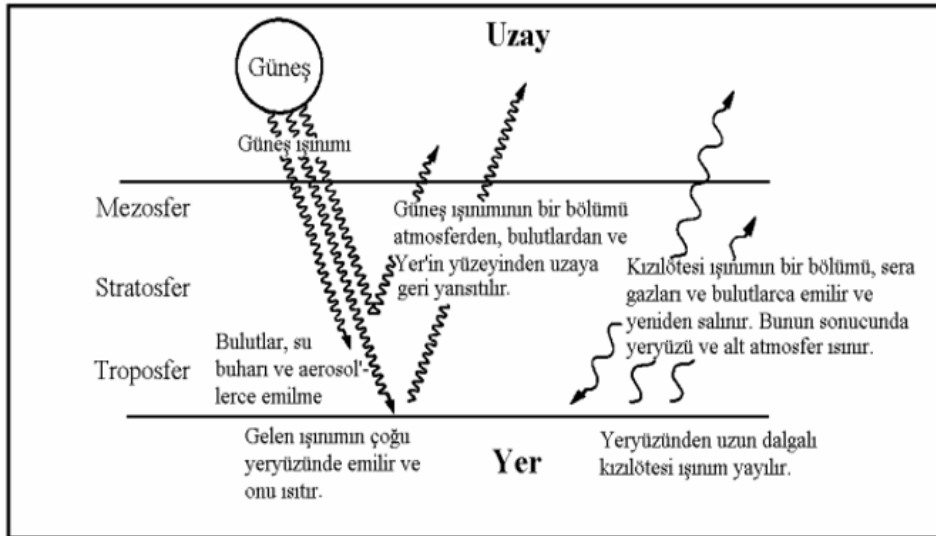
IPCC'nin Beşinci Değerlendirme Raporu'na göre küresel ısınmaya neden olan birden fazla etmen bulunmaktadır. Atmosferde, okyanusta, kriyosferde ve biyosferde değişiklikler olduğu görülmüştür. Karalardaki ısınma 19.yüzyılın sonlarında başlamış ve artarak devam etmektedir. Troposfer olarak adlandırılan atmosferin en düşük 6-10 km'si ısınmakta ve kara üzerindeki yağışların artmasına neden olmaktadır. Yağışlar, su buharı ile özgül nem oluşmasına ve nem oranının artmasına neden olmaktadır. Bu durum orta enlemdeki fırtına izlerinin kutuplara kaymasına neden olarak iklimlerde değişimler oluşmaktadır. Günümüzde sera gazlarının %90'dan fazlasını okyanusların emdiği Beşinci Değerlendirme Raporu'nda belirtilmiştir. İklim değişikliği sonucu atmosferdeki ısınma ile okyanuslar genişlemektedir. Genişleme ise deniz seviyesinde artışa neden olmaktadır. Okyanuslardaki ısınma asit oranının

artmasına, okyanusun üst kısımlarında ise oksijen oranının azalmasına neden olmaktadır (IPCC, 2021).

3.SERA GAZI VE ETKİSİ

Ülkelerin ekonomilerini büyütmek ve gelişmişlik seviyelerini artırmak için ihtiyaç duydukları temel unsur enerjidir. Enerjinin üretimi ve tüketimi ise atmosferde daha fazla sera gazı emisyonu oluşmasına neden olmaktadır. Sera gazları insan faktörü ile oluşabildiği gibi doğada kendiliğinden de oluşabilmektedir. Fakat insan faktörünün her geçen gün artması, sera gazı emisyonunun da artmasına neden olmaktadır. Sera gazı emisyonunun kontrolsüz artması küresel ısınma ile iklimlerin değişmesine neden olmaktadır. Bu durum insanlık dâhil tüm canlıların yaşamını tehdit eden bir tablo oluşturmuştur (Kılınçarslan, 2020:5).

Dünyada var olan canlıların yaşam alanlarını oluşturan ve bu canlılar için hayati önem taşıyan gaz kütlesi atmosferdir. Atmosfer içerisinde belirli oranlarda gaz bulunmaktadır. Doğada en fazla bulunan gazlar; azot(N)%78.08, oksijen(O₂) %20,95, argon (AR)%0,93 ve karbondioksit (CO₂) %0.03 (Türkeş, 2000:5).

Şekil 3: Sera Etkisi

Kaynak: Türkeş vd., 2000:3

Şekil 3'te görüldüğü gibi güneşten gelen kısa dalgalı ışınlar atmosferden içeri sızarak yüzeye çarpar. Yüzeye çarpan ışınlar uzun dalgalar halinde tekrar uzaya doğru yansıma yapar. Yansıyan bu ışınların bir bölümü sera gazları ve bulutlarca emilerek yerkürenin ısınmasına neden olmaktadır (Türkeş, 2008:44).

3.1.Sera Gazı Çeşitleri

Kyoto protokolü ile emisyonları kontrol altında tutulması gereken özellikle 6 gaz belirtilmiştir. Bu gazlar; karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), nitroz oksit (N₂O) ve soğutma amaçlı kullanılan F gazları olarak bilinen (HFCs, PFCs, SF₆)'dır.

Tablo 1: Sera Gazlarının Atmosferde Kalış Süreleri ve Küresel Isınma Potansiyelleri

Sera Gazları	1765 Yılı Ppm	2000 Yılı Ppm	Atmosferde Kalış Süresi	Küresel Isınma Faktörü (GWP)	Salım Kaynağına Örnek
Karbondioksit (CO ₂)	278	369	Yüzyıllar boyu atmosferde durabilir.	1	Fosil yakıt kullanımı, elektrik üretimi, ulaşım, ısınma ve ormansızlaştırma
Metan (CH ₄)	0.722	1.751	12,4 yıl	28	Tarım, atıklar ve fosil yakıt kullanımı
Nitröz Oksit (N ₂ O)	0.273	0.316	121 yıl	265	Gübre kullanımı
Hidrofluorokarbonlar (HFCs)	0	81	2 gün ila 242 yıl arası	1 ila 12.400 arası	Soğutma
Perfluorokarbonlar (PFCs)			1 gün ila 50.000 yıl arası	2 ila 11.100 arası	
Kükürt Heksaflorür (SF ₆)			3.200 yıl	23.500	

Kaynak: REC Türkiye, Bölgesel Çevre Merkezi, 2015: 6.

Karbondioksitin atmosferde oluşturduğu etki bir birim olarak kabul edilirse, diğer her bir gazın 100 yıllık zaman süresinde yarattığı göreceli etki “küresel ısınma potansiyeli (GWP)” olarak hesaplanmaktadır (Keskin, 2008:65).

Karbondioksit (CO₂)

Sera gazı emisyonları yaşanan son çeyrek yüzyılda yaşanan en büyük çevre sorunlarından birisi olmuştur. Sera gazı emisyonlarının kaynağına bakıldığında ise en büyük pay şu an için CO₂ emisyonlarıdır (Mazı, 2004:149). Giderek artan emisyon oranı ise bu sorunu ağırlaştırmaktadır. Sera gazları içerisinde bulunan karbondioksitin sera etkisine oranının %60'ın üzerinde olduğunu söyleyebiliriz (Öztürk, 2010). Sanayi devrimi öncesi buz çekirdeklerinde hapsolmuş havanın ölçümleri ile günümüzde yapılan ölçümler atmosferde bulunan karbondioksitin 280 ppm den 413 ppm in üzerine çıktığını göstermektedir (Bruhwile vd., 2021).

3.1.1. Metan (CH₄)

Karbondioksitten sonra atmosferde en yüksek oranda bulunan ikinci gaz çeşididir (Akın, 2006:32). Oksijensiz ortamda mikrobik aktiviteler sonucunda oluşmaktadır. Metan gazı, iklimi değiştirdiği gibi iklimde meydana gelen değişimlerden de etkilenir. Bu durum zincirleme bir halka oluşturarak geri beslenmektedir. Devletler sanayileşmeden hemen önce metan gazının atmosferdeki yoğunluğu 715 ppb iken, 1990'da 1732 ppb, 2020 de ise bu oran 1879 ppb'ye çıkmıştır (Kılınçarslan, 2020:16).

1750'den beri oluşan emisyonların neredeyse dörtte birinin metan gazı emisyonundan oluşur ve atmosferde bulunan karbondioksitten çok daha az oranda olmasına rağmen metan gazının kızılötesi ışınları hapsedme kapasitesi ve atmosferde kalma süresi karbondioksite göre daha fazladır (Jackson

vd, 2020:1). Ayrıca karbondioksit göre yıllık artış oranı daha yüksektir. Örnek verecek olursak bir kg metan gazı, bir kg karbondioksitten yaklaşık 63 kat daha fazla sera etkisine neden olmaktadır (Bayraç, 2010:234). Metan gazları, geniş getiren canlılarda, organik gübrelerde, tarlalarda, çöp artıklarında, bataklıklarda vb. alanlarda oluşmaktadır (Dam, 2014:46).

3.1.2.Nitröz Oksit (N₂O)

Nitröz Oksit, emisyonlar konusunda karbondioksit ve metan gazlarından sonra üçüncü önemli gaz olduğunu ve doğada kendiliğinden oluşabileceği gibi, insan faktörleriyle de oluşabilmektedir (Kılınçarslan, 2020:17). Doğada bitki örtüsüne sahip topraklarda ve okyanuslarda kendiliğinden oluşabileceği gibi, azot içeren gübrelerin kullanımı, biyokütle ve fosil yakıt kullanımı ve endüstriyel işlemler gibi insan faaliyetleri ile de oluşmaktadır. Toprakta oluşum şekli; oksijen yetersiz olduğunda veya karbon oranı yüksek olduğunda mikroorganizmalar, oksijen yerine toprakta bulunan NO₃ ve NO₂ kullanmakta ve bu sürecin sonunda oluşan tepkimeler, N₂O olarak atmosfere salınmaktadır (Ramsey vd., 2003:92).

3.1.3.Florlu Gazlar (F Gazları)

Florlu gazlar olarak bilinen gazlar, doğada kendiliğinden oluşmamakta, insan faaliyetleri sonucunda atmosfere salınımı gerçekleşmektedir. Bu gazlar;

- Hidrofluorokarbon (HFCs),
- Perfluorokarbon (PFCs),
- Kükürt heksaflorür (SF₆)'dir.

Hidrofluorokarbon gazı; soğutma, iklimlendirme, köpük üfleme, yangın söndürme, aerosoller ve solventlerde kullanılmaktadır. Ozon tabakasına zarar vermeyen bu gaz, zarar veren diğer gazların yerini alması için üretilmektedir (Kılınçarslan, 2020:18).

Perfluorokarbon gazı, alüminyum ve magnezyumun yapım aşamasında ve sağlık sektöründe göz ameliyatlarında, kükürt heksaflorür ise elektrik santrallerinde yalıtım sağlaması amacıyla ve bilimsel işlemlerde kullanılmaktadır (Kılınçarslan, 2020:19).

Montreal Protokolü ile ozon tabakasına zarar veren gazların kullanımının yasaklanması ile oluşturulan bu gazların kullanımına karar verilmiş ve günümüzde kullanılmaktadır. Bu gazlar sera gazı salınımı yapmamakta fakat küresel ısınmaya ve iklim değişikliklerine neden olduğu bilinmektedir (İsa, 2016:2). Avrupa Birliği F-Gazlarının kullanımı için sınırlama getiren bir yönetmelik hazırladığı gibi benzer bir yönetmelik de Türkiye'de hazırlanmıştır. F-Gazları, küresel ısınmaya neden olduğu için daha sınırlı kullanılması ve daha çevreci gaz üretmek istenmektedir. Bu kapsamda, R32 isimli gaz üretilmiş ve şu an kullanılan gazlara kıyasla küresel ısınmaya sebep olma potansiyeli daha düşük, enerji verimi daha yüksek ve yanıcılık oranının düşük olması nedeniyle tercih edilebilir bir gaz olarak görülmektedir (Özgür ve Manır, 2020:77).

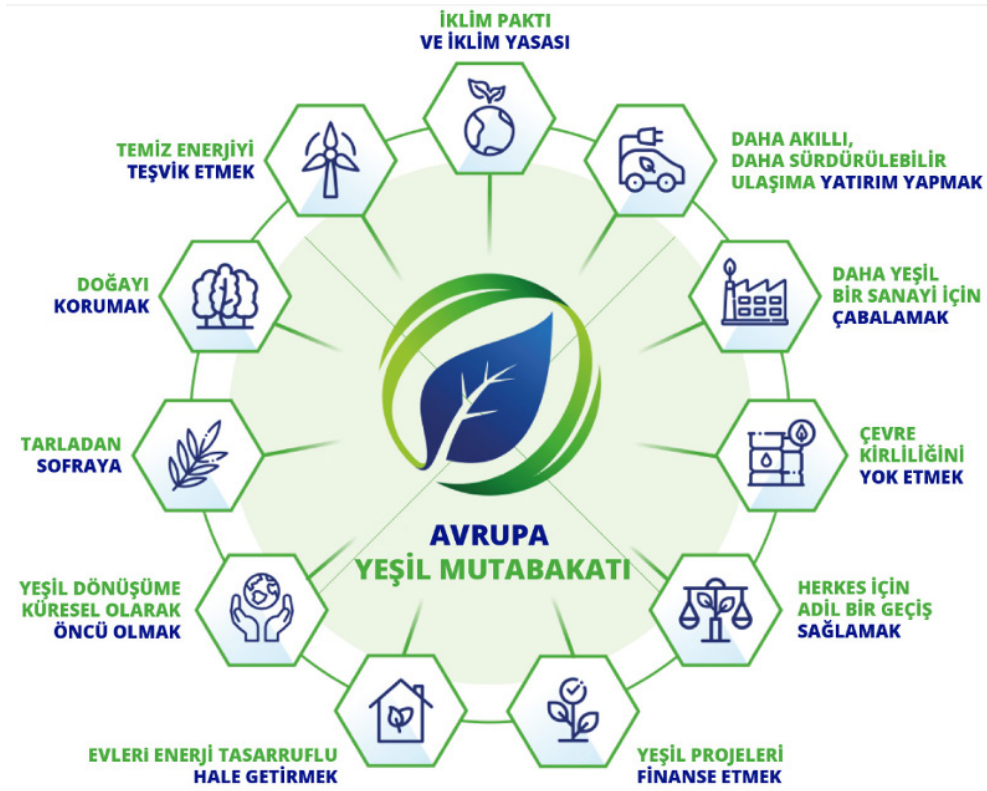
4. TÜRKİYE'NİN AVRUPA YEŞİL MUTABAKATINA UYUM SÜRECİ

Avrupa Yeşil Mutabakatı AB'nin iklim sorunlarına karşı düzenlediği bir eylem planıdır. İklim ve çevresel zorluklarla mücadele etmek ve AB ekonomisini daha rekabetçi hale getirmek için bir yol haritası sunmaktadır. Bu mutabakatın bir sonucu olarak, iklim, enerji, ulaşım, tarım ve sanayi gibi tüm politika alanlarında kapsamlı bir yeşil dönüşüm başlatılmıştır. Ana hedef, Avrupa'nın emisyonlarını 2030'a kadar en az %55 azaltmak ve 2050'de %100 azaltarak Avrupa'yı dünyanın ilk iklim nötr kıtası

yapmaktır. Bu hedeflere ulaşmak için çeşitli politika önlemleri ve eylem planları belirlenmiştir. 2019 yılında yapılan görüşmede mutabakat onaylanmış olup 2021 yılında ise yürürlüğe girmiştir (Avrupa Komisyonu, 2019).

AB ülkeleri 2050 yılına kadar karbon nötr olmayı hedeflemişlerdir. Görüşme sonucu alınan kararlar ve hedefler şunlardır (Yılmaz, 2022):

- AB salım ticaret sistemi kurulması,
- Üye devletler, salım dışı ticaret sektörü konusunda hedeflerini belirlemesi,
- Orman ve arazilerin iklim değişikliklerine karşı mücadelesi,
- Taşıma sektöründe emisyonların azaltılması,
- Enerjide verimlilik sağlanması ve yenilenebilir enerji yatırımı yapılması,
- Düşük karbon emisyonu olan teknolojilerin desteklenmesi,
- F-Gazı olarak bilinen florlu gazlarının kademeli olarak azaltılması,
- Ozon tabakasının korunması,
- İklimde yaşanacak değişikliklere ve etkilerine hazırlanılması,
- İklim değişikliği için yatırım yapılması şeklindedir.

Şekil 4: Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) Planları

Kaynak: Özerdem, 2024

Şekil 4 AYM'nin diğer unsurlarını göstermektedir. AYM eylem planında, karbon emisyonlarının sıfırlanması, enerji sektörünün yüksek karbon salınımının önüne geçerek arındırılması, çevre dostu sıfır emisyonlu teknolojilere yatırım yapılması, üretimde inovasyona teşvik edilmesi ve kaynak kullanımına olan bağımlılığın sonlandırılması hedeflenmektedir. Gerçekleştirmek istenilen planlar şunlardır (Avrupa Komisyonu, 2021a);

- Enerji sistemi karbondan arındırmak istenmektedir. AB'nin sera gazı emisyonlarının %75'inden fazlasını enerji sistemi oluşturmaktadır.
- AB üyesi ülkeler revize edilmiş enerji sistemlerini ve yeni oluşturacakları iklim planlarını 2019 yılının sonuna kadar sunulmasını istenmiştir. COP 26' da alınan kararlara istinaden 2021 ve sonrası için verilen taahhütler de revize edilmiştir.
- Temiz enerjiye geçiş aşamasına tüketicilerin de dahil edilmesi fayda sağlanması istenmiştir.
- Yoksul hanelerin enerji dönüşümüne katılması için finans ayrılması için enerji yoksulluğu riski göz önünde bulundurulmalıdır.
- Sıfır karbona geçiş aynı zamanda akıllı altyapı gerektirir.

Avrupa Komisyonu, alınan kararları sağlamlaştırmak ve konunun ciddiyetini göstermek için 14 Temmuz 2021 de 'Fit For 55' paketini açıklamıştır. Bu pakette, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını 1990'daki seviyesine oranla en az %55 oranında azaltmak hedeflenmiştir. Bu oranı yakalayabilmek için ise yeni önlem paketleri oluşturulmuş ve kabul edilmiştir. Bu paketler şu konuları içermektedir (Avrupa Komisyonu, 2021b):

- Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını sağlayacak daha büyük hedefler oluşturulmalı,
- Eski ve enerji verimliliği olmayan binaların daha erken yenilenmesi için tüm AB ülkeleri faaliyete geçmeli,
- Otomobillerde yüksek emisyonlu araçların sınırları daraltılmalı, (benzin ve dizel motora sahip araçların 2035'e kadar satışlarının durdurulması)
- Uçak yakıtlarına yüksek vergi oranı ile düşük karbonlu yakıtlara yönlendirerek 10 yıl vergi muafiyeti uygulanmasının getirilmesi,
- Sınırdaki karbon düzenlemesi (SKDM), demir-çelik, beton, çimento vb. ürün ithalatına AB üyesi olmayan üreticilere yüksek vergi uygulaması getirilmesi kararlaştırılmıştır.

4.2 Türkiye'nin Yeşil Ekonomi Politikaları

Türkiye'nin son yıllarda politika ve resmi belgelerinde çevreye ve çevre sorunlarına karşı duyarlılık ve sorumluluk anlayışının yer aldığı gözlenmektedir. 1972'de Stockholm'de düzenlenen İnsan ve Çevre Konferansı sonrasında hız kazanan uluslararası çevre gelişmeleriyle birlikte, Türkiye'de çevre konuları tartışılmaya başlanmış ve bu konular ilk kez Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ele alınmıştır. Planda, çevre ve insan ilişkilerinin dengeli bir şekilde sürdürülebilmesi için sosyal ve ekonomik kalkınmanın gerekli olduğu belirtilmiş ve çevre sorunları ile ilgili uluslararası çalışmalara katılım sağlanacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin bu yaklaşımı, bugüne kadar çeşitli çevre politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasında etkili olmuştur (Kara, 2022:72) Bu uygulamaları bölgesel olarak ele alıp; ekonomik, sosyal ve fiziksel koşullar göz önüne alınarak Tablo 2'deki gibi politikalar oluşturulmuştur (T.C. Çevre

ve Şehircilik Bakanlığı, 2020: 5).

Tablo 2: Türkiye'nin İklim Değişikliğiyle Mücadelede Attığı Politika Adımları

Yıllar	Politikalar
2000	Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na enerji, imalat ve ulaştırma sektörlerinde sera gazı emisyonlarının azaltılması önerileri eklendi.
2004	Türkiye, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne katıldı.
2004	Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Biyogüvenlik Cartagena Protokolü'ne taraf olundu.
2009	Türkiye, Kyoto Protokolü'nün tarafı oldu.
2010	Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi onaylandı.
2011	İklim Değişikliğine Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (İDUSEP) kabul edildi.
2016	Türkiye Paris Anlaşması'nı imzaladı ancak onaylamadı.
2020	Yeni Ekonomi Programı'na (2021-2023) sürdürülebilir büyüme politikaları dahil edilmiştir.
2021	Paris Anlaşması'nın iç hukuk onay süreci tamamlandı.
2021	T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından Yeşil Mutabakat Eylem Planı yayınlandı.

Kaynak: Küçük ve Dural, 2024: 454.

Avrupa Yeşil Mutabakatına uyum sağlamak, Türkiye'nin çeşitli alanlarda etkili politikalar benimsemesini gerektirmiştir. Bu mutabakat, üye ülkelerin rekabet gücünü koruyup artırmayı hedeflediği için, Türkiye'nin de rekabetçi koşullara uygun hale gelmesi adına mevzuat ve uygulamalarında gerekli yenilikleri yapması zorunlu olmuştur. Türkiye, mevcut durumda AB mevzuatına tam olarak uyum sağlayamamıştır. Ancak, doğrusal ekonomiden döngüsel ekonomiye geçişte, Döngüsel Ekonomi Eylem Planı'nın düzenlemelerine uygun olarak ulusal mevzuatın yeni ekonomik yaklaşıma göre güncellenmesi, uygulanan politikaların tutarlılığını sağlayacaktır (Ecer, Güner ve Çetin, 2021; 135).

Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa ile ticari, finansal, siyasi vb. ilişkiler içerisinde olan tüm ülkeleri ilgilendiren bir anlaşmadır. Bu sebeple Türkiye de Avrupa ile ilişkilerini göz önünde bulundurarak AYM'ye uyumlu "Yeşil Mutabakat Eylem Planı" hazırlamıştır. Özellikle "Sınırdaki Karbon Düzenlemesi" konusundan en çok etkilenecek ülkelerden birisi Türkiye'dir. Hazırlanan planda yeşil teknolojiye daha fazla yatırım yapılması planlanmaktadır. Hazırlanan plan 9 ana başlık altında toplanmıştır. Bu eylem planı hedefleri şunlardır (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021):

1. Sınırdaki karbon düzenlemeleri
2. Yeşil ve döngüsel bir ekonomi
3. Yeşil finansman
4. Temiz, ekonomik ve güvenli enerji
5. Sürdürülebilir tarım
6. Sürdürülebilir akıllı ulaşım
7. İklim değişikliği ile mücadele
8. Diplomasi
9. Avrupa yeşil mutabakatı bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri.

Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın planladığı ekonomik dönüşümde hükümetler büyük bir yük taşımaktadır. Ancak, bu dönüşümün başarısı sadece devletlerin çabalarıyla sınırlı değildir; üreticilerin, tüketicilerin ve sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımı da gereklidir. Bu yüzden, dönüşüm politikalarının uygulanmasının yanı sıra, diğer paydaşların sürece katılımını sağlamak için teşvik edici önlemler alınmalıdır. Dijitalleşme ve otomasyon gibi teknolojik imkanlardan faydalanmak, bu stratejilerin etkili olma ihtimalini artıracaktır (Ecer, Güner ve Çetin, 2021: 136).

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Önümüzdeki son 30 yılda çevresel dışsallıklar, önemli reformları ve uluslararası düzeydeki kararları gerektirerek, küresel ısınma bağlamında tüm canlıların yaşanabilir bir dünya sorumluluğunu üstlenmelerini ve tüm ülkelerin birlikte hareket etmelerini adeta zorunlu kılmaktadır. Karbondioksit ve metan gibi sera gazları, atmosferdeki dengeyi önemli ölçüde etkileyerek çeşitli sektörleri etkiledi. İklim değişiklikleri ile başa çıkma ve sürdürülebilir bir gelecek oluşturma konusunda alınan tedbirler, küresel ölçekte önem taşımaktadır.

Özellikle metan gazının atmosferdeki etkisi, doğrudan iklim değişiklikleri ile ilişkilidir. Bu bağlamda, sürdürülebilir tarım uygulamaları, enerji sektöründeki yeşil teknolojiler ve çevresel etkileri azaltmaya yönelik inovasyonlar, gelecek nesiller için daha sağlıklı bir çevre bırakma amacını taşımaktadır. Küresel düzeyde alınan bu önlemler, çevresel sorunlara karşı daha dirençli ve sürdürülebilir bir dünya yaratma yolunda önemli bir adımdır.

AB'de çevre vergileri gelirlerinin yaklaşık %70'i enerji vergilerinden ve ikinci sırada ulaşım vergilerinden oluşmaktadır. Çevre vergisi gelirleri giderek artan Avrupa Birliği üyesi ülkelerde çevre sorunlarının azalmaması alınan vergilerin yeterliliğini tartışılır hale getirmektedir. Diğer yandan, kirlilik düzeyinin azalmaması ve sera gazları nedeniyle küresel ısınmanın azaltılamaması, bu konunun ne kadar kritik olduğuna işaret etmektedir. AB'de enerji ve kirlilik vergilerinin yaklaşık yarısı hane halkı tarafından, geri kalan kısmı ise kurumlar tarafından ödenmektedir. Taşımacılık ve doğal kaynak vergilerinde ise ödenen miktarın yaklaşık üçte ikisi hane halkı tarafından, üçte biri ise kurumlar tarafından karşılanmaktadır (Dikmen ve Çiçek, 2020: 83).

Türkiye'nin yeşil ekonomi performansı ilerlemekte ancak hedeflenen düzeye henüz ulaşmamış durumdadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'nın sonuçlarına olumsuz etkisi olmaması için daha somut politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Özellikle, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılması, enerji verimliliğinin artırılması, sera gazı emisyonlarının azaltılması ve arazi kullanımının iyileştirilmesi gibi alanlara öncelik verilmelidir. Bu stratejiler arasında karbon fiyatlandırma politikalarının desteklenmesi, yeşil teknolojilerin teşvik edilmesi, çevre dostu malzemelerin kullanımına vergi indirimleri veya sübvansiyonlar sunulması, fosil yakıtların kullanımının azaltılması, yenilenebilir enerji sektörlerine yatırım yapılması ve yeşil yatırım fonları ile finansal araçların geliştirilmesi bulunmaktadır.

Türkiye, coğrafi konumundan dolayı küresel ısınmanın etkileriyle mücadele etmek zorundadır. Bunlar arasında aşırı kuraklık, deniz seviyesinde yükselme ve biyoçeşitlilikte azalma gibi sorunlar yer almaktadır. Ancak, Türkiye'nin bu etkilere karşı savunmasız olduğu ve yeterli önlemlerin alınmadığı, OECD tarafından vurgulanmıştır (World Bank Group, 2022).

Türkiye İklim ve Kalkınma Raporu'nda Türkiye'nin enerji sisteminin AB ortalamasının altında verimli olduğu ve bu durumun üretimde daha yüksek karbon salınımına yol açtığı belirtilmiştir (World Bank Group, 2022: 8). Türkiye'nin enerji sisteminin AB ortalamasının altında verimli olması, Sınırdaki Karbon Düzenlemesi'nin (SKDM) uygulanmasıyla ülkeyi potansiyel risklerle karşı karşıya bırakacaktır. Bu

nedenle, Türkiye, özellikle çimento, çelik ve alüminyum gibi sektörlerde karbon azaltma çalışmalarına yoğunlaşmalıdır. Resmî Gazete'de 19 Şubat 2022 tarihinde yayımlanan bir değişiklikle, Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği'nde yapılan güncelleme ile ilgili Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yapılan bir konuşmada, 2023 yılında tüm binaların enerji belgesine sahip olacağı ve fosil yakıt kullanımının %25 oranında azaltılacağı sözü verilmiştir. (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022). Alınan bu kararın hayata geçirilmesinde ise aksaklıklar olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Armağan, R. (2003). Kamu Ekonomisinde Dışsallıklar ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9, 159-178.
- Akalın, M. (2013). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Nedeniyle Oluşan Doğal Felaketlerin İnsan Sağlığı Üzerindeki Etkileri. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(2), 29-43.
- Akın, G. (2006), "Küresel Isınma, Nedenleri ve Sonuçları", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 46(2),29-43.
- Avrupa Komisyonu (2019), The European Green Deal, Communication from The Commission to The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions, COM(2019) 640 Final, Brussels.
- Avrupa Komisyonu (2021a, 10 Mart). The European Green Deal, European Commission. Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf.
- Avrupa Komisyonu (2021b, 10 Mart). European Green Deal: Commission Proposes Transformation of EU Economy and Society to Meet Climate Ambitions, European Commission. Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3541
- Bayraç, H. N. (2010). Enerji Kullanımının Küresel Isınmaya Etkisi Ve Önleyici Politikalar. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 229-259.
- Bilim ve Teknik Dergisi, (2021, 03 Eylül). Erişim Adresi: <https://bilimteknik.tubitak.gov.tr/makale/kuresel-iklim-degisikligi>
- Bruhwiller, L., vd. (2021). Observations of Greenhouse Gases As Climate Indicators. Climatic Change, 165(1), 1-18.
- Dam, M. M. (2014). Sera Gazı Emisyonlarının Makroekonomik Değişkenlerle İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Dura, C. (1991). Çevre Sorunları Ve Ekonomi. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları.
- Dikmen, S. ve Çiçek, H. G. (2020). Avrupa Birliği'nde Çevre Vergisi Gelirlerinin Karşılaştırmalı Analizi. Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, 57(4), 57-88.
- Ecer, K., Güner, O., ve Çetin, M. (2021). Avrupa yeşil mutabakatı ve Türkiye ekonomisinin uyum politikaları. İşletme ve iktisat çalışmaları dergisi, 9(2), 125-144.
- IPCC, Climate Change (2013). The physical science basis. contribution of working group 1 to the fifth assessment report of the intergovernmental panel on climate change. Eds. Thomas F. Stocker, Dahe Qin, Gian-Kasper Plattner, Melinda M. B. Tignor, Simon K. Allen, Judith Boschung, Alexander Nauels, Yu Xia, Vincent Bex, Pauline M. Midgley, Cambridge, United Kingdom and New York, NY, USA: Cambridge University Press.
- IPCC, Climate Change (2021). Retrieved from: https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_SPM_final.pdf
- İsa, K. (2016). AB Florlu Sera Gazları (F-gaz) Yönetmeliği. Doğa Yayıncılık, 34s, İstanbul.

- Jackson, R. B., M Saunois. P. Bousquet vd. (2020). Increasing Anthropogenic Methane Emissions Arise Equally From Agricultural And Fossil Fuel Sources. *Environmental Research Letters*, 15(7), 071002.
- Kama, Ö. (2009). Küreselleşen Dünyada Çevre Ve Mülkiyet İlişkisi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(1), 13-27.
- Kara, M. C. (2022). Türkiye'nin Vergilendirmede Yeşilleşme Çabaları. *Tekirdag, TURKEY*, 68.
- Karakaya, E. ve Özçağ, A. G. M. (2001). Sürdürülebilir Kalkınma Ve İklim Değişikliği: Uygulanabilecek İktisadi Araçların Analizi. In *First Conference İn Fiscal Policy And Transition Economies*, University Of Manas.
- Kargı, V. ve Yüksel, C. (2010). Çevresel Dışsallıklarda Kamu Ekonomisi Çözümleri. *Maliye Dergisi*, 159, 183-202.
- Keskin, T. (2008). İklim Değişikliği Süreci ve Kyoto Protokolü. *Mühendis ve Makina*, 49(591), 62-68.
- Kılınçarslan, T. B. (2020). İşletmelerin Sosyal Sorumlulukları Bağlamında Sera Gazı Beyanlarının Raporlanması Ve Güvence Denetimi: Türkiye'deki Farkındalığın Araştırılması. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa
- Küçük, G., ve Dural, B. Y. (2024). Türkiye'nin Avrupa Yeşil Mutabakatına Uyum Kapsamında Yeşil Ekonomi Performansı: Değerlendirme ve Perspektifler. *Sosyoekonomi*, 32(60), 445-467.
- Mazi, F. (2004), "İklim Değişikliği Sorunu ve Uluslararası Alanda Çözüm Arayışları", Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar – Ekolojik, Ekonomik, Politik ve Yönetimsel Perspektifler, Eds. Mehmet C. Marın ve Uğur Yıldırım, İstanbul: Beta Basım Yayın. ss.147-166.
- NASA, (2023, 29 Kasım). Retrieved from: <https://svs.gsfc.nasa.gov/5057/>
- Özbilgi, F. (2020). Piyasa Başarısızlıklarından Dışsallıklar Ve Çözüm Yollarına İlişkin Değerlendirmeler. *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 70-90.
- Özdemir, F. (2024). İklim Krizinin Gölgesi Altında Avrupa Yeşil Mutabakatı Ve Türkiye'yi Bekleyen Zorluklar. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(31), 51-65.
- Özgür, A. E. ve Manır, M. (2020). R32 Soğutkanlı Bir Isı Pompasının Termodinamik Analizi. *Uluslararası Teknolojik Bilimler Dergisi*, 12(2), 77-83.
- Öztürk, İ., ve Acaravcı, A. (2010). CO2 emissions, energy consumption and economic growth in Turkey. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 14(9), 3220-3225.
- Ramsey, C. M., Cage, B., Nguyen, P., Abboud, K. A., & Dalal, N. S. (2003). Ligand Dependence of Magnetic Dimensionality in Chromium IV Complexes: Layered vs. 3-dimensional Antiferromagnets. *Chemistry of Materials*, 15, 92-99.
- REC Türkiye (Bölgesel Çevre Merkezi), (2015). A'dan Z'ye iklim değişikliği başucu rehberi: Çok geç olmadan harekete geçmek isteyenler için. Ankara: REC Türkiye.
- Sağlam, N. E., Düzgüneş, E. ve Balık, İ. (2008). Küresel Isınma Ve İklim Değişikliği. *Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 25(1), 89-94.

- Şen, M. (2021). Negatif Dışsallıkların Önlenmesinde Çevresel Vergiler: Türkiye Ve Seçilmiş Ülkelerdeki Uygulamaların Karşılaştırmalı Analizi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Manisa.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2020); E.T.2024, 22 Mayıs. Bölgesel İklim Değişikliği Eylem Planları, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/ordu/menu/bidep_rapor_v14_maket-1_20210315075810.pdf>
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2022); E.T.2024, 22 Mayıs. Binalarda Yenilenebilir Enerji Zorunluluğu 1 Ocak'ta Başlıyor, <<https://www.csb.gov.tr/binalarda-yenilenebilir-enerji-zorunluluğu-1-ocakta-basliyor-bakanlik-faaliyetleri-37361>>
- T.C. Ticaret Bakanlığı (2021); E.T.2024, 22 Mayıs. Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021. Erişim adresi: <https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%C4%B0L.pdf>
- Türkeş, M. (2000). Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları Ve Küresel Isınma. İstanbul: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.
- Türkeş, M. (2008). Küresel İklim Değişikliği Nedir? Temel Kavramlar, Nedenleri, Gözlenen Ve Öngörülen Değişiklikler. İklim Değişikliği ve Çevre, 1(1), 26-37.
- Türkeş, M., Sümer, U. M. ve Çetiner, G. (2000). Küresel İklim Değişikliği Ve Olası Etkileri. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi.
- Ulucak, R. (2018). İktisatta Çevreci Dönüşüm: Ekolojik Makro İktisat. Erciyes Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 51, 127-149.
- World Bank (2022), Türkiye Country Climate and Development Report, CCDR Series, Washington DC, World Bank.
- Yılmaz, F. (2022). Enerji yönetimi ve Türkiye: Avrupa yeşil mutabakatı çerçevesinde bir değerlendirme. Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi, 8(1), 19-37.

INFLUENCER PAZARLAMASININ DUYGUSAL ZEKÂ BAĞLAMINDA GENÇ TÜKETİCİLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Eda İLHAN¹

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 13.02.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 26.05.2024

Atıf/©: İlhan, E., (2024). Influencer Pazarlamasının Duygusal Zeka Bağlamında Genç Tüketiciler Üzerindeki Etkileri. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 81-91

Özet

Teknolojinin hayatımızda vazgeçilmez bir yer edinmesiyle birlikte, geleneksel pazarlama yöntemlerinden dijital pazarlamaya doğru bir geçiş kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu değişim, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki genç tüketiciler üzerinde etkili olan influencer pazarlamasını ön plana çıkarmaktadır. Şirketlerin tercih ettiği bu strateji, influencer'ların sosyal medyada geniş bir takipçi kitlesiyle iş birliği yaparak ürünleri tanıtmaları ve satışları artırması üzerine kuruludur. Ancak, bu etkinin duygusal zekâyâ sahip olan gençler üzerinde farklı bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Araştırma, duygusal zekânın düzenleyici rolünü incelemiş ve influencer etkisinin satın alma davranışları üzerinde etkisi olduğunu bulmuştur. SPSS PROCESS analiz yöntemi kullanılarak elde edilen bulgu, duygusal zekâyâ sahip olan gençlerin, influencer pazarlamasıyla daha rasyonel bir şekilde etkileşime girebileceğini ve bu yolla daha bilinçli satın alma kararları verebileceğini göstermektedir. Bu durum, gençler arasında influencer pazarlamasının algılanması ve etkileme potansiyelinin belirlenmesi açısından önem taşır. Bu çalışma, gelişmekte olan ülkelerdeki genç tüketiciler üzerinde influencer etkisinin ve duygusal zekânın satın alma davranışları üzerindeki düzenleyici rolünün incelenmesiyle bu alanda bilgi birikimini artırmayı hedeflemektedir. Elde edilen sonuçlar, pazarlamacıların daha etkili stratejiler geliştirmesine ve tüketicilerin daha sağlıklı satın alma kararları vermelerine katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Yöneticileri, Öznel Kariyer Başarısı, Sınırsız Kariyer, Çok Yönlü Kariyer

THE EFFECTS OF INFLUENCER MARKETING ON YOUNG CONSUMERS IN THE CONTEXT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

Citation /©: İlhan, E., (2024). Influencer Pazarlamasının Duygusal Zeka Bağlamında Genç Tüketiciler Üzerindeki Etkileri. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 81-91

Abstract

With technology becoming indispensable, a shift from traditional marketing methods to digital marketing has become inevitable. This shift brings influencer marketing to the forefront, which is particularly effective for young consumers in developing countries. This strategy, preferred by companies, is based on influencers collaborating with a large audience on social media to promote products and increase sales. However, this effect is thought to have a different effect on young people with emotional intelligence. The research examined the regulatory role of Emotional Intelligence and found that influencer influence impacts purchasing behavior. Using the SPSS PROCESS analysis method, the finding shows that young people with emotional intelligence can interact with influencer marketing more rationally and thus make more informed purchasing decisions. Understanding how influencer marketing is perceived and its potential influence among young people is crucial. This study aims to increase knowledge in this area by examining influencer influence and the moderating role of emotional intelligence on purchase behavior among young consumers in developing countries. The results obtained may contribute to marketers developing more effective strategies and consumers making healthier purchasing decisions.

Keywords: Emotional Intelligence, Influencer Effect, Buying Behavior

¹ Dr., 0000-0002-5626-3294

1. GİRİŞ

Teknolojinin hayatımızın vazgeçilmez bir unsuru haline gelmesiyle birlikte, geleneksel pazarlamadan dijital pazarlamaya geçiş kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu değişimle birlikte, gençler üzerinde önemli bir etkiye sahip influencer pazarlaması, çalışmamızın odak noktasını oluşturmaktadır. Özellikle güzellik ve moda endüstrisinde faaliyet gösteren şirketlerin, ürünlerini tanıtmak ve geniş bir kitleye ulaşmak için kullandıkları popüler bir stratejidir (Gelati ve Verplancke, 2022: 10-14). Influencer (etkileyici) sosyal medya platformlarında önemli bir takipçi kitlesine sahip olan kişilerle işbirliği yapmayı içerir. Etkileyicilerin, takipçilerde güven duygusu yarattığı için tüketicinin satın alma kararı davranışı üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir (Freberg vd., 2011). Markalar, özellikle sosyal medyada aktif olan gençler ve genç yetişkinler arasında tüketici davranışlarını etkilemek için etkileyicilerin gücünden yararlanmaktadır (Nafees, vd., 2021: 4-5). Etkileyici pazarlama, günümüzde özellikle genç neslin aktif olarak kullandığı sosyal medya platformlarında büyük bir etkiye sahiptir. Bu durum, genç tüketicilerin davranışlarını önemli ölçüde etkileyebilir. Ancak, bu etkinin duygusal zekâsı yüksek olan gençler üzerinde farklı bir etkisi olduğu düşünülmektedir (Hornung vd., 2018: 3-4). Duygusal zekâsı yüksek olan gençler, etkileyicilerin etkisini daha rasyonel bir şekilde algılayabilir ve bu doğrultuda davranabilirler. Yani, duygusal zekâsı gelişmiş gençlerin, etkileyicilerin pazarlama stratejilerine daha az duygusal tepki gösterip daha mantıklı bir şekilde hareket edebilecekleri öngörülmektedir. Duygusal zekâyâ sahip bireylerin satın alma kararları verirken daha dengeli ve bilinçli bir yaklaşım benimsemeleri öngörülmektedir (Ayar ve Yıldız, 2002: 412-414). Bu yaklaşım, ihtiyaçları değerlendirme, kendilerine ve çevreye zarar verme riskini minimize etme amacı taşır (Anggraini vd., 2023: 4217-4218). Ayrıca, literatürde dürtüsel satın alma eğilimi ile duygusal zekâ arasında negatif bir ilişki olduğu ifade edilmiştir (Buran ve Çalapkulu, 2023: 140). Bu da, duygusal zekânın tüketim kararlarını daha sağlıklı ve dengeli bir şekilde yönlendirebileceğini göstermektedir. Bu durum, gençler arasında influencer pazarlamasının nasıl algılandığı ve etki yaratma potansiyelinin hangi gruplarda daha fazla olduğunu anlamamıza yardımcı olabilir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Influencer Pazarlaması ve Tüketiciler Üzerindeki Etkisi

Son on yılda influencer pazarlaması giderek artan bir öneme sahip olmuştur (Brown ve Hayes, 2008). Sosyal medyanın yükselişiyle birlikte bu pazarlama yaklaşımı büyük bir ivme kazanmıştır (Statista, 2020). Geleneksel ünlü onaylamasının modern versiyonu olarak kabul edilen sosyal medya etkileyici pazarlaması, markalar için oldukça etkili bir tanıtım aracı olarak değerlendirilir (Saima ve Khan, 2020). Özellikle genç kullanıcı kitlesine sahip gelişmekte olan ülkelerde, sosyal medyanın geniş kabul görmesi ve kullanıcı sayılarının artması, influencer'ların satın alma kararlarını etkileme potansiyelini artırmaktadır (Batista ve Chimenti, 2021). Influencer pazarlamasının etkinliği, influencer'ların güvenilirliği ve takipçileriyle olan ilişkilerinden kaynaklanır (Sammis vd., 2015). Araştırmalar, influencer'ların reklamlara göre daha güvenilir ve inandırıcı olduğunu ortaya koymuştur (Abidin, 2016: 88).

Araştırmanın teorik çerçevesi beş temel teori üzerine inşa edilmiştir: Sosyal Kanıt Teorisi, Kaynak Güvenilirliği Teorisi, İkna ve Sosyal Etki Teorileri, Duygusal Zekâ Teorisi, Bilişsel ve Duygusal Karar Verme Teorileri. Sosyal Kanıt Teorisi, insanların başkalarının davranışlarını gözlemleyerek kendi davranışlarını şekillendirdiğini savunur (Cialdini, 2001). Bu teoriye göre, influencer pazarlaması, geniş bir takipçi kitlesine sahip kişilerin davranışlarını model alarak, tüketicilerin belirli ürün veya hizmetleri tercih etmesini sağlama stratejisine dayanır. Sosyal medya influencer'ları, takipçileri arasında güvenilir bir sosyal kanıt oluşturur ve bu da tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyebilir (Lou ve Yuan, 2019).

Kaynak Güvenilirliği Teorisi ise, bir mesajın etkisinin, mesajı ileten kişinin güvenilirliğine bağlı olduğunu belirtir (Hovland ve Weiss, 1951). Influencer'lar, takipçileri arasında güvenilir ve otantik bilgi kaynakları olarak kabul edilir ve bu güven, influencer'ların takipçileri üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmasını sağlar. Güvenilir bir influencer'ın önerisi, takipçilerin satın alma kararlarını olumlu yönde etkileyebilir (Audrezet vd., 2018: 4-5). İkna ve Sosyal Etki Teorileri, bireylerin kararlarını etkileyen çeşitli sosyal ve psikolojik faktörleri inceler (Petty ve Cacioppo, 1986). Influencer'ların etkisi, onların otantikliği, uzmanlığı ve takipçileriyle olan kişisel bağlantıları aracılığıyla güçlenir. İkna sürecinde, influencer'lar takipçileriyle güçlü bir bağ kurarak, onların satın alma kararlarını etkileyebilir (Lou ve Yuan, 2019). Bu teorik çerçeveye dayanarak, iki hipotez geliştirilmiştir. Bu hipotezlerden H1, influencer etkisinin satın alma davranışı üzerinde etkisi olduğunu öne sürer ve Sosyal Kanıt Teorisi, İkna ve Sosyal Etki Teorisi ile Kaynak Güvenilirliği Teorisi tarafından desteklenir.

Ayrıca literatürde, duygusal zekâ ve influencer etkisi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar sınırlıdır. Ancak bazı araştırmalar bu ilişkinin varlığını ve önemini ortaya koymaktadır. Hornung ve arkadaşları (2018), duygusal zekâsı yüksek bireylerin influencer pazarlamasına daha rasyonel ve eleştirel bir şekilde yaklaştığını göstermiştir. Mayer ve Salovey (1995), duygusal zekânın bireylerin karar verme süreçlerinde önemli bir rol oynadığını ve bu yeteneklerin tüketici davranışlarını etkilediğini belirtmiştir. Abidin (2016), influencer'ların otantikliği ve doğallığı sayesinde, tüketicilerin bu kişilere karşı daha az direnç gösterdiğini ve onların önerilerini daha fazla dikkate aldığını bulmuştur. Sonuç olarak, influencer pazarlaması günümüzde markalar için vazgeçilmez bir strateji haline gelmiştir. Bu nedenle, influencer pazarlamasının yanı sıra duygusal zekâ ile satın alma davranışı arasındaki ilişkiyi araştırmak, çalışmamızın diğer önemli noktasıdır.

2.2. Duygusal Zekâ ve Tüketici Karar Verme Süreçleri Üzerindeki Etkisi

Duygusal Zekâ (DZ), bireylerin kendi duygularını anlaması, yönetmesi, kendini motive etmesi, başkalarının duygularını hissetmesi ve ilişkileri etkili bir şekilde yönetmesi yeteneğidir. Bu yetenek, duyguların düzenlenmesi, kendini motive etme kapasitesi ve duyguları hem kişisel hem de sosyal ilişkilerde etkili bir şekilde yönetme becerisini içerir (Goleman, 2001). Duygusal zekâ, sosyal ilişkilerde ve iş hayatında daha başarılı olmayı sağlayan önemli bir yetkinlik olarak kabul edilir. Daniel Goleman'a göre duygusal zekâ beş ana bileşenden oluşur: Öz-bilinç, öz-düzenleme, içsel motivasyon, empati ve sosyal beceriler (Goleman, 1995). John D. Mayer ve Peter Salovey'in modeli ise duygusal zekâyı dört ana alan üzerinden değerlendirir: Duygusal algılama, duygusal düşüncüyü kolaylaştırma, duygusal anlama ve duygusal yönetim (Mayer ve Salovey, 1995). Reuven Bar-On tarafından geliştirilen model ise duygusal ve sosyal yetkinliklerin genel bir ölçüsünü sağlar ve duygusal zekâyı beş ana bileşen üzerinden ele alır: Kişisel beceriler, kişilerarası beceriler, uyum, stres yönetimi ve genel ruh hali (Bar-On, 1997). Duygusal zekânın ölçülmesi için çeşitli ölçekler ve testler geliştirilmiştir. Bu çalışmada, Mayer ve Salovey tarafından geliştirilen ve güvenilirlik seviyesi yüksek olan Mayer-Salovey-Caruso Duygusal Zekâ Testi kullanılacaktır (Mayer vd., 2002). Bu test, bireylerin duygusal algılama, duygusal düşüncüyü kolaylaştırma, duygusal anlama ve duygusal yönetim yeteneklerini ölçer. Türkiye'de yapılan çalışmalarda bu testin güvenilirlik seviyesi 0,83 olarak bulunmuştur (Kayıhan & Arslan, 2016). Duygusal zekâ, tüketicilerin satın alma davranışlarını ve özellikle marka güveni ve marka sadakati ile ilgili karar verme yaklaşımlarını etkiler (Mayer vd., 2004: 199-200). Bilişsel ve duygusal merkezlerin birlikte çalışarak akıl yürütme süreçlerini dengelediği DZ teorisine göre, karar alma süreçlerinde duygusal adaptasyon ve esneklik sağlayarak, tüketicilerin daha bilinçli kararlar almasına yardımcı olur (Cooper ve Sawaf, 1997). Araştırmalar, karar verenlerin kararlarının potansiyel duygusal sonuçlarını önceden tahmin ettiklerini ve bu duyguları karar alma sürecinde ve sonrasında deneyimlediklerini

göstermektedir (Mellers, Schwartz ve Ritov, 1999). Bu deneyimler, geçmiş kararların üzerindeki etkilerini gösterirken, gelecekteki kararları da şekillendirebilir. Ayrıca, bireyler arasında duygusal işleme ve karar sonuçlarını yorumlama konusunda farklılıklar olduğu ve bu farklılıkların bireylerin duygusal zekâ seviyeleriyle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Winter ve Kuiper, 1997). Duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin, duygularını yönetme becerisi sayesinde ani satın alma dürtülerini kontrol edebildikleri ve daha rasyonel kararlar alabildikleri görülmektedir (Nair ve Das, 2015). Duygularını dengeleyebilme yeteneğine sahip olan bu bireyler, ihtiyaçlarını ve önceliklerini daha rasyonel bir şekilde değerlendirebilmektedirler.

Araştırmanın ikinci hipotezi olan H2 hipotezi, Duygusal Zekâ Teorisi ile Bilişsel ve Duygusal Karar Verme Teorilerine dayanmaktadır. Duygusal Zekâ Teorisi, bireylerin kendi duygularını anlama, yönetme ve başkalarının duygularını hissetme yeteneklerini kapsar (Goleman, 1995). Duygusal zekâ, bireylerin daha rasyonel ve bilinçli kararlar almasını sağlar. Duygusal zekâsı yüksek bireyler, influencer pazarlamasına daha eleştirel ve rasyonel yaklaşabilir, böylece daha bilinçli satın alma kararları verebilirler (Kidwell vd., 2008: 155-160). Bilişsel ve Duygusal Karar Verme Teorileri ise, duyguların ve bilişsel süreçlerin karar verme üzerindeki etkisini inceler. Bireylerin kararları, duygusal ve bilişsel merkezlerin birlikte çalışmasıyla şekillenir. Duygusal zekâ, bu süreçte duyguların düzenlenmesini ve daha bilinçli kararlar alınmasını sağlar (Mayer ve Salovey, 1995). Bu teorik çerçeve bağlamında, Hipotez 2 (H2), influencer etkisinin satın alma davranışı üzerindeki etkisinde duygusal zekânın düzenleyici rolü olduğunu öne sürer ve Duygusal Zekâ Teorisi ile Bilişsel ve Duygusal Karar Verme Teorileri tarafından desteklenir.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Gençlerin internet kullanımının artması, influencer'ların satın alma davranışları üzerindeki etkisini ön plana çıkarmıştır. Ancak her genç aynı şekilde bu etkiye maruz kalmaz. Bunun nedenlerinden biri, bireylerin duygusal zekâ seviyeleridir. Duygusal zekâyı sahip olanlar, daha rasyonel kararlar alabilir ve influencer'ların etkisine daha az maruz kalabilirler. Literatürde influencer pazarlamasının etkileri üzerine çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte, duygusal zekânın bu etki üzerindeki düzenleyici rolü yeterince incelenmemiştir. Bu çalışma, bu boşluğu doldurarak duygusal zekânın influencer pazarlaması üzerindeki etkisini detaylandırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı, Türkiye'deki genç tüketiciler arasında influencer pazarlamasının satın alma davranışları üzerindeki etkisini ve bu etkinin duygusal zekâ tarafından nasıl düzenlendiğini incelemektir. Ayrıca influencer pazarlamasının genç tüketiciler üzerindeki etkisi ve bu etkinin duygusal zekâ seviyesine göre farklılık gösterip göstermediği, özellikle duygusal zekâ seviyesi yüksek olan gençlerin influencer pazarlamasına karşı daha rasyonel ve bilinçli satın alma kararları verip vermediği araştırılacaktır. Bu çalışma, gençlerin satın alma kararlarına etki eden dinamikleri daha derinlemesine anlamamıza ve bu alanda bilgi birikimini artırmamıza yardımcı olacaktır. Araştırmanın sonuçları, genç tüketicilerin davranışlarını anlamak ve etkili pazarlama stratejileri geliştirmek açısından önemli olacaktır.

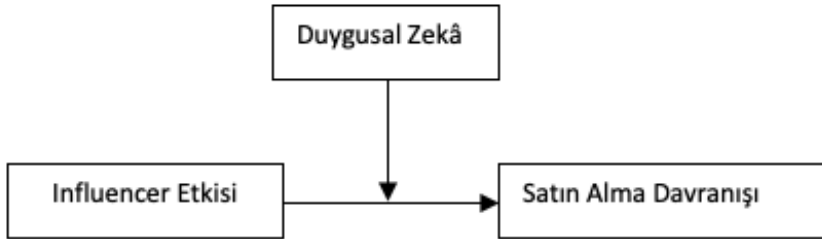
3.2. Araştırmanın Örnekleme ve Kullanılan Ölçekler ve Yöntemi

Üniversite öğrencisi 156 kişi tesadüfi örnekleme yöntemi kullanarak belirlenmiştir. Tesadüfi örnekleme yöntemi, popülasyonun her üyesinin örnekleme seçilme şansının eşit olduğu bir yöntemdir ve genellikle genellenebilir sonuçlar elde etmek amacıyla kullanılır (Noor vd., 2022: 78). Literatürde, üniversite öğrencilerinin sosyal medya ve dijital pazarlama etkilerini incelemek için yaygın olarak kullanıldığına dair birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin, influencer pazarlamasının etkileri üzerine

yapılan çalışmalar genellikle üniversite öğrencileri üzerinde yoğunlaşmıştır çünkü bu grup, sosyal medyayı aktif olarak kullanan ve pazarlama etkilerine açık bir kitledir (De Veirman vd., 2017). Araştırmada Duygusal Zekâ Seviyesinin ölçülmesi için Mayer vd., (2002) tarafından oluşturulan güvenilirlik seviyesi 0,91 olarak bulunmuş anket kullanılmıştır. Türkiye’de Kayıhan ve Arslan (2016) tarafından yapılan çalışmada güvenilirlik seviyesi 0,83 olarak bulunmuştur. Influencer (Etkileyiciler) Ölçeği Rybaczewska vd., (2020) tarafından geliştirilen ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0.81’dir. Satın Alma Davranışı Ölçeğinin güvenilirlik katsayısı 0,80 olan Zeithaml vd., (1996) tarafından kullanılan ölçek kullanılmıştır. Türkiye’de satın alma karar sürecine yönelik tutumlar ölçeğini sosyal medya fenomenlerine uyarlayan Semiz ve Zengin’in (2019) çalışmasında güvenilirlik katsayısı 0,96 olarak bulunmuştur. Bu ölçekler, geçerlilik, güvenilirlik, uygunluk ve literatürde yaygın kullanım kriterlerine göre titizlikle seçilmiştir.

Araştırmaya katılan 18-24 yaş aralığında 156 üniversite öğrencisinin % 54’ü kadın, % 46’sı erkektir. Katılımcıların günlük ortalama internet kullanım süreleri 3 saattir. %70’i en az bir influencer takip etmektedir. Veriler SPSS PROCESS ile analiz edilmiştir.

3.3. Araştırma Modeli

3.4. Hipotezler

H1: Influencer (Etkileyici) etkisinin satın alma davranışı üzerinde etkisi vardır.

H2: Influencer (Etkileyici) etkisinin satın alma davranışı üzerinde etkisinde Duygusal Zekânın düzenleyici etkisi vardır.

3.4. Bulgular

Analizde Cronbach’s Alpha 0,85 olarak bulunmuştur. Korelasyon ve Normallik testleri aşağıda gösterilmiştir. Korelasyon analizi, değişkenler arasındaki ilişkileri değerlendirmek için kullanılmıştır. Aşağıdaki tablo 1’de, duygusal zekâ, influencer etkisi ve satın alma davranışı arasındaki korelasyon katsayıları gösterilmektedir.

Tablo 1. Korelasyon Analizi

Değişkenler	Duygusal Zekâ	Influencer Etkisi	Satın Alma Davranışı
Duygusal Zekâ	1	-0.34**	-0.28**
Influencer Etkisi	-0.34**	1	0.47**
Satın Alma Davranışı	-0.28**	0.47**	1

Korelasyon analizi, duygusal zekâ, influencer etkisi ve satın alma davranışı arasındaki anlamlı ilişkileri ortaya koymuştur. Duygusal zekâ ve influencer etkisi arasında negatif bir korelasyon ($r = -0.34$) bulunmuştur, bu da duygusal zekâ seviyesi yüksek bireylerin influencer etkisini daha az hissettiğini göstermektedir. Hornung ve arkadaşları (2018) bu bulguyu desteklemektedir. Influencer etkisi ve satın alma davranışı arasında pozitif bir korelasyon ($r = 0.47$) tespit edilmiştir, bu da influencer'ların tüketicilerin satın alma davranışlarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. De Veirman vd., (2017) bu etkiyi sosyal kanıt teorisiyle açıklamaktadır. Duygusal zekâ ve satın alma davranışı arasında negatif bir korelasyon ($r = -0.28$) bulunmuştur, bu da duygusal zekâ seviyesi yüksek bireylerin daha rasyonel satın alma kararları aldığını göstermektedir. Goleman (1995) da bu bulguyu desteklemektedir.

Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri kullanılarak değişkenlerin normalliği test edilmiştir.

Tablo 2. Normallik Testleri

Değişkenler	Kolmogorov-Smirnov p-değeri	Shapiro-Wilk p-değeri
Duygusal Zekâ	0.20	0.15
Influencer Etkisi	0.08	0.05
Satın Alma Davranışı	0.12	0.10

Normallik test sonuçları, tüm değişkenlerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir ($p > 0.05$).

Analizde “Model Summary” kısmı incelenecektir. Düzenleyici değişken analizinin anlamlı olması için p değerine bakılmalıdır, araştırmada $p=0.001$ olduğundan sonuçlar anlamlıdır. Bir sonraki kısımda ise Rsquared değerine bakılmalıdır. Modelde $R-sq= 0.256$ bulunmuştur, bunun anlamı, kurulan model bağımlı değişkendeki (satın alma davranışı) varyasyonun % 25’ini açıklayabilmektedir. Düzenleyici değişken etkisinin bulmak için Tablo 3’de yer alan “Coefficients Tablosuna” bakılmalıdır. Analiz sonuçlarına göre duygusal zekânın düzenleyici etkisi olduğu bulunmuştur. H1 ve H2 hipotezi kabul edilmiştir. Buna göre influencer etkisinin satın alma davranışı üzerinde duygusal zekânın düzenleyici etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Coefficients Tablosu

Model	B	Std. Sapma	t	Sig.
Constant	7.167	0.670	20.346	0.000
Influencer	0.654	0.195	2.609	0.001
Duygusal Zekâ	-0.789	0.370	-2.402	0.030
Moderatör	-0.310	0.105	-2.308	0.002

Regresyon analizi, influencer etkisinin satın alma davranışı üzerindeki etkisini ve duygusal zekânın bu etkiyi nasıl düzenlediğini göstermiştir. Influencer etkisinin satın alma davranışı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi vardır ($B = 0.654$, $p < 0.05$). Cialdini’nin (2001) Sosyal Kanıt Teorisi, influencer’ların sosyal kanıt oluşturarak tüketicilerin kararlarını etkilediğini açıklamaktadır. Duygusal zekâ, influencer

etkisini negatif yönde düzenlemekte ve duygusal zekâ seviyesi yüksek bireyler daha rasyonel kararlar almaktadır ($B = -0.789$, $p < 0.05$). Mayer ve Salovey (1995), duygusal zekânın duyguları yönetme ve bilinçli kararlar alma yeteneğini artırdığını belirtmektedir. Moderatör etkisi de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($B = -0.310$, $p < 0.05$).

Bu çalışmanın sonuçları, influencer pazarlamasının genç tüketicilerin satın alma davranışları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu ve bu etkinin duygusal zekâ tarafından düzenlendiğini ortaya koymaktadır. Duygusal zekâ seviyesi yüksek olan gençler, influencer etkisini daha rasyonel bir şekilde değerlendirip, daha bilinçli satın alma kararları vermektedir. Regresyon analizi, influencer etkisinin satın alma davranışı üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu ve duygusal zekânın bu etkiyi negatif yönde düzenlediğini göstermektedir.

3.5. Katkılar, Öneriler ve Kısıtları

İnovasyon ve rekabetin hızla arttığı günümüz pazarlama ortamında, influencer etkisi ve duygusal zekânın tüketici satın alma davranışlarına etkilerini incelemek, hem literatüre hem de pratiğe katkı sağlamaktadır. Literatüre katkısı; daha önceki çalışmalarda genellikle influencer pazarlamasının genel etkileri üzerinde durulurken, bu araştırma duygusal zekânın bu etkiye olan katkısını belirlemede önemli bir adım atmıştır. Özellikle duygusal zekâ seviyesi yüksek gençlerin, influencer etkisine daha az duygusal tepki göstererek daha rasyonel ve bilinçli kararlar aldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, tüketicilerin satın alma davranışlarının, sadece reklamlarla değil aynı zamanda duygusal zekâ seviyeleriyle de şekillendiğini göstermektedir. Influencer etkisi ve duygusal zekâ arasındaki ilişkinin anlaşılması, influencer pazarlamasının etkili kullanımı ve tüketici davranışlarının anlaşılması açısından değerli içgörüler sağlayabilir.

Elde edilen bulguların pratik katkısı ise, pazarlamacıların hedef kitlelerini daha iyi anlamaları ve etkili stratejiler geliştirmeleri için önemli içgörüler sunmaktadır. Bu bulgular, pazarlama alanında yeni trendlerin ve daha etkili stratejilerin oluşturulması için önemli bir temel sağlamaktadır. Araştırma sonuçları, pazarlamacıların genç tüketicilere yönelik daha etkili stratejiler geliştirmelerine yardımcı olabilir. Bu da firmaların marka sadakatini artırma ve müşteri memnuniyetini sağlama konularında stratejik planlamalar yapmasına rehberlik edebilir.

Örneklemin genişletilmesi ve duygusal zekâ kavramının daha ayrıntılı incelenmesi, diğer etkileyen faktörlerin analiz edilmesi gelecekteki çalışmalar için önemli bir araştırma konusu olabilir. Ayrıca, influencer pazarlamasının etkisinin sadece gençler üzerinde değil, genel tüketici kitlesi üzerinde de nasıl işlediğini anlamak için bu tür araştırmaların sürdürülmesi gerekmektedir. Üniversite öğrencilerinin seçilmesi, bu grubun sosyal medya ve dijital pazarlamaya olan duyarlılığı nedeniyle mantıklı bir tercih olsa da, genel genç nüfusun tamamını temsil etmediği göz önünde bulundurulmalıdır. Gelecek çalışmalar, bu eksikliği giderebilir ve daha kapsamlı sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayabilir.

Çalışmada kullanılan 156 kişilik örneklem, araştırma için yeterli olmakla birlikte, daha büyük bir örneklem kullanılması durumunda sonuçların genellenebilirliği artacaktır. Araştırmanın örnekleminde sadece üniversite öğrencilerinin yer alması, sonuçların genel genç nüfusa ne kadar genellenebileceği konusunda kısıt oluşturabilir. Daha geniş bir demografik yelpazede gençlerin dâhil edilmesi, sonuçların farklı gruplar için de geçerli olmasını sağlayabilir. Ayrıca, üniversite öğrencileri genellikle belirli bir sosyo-ekonomik seviyede bulunmaktadır. Bu da araştırma sonuçlarının farklı sosyo-ekonomik düzeylere sahip gençler için geçerliliği konusunda sınırlamalar yaratabilir.

SONUÇ

Influencer'ların bir ürünü veya hizmeti desteklemesi, sosyal kanıt oluşturma açısından güçlü bir etkiye sahiptir ve bu etki, diğer kişilerin de aynı ürünü satın almasını teşvik eder. Bu durum, Sosyal Kanıt Teorisi ile desteklenmektedir (Cialdini, 2001). Influencer'lar, sosyal kanıt aracılığıyla takipçilerinin ve tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyebilirler (Cialdini, 2007). Ancak, duygusal zekâ düzeyi yüksek bireyler, influencer etkisini azaltarak daha mantıklı kararlar verebilirler. Bu, duygusal zekânın duyguları kontrol etme ve rasyonel seçimler yapma becerisi geliştirmesiyle açıklanabilir (Mayer ve Salovey, 1995).

Duygusal zekâyâ sahip gençlerin, influencer pazarlamasıyla daha rasyonel bir şekilde etkileşime girebileceği ve bu yolla daha bilinçli satın alma kararları verebileceği öngörülmektedir (Hornung vd., 2018: 6-7). Bu durum, gençler arasında influencer pazarlamasının nasıl algılandığını ve hangi gruplarda daha fazla etki yarattığını anlamamıza yardımcı olabilir. Duygusal zekâsı gelişmiş gençler, influencer'ların pazarlama stratejilerine daha az duygusal tepki gösterip, daha mantıklı ve bilinçli bir şekilde hareket edebilirler. Bu da, satın alma kararları verirken ihtiyaçları değerlendirme, kendilerine ve çevreye zarar verme riskini minimize etme amacı taşır. Bu, gençlerin influencer pazarlamasıyla etkilenirken daha dengeli ve şuurlu bir yaklaşım benimseyebileceklerini göstermektedir (Yıldız, 2021: 600). Bu araştırma literatür ile uyumludur.

Influencer pazarlamanın tüketici davranışını nasıl etkilediğini anlamak, daha etkili pazarlama taktiklerinin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Buna ilaveten, influencer pazarlama ve satın alma niyetleri arasındaki ilişkileri incelemek, pazarlamacıların hedef kitleleriyle daha başarılı stratejiler oluşturmalarına olanak tanır. Duygusal zekâyâ sahip tüketiciler, satın alma kararlarını genellikle daha farkındalıkla ve dengeli bir şekilde verirler. Bu nedenle, duygusal zekânın etkisinin anlaşılması, tüketicilerin daha sağlıklı ve doğru kararlar almalarına yardımcı olabilir.

Bu tür bir araştırma, tüketici davranışlarını daha iyi anlama, marka sadakatini artırma ve rekabet avantajı sağlama gibi alanlarda firmalara değerli içgörüler sunabilir. Pazarlama trendlerini belirleme ve gelecekteki stratejileri şekillendirme açısından da büyük önem taşır. Bu nedenle, influencer etkisi ve duygusal zekâ üzerine yapılan araştırmalar, iş dünyasında yenilikçi ve başarılı pazarlama stratejilerinin oluşturulmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Abidin, Crystal. (2016). Visibility labour: Engaging with Influencers fashion brands and #OOTD advertorial campaigns on Instagram. *Media International Australia*, 161, s. 86-100. 10.1177/1329878X16665177.
- Anggraini, Tri & Sutawan, Komang & Burmansah, Burmansah. (2023). How Does The Instagram-Social Media Use With Mindful Consumption Affect To Emotional Intelligence Of Buddhist Students In High School?. *Jurnal Scientia*, 12, s. 4217-4223.
- Audrezet, Alice & Kerviler, Gwarlann & Moulard, Julie. (2018). Authenticity under threat: When social media influencers need to go beyond self-presentation. *Journal of Business Research*. 117. 3-13 10.1016/j.jbusres.2018.07.008.
- Ayar, Murat & Yıldız, Deniz. (2022). The Effect of Emotional Intelligence on Hedonic Consumption Behavior: The Case of Ordu and Giresun. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14. s. 400-423.
- Azkiah, Mutiara & Hartono, Arif. (2023). The Influence of Social Media Influencers on Consumers' Buying Attitudes and Intentions. *Business and Investment Review*. 1. s. 147-167. 10.61292/birev.v1i3.26.
- Batista da Silva Oliveira, Antonio & Chimenti, Paula. (2021). "Humanized Robots": A Proposition of Categories to Understand Virtual Influencers. *Australasian Journal of Information Systems*, 25, s. 1-27. 10.3127/ajis.v25i0.3223.
- Brown, D., & Hayes, N. (2007). *Influencer Marketing* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780080557700>
- Buran, N., & Çalapkulu, Ç. (2023). Dijital Pazarlama Bileşenlerinde Duygusal Zeka Ve Big Datanın Önemi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 7(13), 138-154. <https://doi.org/10.55830/tje.1276798>.
- Cheah, Jun-Hwa. (2017). The Impact of Social Media Influencers on Purchase Intention and the Mediation Effect of Customer Attitude. *Asian Journal of Business Research*. 7. s. 19-36. 10.14707/ajbr.170035.
- Cialdini, R. B. (2001). *Influence: Science and Practice* (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Cialdini, R. B. (2007). *Influence: The Psychology of Persuasion*. Harper Business.
- Cooper K.R ve Sawaf A. (2000) *Liderlikte Duygusal Zekâ*. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- De Veirman, Marijke & Cauberghe, Veroline & Hudders, Liselot. (2017). Marketing through Instagram influencers: the impact of number of followers and product divergence on brand attitude. *International Journal of Advertising*. 36. s. 1-31. 10.1080/02650487.2017.1348035.
- Freberg, Karen & Graham, Kristin & Mcgaughey, Karen & Freberg, Laura. (2011). Who are the Social Media Influencers? A Study of Public Perceptions of Personality. *Public Relations Review*. 37. 90-92. 10.1016/j.pubrev.2010.11.001.
- Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence*. Bantam Books, Inc.
- Goleman, D. (2001). Emotional Intelligence: Issues in Paradigm Building: The Emotionally Intelligent Workplace, Consortium for Research on Emotional Intelligence in Organizations, s. 1-13.

- Hornung, O., Dittes, S., & Smolnik, S. (2018). When Emotions Go Social—Understanding The Role of Emotional Intelligence In Social Network Use. Twenty-Sixth European Conference on Information Systems (ECIS2018), Portsmouth, UK, 1-12.
- Hovland, C. I., & Weiss, W. (1951). The Influence of Source Credibility on Communication Effectiveness. *Public Opinion Quarterly*, 15(4), 635-650.
- <https://www.statista.com/topics/1164/social-networks/>
- Kayihan, Ş. & Arslan, S. (2016). Duygusal Zeka Ölçeği: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. 137-145. 10.16947/fsmia.238934.
- Kidwell, B., Hardesty, D. M., & Childers, T. L. (2008). Consumer emotional intelligence: Conceptualization, measurement, and the prediction of consumer decision making. *Journal of Consumer Research*, 35(1), 154–166. <https://doi.org/10.1086/524417>
- Kruizinga - de Vries, Lisette & Gensler, Sonja & Leeﬂang, Peter. (2012). Popularity of Brand Posts on Brand Fan Pages: An Investigation of the Effects of Social Media Marketing. *Journal of Interactive Marketing*, 26. s. 83-91. 10.1016/j.intmar.2012.01.003.
- Lou, C., & Yuan, S. (2019). Influencer marketing: How message value and credibility affect consumer trust of branded content on social media. *Journal of Interactive Advertising*, 19(1), 1-45.
- Mayer, John & Salovey, Peter. (1995). Emotional Intelligence and the Construction and Regulation of Feelings. *Applied and Preventive Psychology*, 4, s. 197-208. 10.1016/S0962-1849(05)80058-7.
- Mayer, Richard. (2002). Cognitive Theory and the Design of Multimedia Instruction: An Example of the Two-Way Street Between Cognition and Instruction. *New Directions for Teaching and Learning*, s. 55-71.
- Mayer, John & Salovey, Peter & Caruso, David. (2004). Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry - PSYCHOL INQ*. 15. 197-215. 10.1207/s15327965pli1503_02.
- Mellers, B., Schwartz, A., & Ritov, I. (1999). Emotion-based choice. *Journal of Experimental Psychology: General*, 128(3), s. 332-345. <https://doi.org/10.1037/0096-3445.128.3.332>
- Nafees, Lubna & Stoddard, James & Cook, Christy & Nikolov, Atanas. (2021). Can social media influencer (SMI) power influence consumer brand attitudes? The mediating role of perceived SMI credibility. *Digital Business*, s. 1-10.
- Nair, Deepa & Das, Saritprava. (2015). Impact of Emotional Intelligence on Impulse Buying and Product Value Proposition. *European Journal of Business and Management*, s. 165-172.
- Noor, Shagofah & Tajik, Omid & Golzar, Jawad. (2022). Simple Random Sampling. *IJELS*, 1 (2). 78-82. 10.22034/ijels.2022.162982.
- Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). *Communication and Persuasion: Central and Peripheral Routes to Attitude Change*. New York: Springer-Verlag.
- Rybczewska, Maria & Chesire, Betty & Sparks, Leigh. (2020). YouTube Vloggers as Brand Influencers on Consumer Purchase Behaviour. *Journal of Intercultural Management*, 12, s. 117-140. 10.2478/joim-2020-0047.

- Sammis, K., Lincoln, C., & Pomponi, S. (2015). *Influencer marketing for dummies*. John Wiley & Sons.
- Saima & Khan, Mohammed. (2020). Effect of Social Media Influencer Marketing on Consumers' Purchase Intention and the Mediating Role of Credibility. *Journal of Promotion Management*, 27. s. 1-22. 10.1080/10496491.2020.1851847.
- Semiz, B & Zengin, E. (2019). Sosyal Medya Fenomenlerinin Satın Alma Karar Süreci Üzerindeki Rolünün İncelenmesi. *Business & Management Studies: An International Journal*. 7(5). 2325-2347. 10.15295/bmij.v7i5.1216.
- Verplancke, J., & Gelati, N. (2022). The effect of influencer marketing on the buying behavior of young consumers : A study of how the purchase intention of young consumers is affected by brands within the fashion and beauty industries (Dissertation). Retrieved from, s. 1-83. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-185793>.
- Winter, K. A., & Kuiper, N. A. (1997). Individual differences in the experience of emotions. *Clinical Psychology Review*, 17(7), s. 791-821. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(97\)00057-3](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(97)00057-3)
- Yıldız, S. Y. (2021). Sosyal Medya Kullanıcılarının Satın Alma Tercihlerinde Influencer Pazarlamasının Etkisi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(3), s. 599-610.
- Zeithaml V.A., L.L. Berry, A. Parasuraman (1996). The Behavioral Consequences of Service Quality. *Journal of Marketing*, 60(2), s. 31-46.

NECİP FAZIL KISAKÜREK, NURETTİN TOPÇU VE SEZAI KARAKOÇ'UN DEVLET ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Fatma Nur DOĞRUYOL¹ Hakkı BÜYÜKBAŞ²

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 10.06.2024

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 25.06.2024

Atıf/©: Doğruyol, F. N., Büyükbaş, H., (2024). Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması. Journal of Management Theory and Practices Research, 5(1), 91-109

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli üç düşünürü Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un ideal devlet tasavvurlarını mukayese etmektir. Bu düşünürlerin devleti nasıl tanımladıkları, devlet yapılarını nasıl şekillendirdikleri, ideal devletlerini hangi bakış açılarıyla kurguladıkları ve devlet anlayışlarını neye dayandırdıkları soruları, analizin temel karşılaştırma parametreleri olarak ele alınmıştır. İncelenen mütefekkirler, dini ve manevi değerler ışığında yeni bir devlet yapısının inşa edilmesi gerektiği noktasında hemfikirdir. Bu bağlamda, devletin kurum ve yasalarının belirlenmesi gerekliliğine inanmaktadırlar. Üç düşünür de dini ve manevi değerlere dayalı bir devletin, dünyayı değiştirebileceğine ve geliştirebileceğine kani olmuşlardır. Farklılık olarak, her üç düşünür de dini unsurlara sıklıkla vurgu yapmakla beraber, Kısakürek milli ve evrensel değerlerle uyumlu, aynı zamanda İslami değerlere dayalı bir devletin tesis edilmesini arzular. Kısakürek baş yücelik devletini, Topçu milli devleti, Karakoç ise İslam devletini tercih etmiştir. Topçu, ulus-devlet anlayışıyla paralel olarak otoriter ve ahlaki milli bir devlet görüşünü öne sürerken, Karakoç bu düşüncelerin merkezine evrensel bir İslam Devletini yerleştirir. Karakoç'ta sistematik bir devlet yapısı görülmezken, Kısakürek ve Topçu daha sistematik bir yapı sergiler. Topçu ve Karakoç, devletin idari yapısını belirli prensiplere oturturken, Karakoç topluma düzen veren baş yücelik emirlerine sahiptir. Topçu tarafından devlette bulunması gereken özellikler somut bir biçimde belirtilirken, Karakoç tarafından devlette aranan özellikler açıkça ifade edilmemiş olsa da varlığı hissedilir. Kısakürek'te bu özelliklerin bulunmadığı görülmektedir. Kısakürek, devletin toplumun her alanına etkili bir şekilde müdahale etmesi gerektiğini savunurken, Topçu her bireyin korunmasının önemine vurgu yapar. Karakoç ise, İslam dünyasını tek bir çatı altında toplayan bir yapıyı ifade etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Baş Yücelik Devleti, Milli Devlet, İslam Devleti.

1 Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi, fatmanurdogruyol.25@gmail.com, 0009-0000-7832-0045

2 Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, hakkibuyukbas@erciyes.edu.tr, 0000-0003-4648-3557

A COMPARİSON OF THE CONCEPTS OF STATE IN THE WORKS OF NECİP FAZIL KISAKÜREK, NURETTİN TOPÇU, AND SEZAI KARAKOÇ

Citation /©: Doğruyol, F. N., Büyükbaş, H., (2024). Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması. *Journal of Management Theory and Practices Research*, 5(1), 91-109

Abstract

The purpose of this study is to compare the ideal state conceptions of three significant Turkish thinkers: Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, and Sezai Karakoç. This analysis focuses on how these intellectuals defined the state, structured its institutions, envisioned their ideal states, and the foundations upon which they based their state philosophies. All three thinkers agree that a new state structure should be constructed in the light of religious and spiritual values, thereby necessitating the determination of state institutions and laws. They are convinced that a state founded on religious and spiritual values can change and improve the world. However, while each thinker frequently emphasizes religious elements, their visions differ: Kısakürek aspires a state that is in harmony with both national and universal values, as well as being rooted in Islamic values. Kısakürek prefers a "baş yücelik" state, Topçu advocates for a national state aligning with an authoritarian and moral national perspective, and Karakoç centers his thought around a universal Islamic state. Unlike Karakoç, who does not exhibit a systematic state structure, both Kısakürek and Topçu display more systematic frameworks. Topçu and Karakoç define the administrative structure of the state with specific principles, with Karakoç possessing supreme commandments that order society. The characteristics necessary in Topçu's state are concretely specified, whereas Karakoç's aspired traits in a state are implicitly felt rather than explicitly stated. Kısakürek does not exhibit these characteristics. Kısakürek argues for the state's effective intervention in all areas of society, Topçu emphasizes the importance of protecting each individual, and Karakoç envisions a structure that unites the Islamic world under one roof.

Keywords: State, Baş Yücelik State, National State, Islamic State.

1.GİRİŞ

İnsanlığın başlangıcından bu yana, bireyler topluluklar halinde yaşama arzusu içinde olmuşlardır. Bu sosyolojik gerçeklik, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren kurumsal yapıların gelişimini zorunlu kılmıştır. Toplumların organize bir şekilde yaşamalarını sağlamak amacıyla ortaya çıkan en temel kurumlardan biri de devlettir. Devlet, tarih boyunca bireylerin refahını sağlama ve toplumsal ihtiyaçları karşılama gibi temel yükümlülükleri üstlenmiş ve bu yükümlülüklerini yerine getirmek için çeşitli yapısal ve işlevsel düzenlemeler geliştirmiştir (Şahin ve Türkölmez,2021: 18). Devlet, belirli sınırlar içinde egemen yetkilere sahip olup, sürekli kurumları aracılığıyla otoritesini uygulayan bir yapı olarak nitelendirilebilir (Heywood, 2015). Bu bağlamda devlet, toplumsal düzenin sağlanmasında ve sürdürülmesinde merkezi bir rol oynar (Yılmaz,2023: 45).

Tarih boyunca, devletlerin işleyişinde belli dönemlerde tıkanmalar yaşanmış ve bu tıkanmalar toplumlarda çeşitli sıkıntılara yol açmıştır. Bu tür kriz dönemlerinde, filozoflar ve düşünürler devletin doğasını ve ideal yapılarını sorgulamışlardır. Platon ve Farabi gibi düşünürler, devletin bozulmasının nedenleri üzerine düşünmüş ve ideal bir devlet anlayışı geliştirmişlerdir. Platon'un "Devlet" adlı eserinde, adil bir toplumun nasıl oluşturulabileceği üzerine fikirler öne sürmesi, Farabi'nin ise "Medinetü'l-Fazıla" adlı eserinde ideal bir İslam devleti modeli çizmesi bu bağlamda dikkate değerdir. Bu düşünsel miras, devletin temel sorunlarının anlaşılması ve çözülmesi için önemli katkılar sunmuştur (Kara,2022: 89).

Bu tür düşünsel arayışlar, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de etkisini göstermiştir. Türkiye'nin modernleşme sürecinde karşılaştığı siyasi, sosyal ve ekonomik zorluklar, ideal devlet anlayışının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin üç önemli aydını olan Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un ideal devlet görüşlerinin önemi artmaktadır. Bu düşünürler, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde İslam'ı ve milli değerleri merkeze alan bir devlet yapısı kurgulamışlardır (Çelik,2022: 102).

Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un ideal devlet anlayışını karşılaştırmayı amaçlayan bu çalışma, nitel ve betimleyici yöntemle ele alınmıştır. Çalışma verileri literatür taramasıyla ikincil kaynaklardan elde edilmiştir. Analitik bir değerlendirmeye tabi tutulan bu çalışmada, devletin ne olduğu, Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un ideal devlet anlayışlarının neler olduğu detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bu bağlamda, Necip Fazıl Kısakürek'in "Baş yücelik Devleti" kavramı, Nurettin Topçu'nun "Milli Devlet" anlayışı ve Sezai Karakoç'un "İslam Devleti" idealleri ayrı ayrı incelenmiştir.

Necip Fazıl Kısakürek, devletin bireylerin tüm yaşam alanlarına müdahil olması gerektiğini savunurken, Topçu, devletin otorite ve mesuliyet arasında dengeli bir yapı kurması gerektiğini öne sürer. Karakoç ise, evrensel bir İslam devleti vizyonu ile, İslam dünyasını tek bir çatı altında toplama ideali gütmektedir. Üç düşünür de dini ve manevi değerlere dayalı bir devletin dünyayı değiştirebileceğine ve geliştirebileceğine inanmışlardır (Demir,2022: 76).

Sonuç olarak, bu çalışma Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un devletle ilgili görüşlerini kıyaslayarak ilgili literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu üç düşünürün devlet anlayışları, modern Türkiye'nin siyasi ve toplumsal dinamiklerini anlamada önemli ipuçları sunmaktadır. Çalışmanın bulguları, devletin işlevleri, yapısal özellikleri ve toplumsal rolü konusunda derinlemesine bir anlayış sunarak, gelecekteki araştırmalara ışık tutmayı amaçlamaktadır.

2. Devletin Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

2.1. Devletin Tanımı ve Temel Unsurları

İnsanlık tarihi boyunca, bireyler genellikle toplumsal bir yapı içinde yaşamayı tercih etmişlerdir. Bu eğilim, vahşi doğanın zorlaması, içgüdüsel dürtüler veya diğer etmenler tarafından belirlenmiştir (Ay ve Uçar,2015: 196). Topluluk içerisinde ortak yaşam biçimi, bireylerin karşılıklı etkileşimlerini düzenleyen çeşitli kurallar veya düzenlenmemiş uzlaşmalara dayanan yönergelerle şekillenmiştir. Bu pratik, tarih boyunca farklı şekillerde belirmiş ve günümüzde en ileri yönetim biçimi olarak değerlendirilen devlet düzenine dönüşmüştür (Ağcaoğlu,2015: 5).

Devlet, bir toplum içerisinde hiyerarşik düzende en üst sıradaki kurum olarak tanımlanabilir. Toplumsal ve siyasal alanlarda yönetim, düzenleme ve kontrol yetkilerini monopolize eden tek otorite devlettir. Tarih boyunca devlet, bireylerin refahını sağlama ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılama gibi temel yükümlülükleri üstlenmiştir. Egemenlik yetkisine sahip olması ve meşru güç kullanımı hakkının tek sahibi olması, devleti özgün bir konuma taşımaktadır. Devletin varlığını tanımlayan üç temel unsur ve bu unsurları yöneten üç ana organ bulunmaktadır; bu unsurlar ve organlar olmadan devlet yapısından söz etmek mümkün değildir (Şahin ve Türkölmez,2021: 18).

Devlet, birey, ziraat ve hâkimiyet unsurlarının bir araya gelmesiyle meydana gelen bir organizasyon olarak tanımlanabilir. Devletin temel unsurlarından biri olan bireyler topluluğu hukuki olarak ulus olarak adlandırılır. Ulus, belirgin bağlarla bir arada tutulan insanlardan oluşan bir topluluktur. Devletin bir diğer temel unsuru olan araziye hukuki olarak memleket denir. Memleket, belirli bir insan grubunun yaşayabileceği ve kalıcı olarak idare edilebilen, çeşitli sınırlara sahip arazi parçasıdır. Devletin üçüncü temel unsuru olan yönetim gücüne hukuki anlamda egemenlik denir. Egemenlik, üstün kuvvet anlamına gelir. Devletin mevcudiyetinden söz edebilmek için, insan topluluğunun belirli bir devlet üzerinde üstün bir güce sahip olması şarttır (Ateş,2009: 4).

2.2. Devletin Tarihsel Gelişimi

Devletin işleyişinde üç temel yapı taşının bulunması ve bu organların etkin bir şekilde işler hale getirilmesi önemlidir. Bu temel organlar; yasama, yürütme ve yargıdır. Devlet, bu yapılar aracılığıyla toplumun karşılaştığı kolektif sorunları çözmeye yönelik faaliyetlerde bulunur. Bir devletin kurulabilmesi için ülkenin, halkın (millet) ve egemenlik unsurlarının aynı zamanda bir araya gelmesi şarttır ki bu hiç de basit bir süreç değildir. Bu zorluklar aşılsa bile, devletin temel yapılarının bağımsız bir irade ile teşkil edilmesi ve yönetilmesi gerekmektedir. Örnekle açıklamak gerekirse; Osmanlı İmparatorluğu'nda, kurumsal yapıların sağlam temeller üzerine oturtulmasından ötürü gerçek kurucu olarak Fatih Sultan Mehmet kabul edilebilir. Yani bir devlet, topraklarının ele geçirilmesiyle değil; devlet mekanizmasının kurumsallaştığı ve bürokratik yapının işler hale geldiği dönemde asıl olarak kurulmuş sayılır. Bu, başarılması güç süreçlerden biridir. Antropologların belirttiğine göre dünya üzerinde yedi bine yakın topluluk bulunmasına rağmen, bugüne dek yalnızca 1933 devletin kurulmuş olması, devlet kurmanın zorluklarına dair önemli bir perspektif sunar (Şahin ve Türkölmez,2021: 19-20).

Bir topluluğun, birlik ve bütünlük duyguları sayesinde tarihi ve coğrafi engelleri aşarak devlet kurma kapasitesine erişebileceğini belirtmek mümkündür. Devletin inşası kolay bir süreç olmamakta; özellikle iç yönetimin sürekli ve istikrarlı biçimde işleyişini sağlamanın yanı sıra, uluslararası alanda tanınırlık kazanmanın zorlukları vurgulanabilir. Bu tür zorlu süreçlerin ardından, bir devletin kuruluşunun önemini vurgulamak ve bu başarıyı kutlamak amacıyla kuruluş günlerinin özel olarak anılması önerilmektedir (Ortaylı,2014: 235).

2.3. Devletin İşlevleri ve Faaliyet Alanları

Devlet, belirli sınırlar içerisinde yer alan topraklarda yaşayan ve bir otorite altında örgütlenmiş insan topluluğu tarafından oluşturulan, hukuk tarafından tüzel kişilik kazandırılmış bir yapıdır. Ulusal sınırlar içerisinde ikamet eden halkın genel ihtiyaçlarının karşılanması, devletin temel işlevlerindedir. Devletin hangi alanlarda faaliyet yürütmesi gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur: Liberal yaklaşım, devletin faaliyetlerini olabildiğince sınırlı tutulmasını savunur. Bu yaklaşıma göre devlet, öncelikle adalet, güvenlik ve savunma gibi alanlarda faaliyet göstermelidir. Bu anlayış “jandarma devlet” olarak bilinir ve devletin dış tehditlere karşı ülkeyi koruma, iç düzenin sağlanması, suç işleyenlerin cezalandırılması ve bireyler arasındaki anlaşmazlıkların çözümünü kapsar. Ekonomi, eğitim, sağlık, kültür, konut ve işgücü gibi diğer alanlara ise müdahale etmemesi öngörülür (Ateş,2009: 4).

Özel girişimleri reddeden sosyalist ideoloji, devletin sosyoekonomik faaliyetlere, özellikle de ekonomik yaşamın tamamen kontrol altına alınmasını savunur. Üretim araçlarının özel mülkiyeti, sosyalist ekonomi modeli tarafından kabul edilmemektedir. Sosyal demokrat görüş ise devletin faaliyet sahasıyla ilgili farklı bir yaklaşımdır. Bu görüş, sosyalist ideoloji gibi özel mülkiyeti ve özel girişimleri tamamen reddetmez. Devletin, adalet, güvenlik ve savunma gibi alanların yanı sıra, sosyal alanda da aktif rol alması gerektiğini öne sürer. Sosyal demokratlara göre devlet, öncelikli olarak sağlık, eğitim, istihdam ve konut gibi sektörlerde sosyal adalet ve eşitliği teşvik ederek ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmelidir. Türkiye Cumhuriyeti, birçok alanda sosyal demokrat görüşe yakın faaliyetler yürütmektedir (Ateş, 2009: 5).

2.4. Devletin Temel Özellikleri

Devlet, belirlenmiş sınırlar içinde egemen yetkilere sahip olup, sürekli kurumları aracılığıyla otoritesini uygulayan bir yapı olarak nitelendirilebilir. Devletin beş temel özelliği mevcuttur. İlk özelliği, devletin egemen olmasıdır. Toplum içindeki diğer tüm organizasyonların üzerinde yer alır ve bu kapsamlılığı nedeniyle mutlak bir iktidar sahibidir. İkinci özellik, devletin kamu kurumlarıdır. Bu kurumlar kamu kaynaklarıyla finanse edildiği için, toplum adına karar alma ve bu kararları uygulama sorumluluğunu üstlenir. Üçüncü olarak, devletin meşruiyet kazanma özelliği vardır. Devletin kararları genel olarak vatandaşlar için zorunlu hale gelir. Vatandaşlar devlet tarafından temsil edildiğini kabul eder ve alınan kararlara onay verir. Dördüncü özellik, devletin nüfuz sahibi olmasıdır. Bu sayede devlet, yasaların uygulanmasını sağlar ve ihlallerde bulunanlara cezai işlem uygulama gücüne sahiptir. Beşinci özellik ise devletin bir bölgesel birim olmasıdır. Yasal yetkilerini belirli coğrafi sınırlar içinde kullanır ve uluslararası düzeyde özerkliğe sahip olarak diğer devletlerle eşit bir statüde yer alır (Heywood,2015: 29).

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü üzere devlet toplumun en zirvesinde yer alan ve halkın temsiliyle meşruiyet kazanmış genel bir yapıdır. Dolayısıyla devlet; bireyin, ekonominin ve hâkimiyetin bir araya gelmesiyle örgütlenen kolektif bir organizasyonken aynı zamanda yasama, yürütme ve yargı organlarıyla da ulusal ve uluslararası alanda hâkim bir güce sahiptir. Geçmişten günümüze ise devlet belirli ideoloji ve yaklaşımlarla birlikte özellikle Türk toprakları üzerinde çeşitli nitelikler kazanmıştır. Bu sebeptendir ki; Türkiye'nin üç önemli aydınlardan biri olan Necip Fazıl Kısakürek'in devlet anlayışına değinmek gerekmektedir.

3. Düşünürlerin Devlet Anlayışları

3.1. Necip Fazıl Kısakürek'in Devlet Anlayışı

Necip Fazıl Kısakürek'in düşünce dünyasını ele aldığımızda, onun idealize ettiği bir devlet ve yönetim

modeli bulunduğunu görmekteyiz. Bu ideal yönetim biçimi, “başlı başına ve müstakil (ideal) kıymetinde, bütün bir teşkilat ve devlet şekli” gayesine sahiptir. Bu gayenin ismi, “Başyücelik Devleti” ve teşkilatıdır (Kısakürek,2021:223). Necip Fazıl'ın bakış açısında, bu devlet biçimi herhangi bir formata bağlı kalmaksızın, yalnızca İslam'ın özüne uygun normlar dahilinde sürekliliğini sağlayan bir yapıdır. Ona göre devlet, hastasına danışmadan onu iyileştiren ve tedavi eden bir hekim gibi, topluma yön veren ve ihtiyaç duyulduğunda müdahalede bulunabilen bir mekanizmadır (Kısakürek,2021: 226-227).

Necip Fazıl'a göre, devlet toplumsal yapıların en derin katmanlarına kadar etki etmelidir. Örneğin, bir çocuğun yetiştirilmesi sürecinde, “devlet dışarıdan ve aile içeriden yetiştirici olacaktır” (Kısakürek,2021: 243). Ayrıca devlet, toplumun en genç bireyinden başlayarak evli ve çocuk sahibi olanlara varıncaya kadar her bir bireyin toplum içerisindeki yerini bulmasına yardımcı olacak destekleyici ve yönlendirici imkânlar sunmalıdır. Devlet, toplumda tek bir bireyin bile israf olmasını önlemek konusunda sorumluluk taşımalıdır (Kısakürek,2021: 267). Necip Fazıl'a göre, vatandaşlar devleti, devlet de vatandaşları hizmetkârı olarak görmelidir. Bu sebeple, “devlet ruhunun ‘bu beni alakalandırmaz’ diyebileceği bir mevzu hayal edilemez.” (Kısakürek,2021: 301).

Necip Fazıl'ın ideal devlet yapısında, hiçbir birey başka bir bireyin emeğine ya da kazancına müdahale edemez. Aynı zamanda, “ana prensip, ferdin, devlet murakabesi altında ister hükümet ve ister cemiyete mesul ifadeyle belli başlı bir verim ve işe memur olmasıdır.” Bu zorunluluk, yalnızca küçük yaş veya sağlık sorunları gibi istisnai durumlar dışında göz ardı edilemez (Ergin, 2022, s. 45). Bu yönetim biçiminde, devletin milletin iradesini yansıtmadığını düşündüğü ve kamuya hizmet etmeyen faaliyetler iş ya da meslek olarak tanımlanmaz. Örneğin, “köşe başlarında boynu bükük bekleyip otomobillerin kapısını açarak bahşiş toplayan, nüfuzlu ve tesirli şahısların başları etrafında sivrisinekler gibi dolaşa dolaşa dalkavukluk şarkıları söyleyen...” kimseler tarafından gerçekleştirilen, herhangi bir şekilde hak ve hukuka dayanmadan manevi olarak istismar edilen hiçbir faaliyetin devlet düzeninde yeri bulunamaz (Kısakürek,2021: 307).

Her birey, işsiz kalması durumunda devletten istihdam talep etmeli, iş görmeye yetersizse ve aile desteğinden mahrumsa devlet koruması altında bakım evlerinde yaşamını sürdürmelidir. İş bulmayı veya yapmayı reddedenler ise, “kafasına vurula vurula iş sahalarına“ sürüklenmelidir. Necip Fazıl'ın devlet anlayışında, devletin ve hükümetin lideri olan “baş yüce”nin çocuğu bile olsa, belirtilen koşullara uymak zorundadır. Bu anlayışa göre bireyin, “babasına ve onun mirasına dayanma hakkı yoktur. Mutlaka iş ve emek...” ile elde etmesi gerekmektedir (Şentürk,2022: 67). Devlet, iş bulamayan bireylere maddi ve manevi destek sağlamakla, onlara rehberlik ederek en düşük seviyelerden başlayıp yetiştirerek onları verimli hale getirmekle mükellef olmalıdır. Bu nedenle dilencilik yasaklanacak, dilenen kişiler yakalanıp tecrit edilecek ve ağır cezalara çarptırılması gerekmektedir (Kısakürek,2021: 308-309).

Necip Fazıl'ın devlet görüşünde, ekonomik veya fiziksel engelleri nedeniyle zorluklarla karşı karşıya kalan, herhangi bir akraba veya tanıdık desteğinden yoksun bireylerin rehabilitasyonu ve tedavisi için “devlet ıslahhanelerinin ve devlet bakım merkezlerinin” ile bakım imkânları, söz konusu şahıslar tamamen iyileşinceye ya da vefat edinceye kadar sürekli olarak erişilebilir olmalıdır (Kısakürek,2021: 308).

Necip Fazıl'ın devlet anlayışında, kasten adam öldürme eylemini gerçekleştiren ve cezai sorumluluk kabiliyetine sahip bir birey için ölüm cezası verilmiştir. Hırsızlık faaliyetlerinin “sahtekârlıklar, dolandırıcılıklar, hile tertipleri” gibi her çeşidi için kol kesme cezası belirlenmiştir. Zina eylemleri kesin bir biçimde yasaklanmıştır; ancak, “cemiyetin alenilik planına vurulmayan ve gizli kalan bir fuhuş ve zina fiilinin cezası, bu fiile devlet, cemiyet, aile ve fertte engel olucu maddi ve manevi her tedbirden sonrası Allah'a aittir.” Bu devlet yapısında cezalar, bireysel merhamet göstermekten ziyade

toplumun genel iyiliği düşünülerek uygulanmalıdır (Kısakürek,2021: 310-311).

Necip Fazıl'ın yönetim anlayışında faiz her türlüyle yasaklanmıştır; bu nedenle mevcut sistemde yasak olan tefecilik ve yasal olmayan faiz uygulamalarının tümü, resmi ve gayri resmi faiz işlemleri dâhil, faize benzer her türlü eylem yasak kapsamındadır. Söz konusu ve benzeri birçok kuralın İslami şeriat hükümleriyle benzerlik taşıdığı görülmektedir (Yıldırım, 2022, s. 92). Bu devlet çerçevesinde kabadayılık, efelik ve külhanbeylik gibi doğrudan devlet düzenine ve kamusal otoriteye karşı gelme ve itaatsizlik gösteren davranışlara kesinlikle tolerans gösterilmeyecektir. Hatta bu tür eylemleri ve davranışları sergilemeye teşebbüs eden bireyler, kamusal alanlarda sergilenerek, giysileri yırtılıp, saçları kesilerek ve kamunun önünde devlet tarafından cezalandırılarak düzene uymaya zorlanacaktır (Kısakürek,2021: 328-333).

Necip Fazıl, Türkiye'nin ideal devlet yapısını şekillendirirken, ülkenin sadece Müslüman Türkler tarafından yaşanabilir hale gelmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre bu durum, Türkiye'yi "hain ve muzlim unsurlar"dan arındıracaktır. Dolayısıyla "hain ve muzlim unsurlar" olarak tanımladığı gruplar Yahudiler ve dinden çıkanlardır. Dinden çıkanlar, ülkenin zenginliklerinin büyük bir kısmını kontrol ettikleri için, bu kişilerin mal varlıklarına el konularak sadece bir yıl geçinmelerine yetecek kadar imkân bırakılmalı ve ardından topluca sınır dışı edilmelidir. Yahudilere gelince, herhangi bir mülklerine el konmadan doğrudan sınır dışı edilmeleri gerektiğini öne sürmektedir. Azınlık gruplarının, tercih ettikleri devletin koruması altına alınmaları ve mülkiyet haklarının korunması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca, bu kişilerin Türk topraklarındaki herhangi bir taşınmaz mal sahibi olmadan, devlet tarafından mülklerinin satın alınması suretiyle ülkeden uzaklaştırılmaları öngörülmektedir. Özetle, Necip Fazıl'ın devlet anlayışında "ana ölçü: 'Ya bizden ol ya da bizden ayrı' dan ibarettir." (Kısakürek,2021: 334-335).

Necip Fazıl Kısakürek'in devlet düzeni perspektifinde, sinema gibi medya araçlarının devlet otoritesi ve denetimi altında bulunması gerektiği savunulmaktadır. Bu kapsamda, hem yerli hem de yabancı tüm yayınlar dâhil edilmelidir. Batılı medyanın, özellikle sinema sektöründe sıklıkla işlenen; "hırsızlık, rezalet, fuhuş, macera ve başıboşluk" temalarının toplumun ahlaki yapısına zarar verebileceğini öne sürer. Bu nedenle, bu türden zararlı yayınların kesinlikle yasaklanması gerektiğini belirtir. Yararlı ve bilgi verici içeriklerin ise yayınlanmasına izin verilir. Bu standartlar yerli medya için de geçerlidir (Yılmaz, 2023: 78). Necip Fazıl'a göre, bu tür bir devlet yapısında dans etmek de kesinlikle yasaktır; zira dans, karşı cinsi çekici bulma ve birbirlerine fiziksel çekimle yaklaşma eğilimini teşvik etmektedir, bu da zina olasılığını artırmaktadır (Kısakürek,2021: 336-339).

Necip Fazıl'ın ideal devlet anlayışında heykeltçilik faaliyetleri yasaklanmalıdır. Bundan dolayı ölümlü bireylere bağlılık gösteren kişiler, bu bireylerin ölümü üzerine, kalan boşluğu heykeller aracılığıyla doldurma çabasına girer ve bu yolla teselli ararlar. Ancak eğer kişiler, bireylerin kendilerine değil de onların düşünce ve amaçlarına bağlı olsalar, bu tür bir durum meydana gelmeyecektir. Ayrıca bu devlet idealinde, basılı yayınların tamamen özgür olması gerektiği düşüncesi de ortadan kaldırılmalıdır. Bütün basılı yayınlar, devletin onay ve tasdik sürecinden geçirilerek yayımlanmalıdır. Bu durum, basın sektörü kendini denetleyebilecek düzeye erişinceye kadar devam etmelidir (Kısakürek,2021: 341-343).

Necip Fazıl'ın devlet ideolojisinde üniversiteler köklü bir değişime uğrayarak "külliye" olarak adlandırılmalı, karma eğitim sona erdirilmeli ve kadınlar, öncelikle ev hanımı olarak yetiştirilmeli veya akademik çalışmalar ve öğretmenlik mesleği için özel kadın külliyelerinde eğitilmeleri gerektiği öngörülmektedir. Bu eğitim modelinde, her bir külliye bölümünde yüzden fazla öğrenci bulunmaması esas alınmalı, ihtiyaç duyulduğunda yeni külliyeler inşa edilmelidir. Ayrıca, bu külliyelerde askeri

disiplinle yönetim sağlanarak dikkatsizlik ve lakaytlık önlenmeli, alkol, sigara, kumar gibi zararlı alışkanlıklar kesinlikle yasaklanmalı ve sürekli kontrol altında tutulmalıdır (Kısakürek,2021: 351-352).

Necip Fazıl Kısakürek'in devlet görüşü, İslam'ın öğretileri ile tam bir uyum içinde şekillenmiş, toplumun tüm kesimlerine nüfuz edebilen kuvvetli ve köklü bir yapıya dayanmaktadır. Necip Fazıl'ın "Başyücelik" adını verdiği bu idari yapı liberalizm, komünizm ve faşizm gibi ideolojilere de meydan okuyabilecek özellikler taşımaktadır. Bu yönetim şekli, İslam'ı dünya çapında temsil edebilecek bir vazifeyi üstlenmek zorundadır. Necip Fazıl'ın bu devlet anlayışı, teorik bir çerçeveden öte İslami değerlerin çağdaş devlet düzeni ile bütünleşmiş somut bir modelini ortaya koymaktadır. Ancak sadece Necip Fazıl Kısakürek değil Nurettin Topçu da devlet düşüncesi geliştirmiş bir diğer önemli düşünürümüzdür. Bu nedenle Topçu'nun devlet anlayışına da ayrıntılı bir şekilde bakmakta fayda vardır.

3.2. Nurettin Topçu'nun Devlet Anlayışı

Nurettin Topçu devlet düşüncesini en genel manasıyla Hegel'in: "Devlet, ilahi iradenin yeryüzünde gözükmesidir." ifadesiyle belirtmiştir. Topçu'ya göre devlet: "Bir millet kütlesi meydana gelince onda hâkimiyetin mutlaka belirdiği bir hakikattir. Bundan dolayı devlet mevcudiyetini tanıdığımız irade; "milletin hem eseri, hem sembolü, hem varlığının kefilidir." Ayrıca devlet, milletin mevcudiyetinden meydana gelen, milleti temsil eden ve onun devamlılığını sağlayan güçtür (Topçu,2020:51-52; Yıldırım, 2015: 40). Dolayısıyla ona göre: "Devlet Allah'a doğru yoldur." diye ifade edilen ve bu ifadeye inanılan yerdir. Devletin varlığının işareti olan irade ise; "mesuliyet iradesiyle birleşip milletin fertlerinin hepsini aşan bir güç olarak yükseldiği zaman o devlet yücedir ve hâkimiyeti mukaddestir." (Ergin, 2019: 88). Bu görüşlerinden de anlaşılacağı üzere egemenliği metafizik boyutta ele alan Topçu'nun milli devlet görüşü şu şekildedir: "Milli devlet, sefaletimizin değil, düşüncemize inen ilahi ilham ile aşkın bir varlık olan devlettir." (Topçu,2020: 127; Demir,2018, s. 64).

Devlet ve devlet idaresi Nurettin Topçu'ya göre milli ve teokratik unsurların bulunduğu bir devlettir. Ona göre devlet, belli bir toprak üzerinde egemenlik kuran insan topluluklarının oluşturduğu manevi bir varlıktır. O, devleti milletin var oluşunun ruhu olarak betimlemektedir ve devlet millet iradesinin somutlaştığı mekândır. Vatani tek başına bir ceset, cansız bir beden olarak kabul etmektedir; dolayısıyla millet de bu vücudun canı, devleti ise ruhu olarak değerlendirmektedir. Bu sebeple devlet, millet bilincinin bir yansımasıdır (Doğan,2017: 88).

Nurettin Topçu devletin en üstün idare şeklini, mesuliyet ve otoriteyi birleştiren hareketleriyle, her an büyük bir mahkemenin huzurunda hesap verir pozisyonda olan önde gelen ruhları yönetimde göreve getirme ve bu bireysel değerlerin faaliyetlerini kısıtlayacak yıkıcı güçleri engelleme yeteneğine sahip olan idare şekli olarak tanımlar (Topçu,2020: 122). Topçu, ideal devlet tasavvurunda, mesuliyet taşıyan, otoriter, insani sevgi üzerine bina edilmiş ve bireysel yeteneklerin gelişimini destekleyen bir yönetim biçimi vardır. Bu ideal devlet anlayışının en eksiksiz örneklerinin, Hz. Ömer ve Yavuz Sultan Selim dönemlerindeki devletlerde tezahür ettiğini öne sürer (Yılmaz, 2010: 75). Devlet yapısında en üst düzeyde ilahi otorite olan Allah yer alır ve yöneticiler de iradelerini Allah'a teslim ederek, O'nun emir ve yasaklarına uygun şekilde hareket ederler (Topçu,1978: 246; Şahin, 2015: 60).

Topçu, devlet ve devlet idaresindeki görüşlerinin en yukarısında yer verdiği otoriteyi ideal devlet anlayışında şöyle belirtmiştir: "Devlet kavramını meydana getiren, birlik halinde bir halk kütlesi ve vatan toprağıyla idare edici iktidardır. Bu üç unsurdan en esaslı ve başta geleni, iktidar veya otorite dediğimiz manevi kuvvettir. Bu manevi kuvvetin bulunmadığı yerde devlet yoktur." (Topçu, 2020: 161). Devletin temeli ve varlığının hikmeti olan otoriteyi de otoriteli ve otoritesiz olarak sınıflandırmıştır.

Otoritesi olmayan devlet, devlet olamaz. Eğer böyle bir devlet mevcut ise de yolsuzluk ve haksızlıkla ayakta duruyordur. “Onda bir ruh yoktur ve az zamanda çökecektir. İradesi azalan devlet, çökmeye doğru gitmektedir. Devletin iradesinin zayıflaması, onun mistik varlığının yarattığı mukaddesat bağlarının koparılması suretiyle olur.” (Bahadır, 2002: 90). Dolayısıyla mukaddesat bağlarının kopması, manevi kuvvetin bulunmadığı anlamına gelmektedir.

Topçu devlet otoritesinin kalıcılığını, tüm bireylerin aynı şekilde kanunlara tabi olmasında görür. “Bu itaatin mutlak olduğu yerde devlet kuvvetlidir. İtaatin gevşediği yerde devlet zayıftır.” Devletin yüceliği, “dağda ve şehirde kanunları yürüten zabıtasının kudret ve adaletini görmek kâfidir. Polisle jandarmanın kanun sayıldığı yer ideal devletin vatanıdır.” Eğer bu kuvvetler, halka zulmederse, devlet yıkılır ve halk onlara itaat etmezse de devlet içten yıkılır. Bu sebeple: “Ferdî hırslarla menfaat pençelerinin uzandığı sahada ‘buraya devlet eli uzanmaz’ denmemelidir.” Böylesi bir durumda devletin vücudunda yaralar açılır. Devlet otoritesi barış ve huzur içinde varlığını sürdürecektir ve kendisini zulümden koruyacaksa bu ancak mesuliyetle mümkün olacaktır (Şehsuvaroğlu, 2011: 123).

Topçu’ya göre devlet fikri mesuliyetten ayrı düşünülemez. “Devlette mesuliyet ise, hâkim olanın idare edilen zümreye verdiği söz demektir.” Otorite, “mesuliyet iradesiyle birleşip milletin fertlerinin hepsinin ortak iradesini deruhte ettiği zaman devlet kutsaldır ve egemenliği de mukaddestir.” Topçu, devlet iradesinin zayıfladığı zaman bireylerde güvenin azalmaya başladığını belirtmiştir (Topçu, 2020: 57-59). Mesuliyet taşımayan bireylerin kendi haklarını kendilerinin alacağına dair inancın açıkça okunabildiği; mesul olanların ise, gelecekte verecekleri hesapları daima adalet ölçütüne dayandırma zorunluluğunu duyduklarını savunmaktadır. Belli bir süre yönetimde kaldıktan sonra ardında hiçbir iz bırakmadan ve vefa hissetmeden devlet kapısından çekip giderim anlayışında olanlar, devlette sorumluluk ideallerini gerçekleştirme imkânı bulamazlar (Topçu, 2020: 163).

Topçu mesuliyet varsa devletin orada olacağını, yoksa devletin gerileyeceğini ve yerini anarşiye terk edeceğini ifade etmektedir. Mesuliyetin ortadan kalktığı zaman devletin sözünün “masal gibi” dinleneceğini söylemektedir. Ona göre herkes devletten azamet ve şecaat bekler ve yine herkes yıkılan enkazın diriltmesini ister. Ancak hiçbirinin bu mesuliyeti taşıyacak gücü kalmamıştır. “Devlet her yerde yıkılmıştır da onlar yine devletin merkezine gözlerini dikerler. Hâlbuki hâkimiyetin mesuliyetle yaşatıldığı her yerde devlet vardır. O, bedendeki ruh gibidir. Ruhu yalnız sinir sisteminin merkezinde aramak hatadır, belki varlığımızda hayatın yayıldığı her yerde ruh barınmaktadır. Bedendeki ruh gibi, milletin varlığını yaşatan ve kuşatan devlet, o varlığın her tarafına sirayet eder.” (Topçu, 2020: 54).

Mesuliyetin olmadığı yerde yukarıdaki ifadelerden de anlaşılmalıdır ki ahlaki birtakım problemler ortaya çıkacaktır. Bu sebepten Nurettin Topçu’nun, İslam ahlakı ve inancının öngördüğü, bireysel çıkarların, arzuların ve rekabetin ötesinde, mutlak bir irade ile yönetilen ideal bir devlet vizyonuna sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu ideal devlet yapısı, bazı temel sorun veya konular üzerine kuruludur: Kültür ve ahlâk, adalet ve çalışma... Kültür ve ahlak, “bütün öğretim işleri ile din ve sanat çalışmalarından” meydana gelen bir davadır. “Adalet davası, fertler arasındaki her türlü mukavele meselelerini, mülkiyet, maaş, miras ve her türlü kazanç şekillerini çözümlenmeyi içine alacaktır.” Üçüncü davayı oluşturan çalışma davası ise; ekonomi, sağlık, yol ve bunun gibi emek şekillerini içerir (Topçu, 2018: 55-56). Sonuç olarak devletin temelinde yer alan üçüncü unsurun ahlak olduğu görülmektedir. Devletin temellerini dayandırdığı ideal devlet milli, manevi, otoriter ve ahlaki bir devlettir. Buna göre Topçu’nun idealindeki devlet bütün unsurları ile milli bir devlettir.

Topçu ideal devletini anlatırken “milli devlet nedir?” sorusunu sorar ve bu devlet, “milletin yüzyıllara gömülü iradesini dış tesirlerden koruyarak yaşatan devlettir.” Milleti için çalışırken bireylerin zayıflıkları

ile geçmişten bu yana adet olduğu üzere onun ifadesiyle “şahsi menfaat arzularını köstekleyen” bir devlettir. Milli devlet, milletini kendisi için çalıştırıp yaşatırken “yabancı aruzlarla dışarıdan sarkan menfaat dallarını birer birer budayacak”tır. Ona göre; milli devletin politika stratejisi diğer devletlerle rekabet etmek değil, bu hedeflerin toplum yaşamına derinlemesine nüfuz eden köklerini ne olursa olsun yok etmektir. Milli devletin ne yabancı okulları vardır ne de ortak pazarları. “Milli devlet, gazetelerini her gün başka bir ideale satılan karakter katilleri halinde yaşatmaz.” Bundan dolayı radyonun da sadece yabancı milletlerin kendi hevesleri için hiçbir kötü emele alet olamayacağı “milletin gayesine bağlı millet mektebidir.” (Topçu,2020: 125-126). Görüldüğü gibi milli devlet her kurumunda milli hedeflerine hizmet edecek şekilde tasarlanmış bir devlet olacaktır.

Nurettin Topçu, milli devletin çocuklarının finansal ödemeye değil, millete olan bağlılık ve hizmet vaadi ile eğitim göreceklere savunmaktadır. Milli devlet, bireylerin büyük yapılar inşa etmesiyle övünmez; toplum için geniş ve eksiksiz yolların açılmasıyla iftihar eder. Kentlerindeki otomobillerin sayısı yerine, yollarda yürüyenlerin refahını artırmak milli devletin temel amacıdır. Şehri hastalıklardan koruyacak şekilde tertemiz yapmak gerekmektedir. Ona göre çarşı ve salonlarında yabancı ses ve renklerle şekiller bulunmaz. O mektebi, milli kültürü teknik bilgisinden çok yükseklerde tutan mektebin devleti şeklinde tarif eder. Çünkü milli devlet, kitaplarında ve okullarında kendi dilinin yabancı dillere karşı üstünlüğünü sürdüren, bilimi ve ahlakı yönlendiren devlet olmalıdır. Aynı zamanda milli devlet, “dinini ve dilini koruyabilen kutsal kurumlara” sahiptir (Topçu,2020: 126-127; Demir,2018: 70). Topçu'nun devlet görüşüne göre üstten alta devletin her tarafı millileştirilmelidir.

Sonuç olarak; milli devlet, toplumun sadece temelinden değil, zihniyetinden beslenen devlettir. Paranın ve kalabalığın değil, adaletin ve sevginin hüküm sürdüğü devlettir. “Milli devlet teknikten önce insanı yetiştiren, insana önem veren devlettir. O temelinde iktisat devleti değil, ahlak devletidir.” (Topçu, 2020: 127; Ergin,2019: 100). Topçu'nun milli devlet kavramsallaştırması, Fransız Devrimi sonrasında dünya çapında yaygınlaşan, vatan ve toprak odaklı milliyetçiliğin bir yansıması olarak düşünülebilir. Bu düşünce yapısı, mistik ve tasavvufi unsurların bir sentezi üzerine kurulmuştur. Diğer yandan, Topçu'nun milli devlet anlayışı bir yönüyle ütopyik düşüncelere dayanmakta, diğer yönüyle ise modern çağda oluşturulan ulus-devlet modelleriyle paralellik göstermektedir. Sezai Karakoç da, Necip Fazıl ve Nurettin Topçu gibi ideal bir devlet düşüncesine sahiptir. Bundan dolayı onun devlet anlayışına bakmak da kaçınılmaz hale gelmiştir.

3.3. Sezai Karakoç'un Devlet Anlayışı

Sezai Karakoç, devleti toplum içerisindeki yapıların en önemlisi olarak görür ve diğer tüm yapılar ile bireyler üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu belirtir. Tarihsel süreç boyunca sürekli var olan devlet, zamanın getirdiği zorunluluklar altında genişleyerek ve evrilerek, derinlemesine tarihsel ve sosyolojik anlamlar barındıran çok katmanlı bir olgu olarak önümüze çıkmaktadır. Bireylerin inanç ve ideolojileri devleti şekillendirirken, devletin ideolojisi de insanların inanç, düşünce ve ahlak gibi toplumsal unsurlarını biçimlendirir (Karakoç,2020: 46; Solak,2022: 70). Karakoç, adaletin ve hakikatin tahakkuku için devlet kudretinin zaruri olduğunu öne sürer. Günümüzde, doğu ve batıda mevcut olan süper güçlerin insanların geleceklerini tehlikeye attığını, Müslümanların ise kendi süper güç yapılanmalarını oluşturma ve büyük devletlerini tesis etme vaktinin geldiğini belirtir. Müslümanlar için tek bir vatanın var olduğu düşüncesindedir (Karakoç,2002: 95).

Karakoç'a göre; sahip olduğumuz tek vatan; “İslam ülkesidir; Dar-ül İslam denir.” Eğer ülke adı olarak isim verilecekse İslami literatüre göre “İslamiye” denilebilir. Bir milletimiz olduğunu ve milletin adınısa “İslam Milleti” olduğunu ifade eder. İslam milletinin bir medeniyeti vardır, bu medeniyetin adı

da İslam Medeniyeti'dir (Karakoç,2002: 95-96). "Ülkemiz deyince, artık anlıyorsunuz ki bütün İslam Âlemi'ni kastediyorum." diyerek tek vatanın İslam Âlemi olduğunu kastetmektedir (Karakoç,2002: 116). İslam devletinin, adalet ve fazilet temelleri üzerine kurulmuş, kuvvetli bir misyon ile donatılması gerektiğini düşünmektedir. Aksi halde, bu devlet yapısının uzun vadeli bir süreklilik gösteremeyeceği öngörülmektedir (Karakoç,2003: 70; Baş, 2021: 85).

Karakoç, misyon sahibi olmayan milletlerin yok oluşunu kaçınılmaz olduğunu, bir misyonu olan milletlerin tarihte şan ve şerefle anıldığını belirtmektedir. Misyonu olan milletlere Selçuklu ve Osmanlı devletlerini örnek gösterir ve Roma İmparatorluğu'nun da bir misyonu vardır. Bu misyonun adı "PaxRomana"dır. "Missonları güya sulh ve düzen getirmektir. Ama temelinde, Romalıların dünyaya hâkimiyeti niyeti yatıyordu. Bunun karşısında, İslam Medeniyeti'nin ilkesi olan "Paxİslamica" diyebileceğimiz İslam sulhu, yani dünyadan fitnenin kalkması, bizim medeniyetimizin ve milletimizin her zaman için ideali olmuştur." (Karakoç,2003: 90; Solak,2022: 72).

Karakoç, "Suudi Arabistan modeli, İran modeli gibi modeller, ancak kendi coğrafya ve geleneklerinin çizgileriyle sınırlı kalmaya mahkûmdurlar. Irk ve coğrafyayı aşacak yeni bir model oluşturma, ancak bundan sonra, tüm İslam aydınlarının katılacağı yeni bir diriliş atılımıyla mümkün olabilecektir. Geçmişte, Osmanlıların başardığı büyük oluşumun taklidi ve benzeri değil de, anımsattığı yepyeni bir birlik modelidir gerekli olan, beklenen ve gerçekleşme umudu olan " sözleriyle yeni bir model arayışına girer (Karakoç,2022: 109-110).

Karakoç; Türk, Arap, Acem, Zenci ve diğer etnik kökenlerden ve ülkelerden bireyleri bir araya getirebilen bir model arayışındadır. Bu model, tüm İslam dünyasının askeri, ekonomik ve siyasi güçlerini tek bir çatı altında toplayabilen bir yapı olmalıdır. Sosyalizm ve Kapitalizm dışında, dünyada güçlü bir alternatif oluşturabilecek bir yapı gözler önüne serilmelidir; üzerinde güneş batmayan, hakiki bir devlet idealidir. Karakoç'un vizyonunda bu model, tüm Batılı güçlerin Haçlı ruhu ve istilacı tavrına karşı koyabilecek bir federal yapı, devlet veya blok kurma kapasitesine sahip olmalıdır. Bu yapı, bunalan insanlığın tek umudu olarak yeni bir çağın kapılarını aralayıp, zulüm çağını sona erdirecek bir devlettir (Baş,2021: 95).

Karakoç, devleti teşkil etmenin her topluluğa nasip olmayacağını, ancak bir medeniyet temeline sahip ve millet statüsü kazanmış toplulukların devlet oluşturabileceğine inanmaktadır. Ona göre, devlet inşa edebilmek için öncelikle millet olmak gerekmektedir. Millet olabilmek için de bir medeniyet temeline dayanmak şarttır. Ayrıca, tarih boyunca en büyük milleti meydana getirmemizin sebebinin, en üstün medeniyete sahip olmamız gerçeğinde yattığını ifade eder (Karakoç,2003: 68).Karakoç, Müslüman devletlerde imparatorluk soylularının uzun ve sağlıklı bir yaşam sürdürdüğüne, yıllar boyunca iktidarlarını koruyarak uzun süre hükümlük yaptıklarına vurgu yapar. Hakiki olarak tanımladığı bu devletlere Roma, Bizans, Abbasi ve Osmanlı devletlerini örnek gösterir. Bu devletler; boyutları, nüfusları, milletleri büyük ve " mutlaka nükleer güce sahip ve bilginleri en teorik pozitif bilimlerde ileri seviyede ve sanatçıları, bilim adamları da kendi alanlarında dünyada en yüksek seviyede olanlarla yarışabilecek bir toplum, bir millet, bir devlet" şeklindedir. Ayrıca bu devletlerde "birçok din ve mezhebin bir arada " olduğuna dikkat çeker (Karakoç,2003: 83; Solak,2022: 109).

Karakoç, İslam toplumunun tek ve büyük bir devlet bilincine sahip olması gerektiğine geçmiş tecrübelerle dayanarak işaret eder. Nitekim: "Acaba iki devlet, iki Müslüman devlet olur mu?" sorusuna, belli koşullar altında mümkün olabileceği cevabını verir. Ona göre, birçok âlimin desteklediği bu görüşü bazı âlimler şartlar sağlanırsa gerçekleştirebilir. Birinci şart, bu devletler birbirlerine düşmanca bakmayacaklar, birbiriyle savaşmayacaklar ve birbirlerinin topraklarına göz dikmeyeceklerdir. İkinci

şart, bu devletlerin hepsi İslam'a uyacaktır ve üçüncü şart, bu devletlerden birine zarar gelir ya da saldırıya uğrasa hepsi mağdur olanın yanında yer alacaktır (Karakoç,2003: 117).

Karakoç, toplumsal yapılar içerisinde merkezi öneme sahip olan devletin, ifrat ve tefrit arasında bir dengeyi muhafaza etmesinin zorunluluğuna vurgu yapar. Otoritenin reddedilmesi, anarşiye zemin hazırlarken, bireyi göz ardı ederek tüm yetkiyi devlete atfetmenin geçmişte Firavunlar ve Nemrutlar gibi figürlerin öncülük ettiği otoriter sistemlere yol açacağını öne sürer. Onun görüşüne göre, toplumsal ve bireysel huzur, bu iki uç arasında sağlanacak denge ile mümkündür (Karakoç,2020: 47; Baş,2021: 100). Karakoç, Batılı güçlerin 17. yüzyıldan itibaren İslam dünyasına milliyetçilik maskesi altında ırkçılık virüsünü bulaştırdığını ileri sürer. İslam'da millet kavramının mevcut olduğunu, ancak gerçek anlamda sadece İslam milliyetçiliğinin mümkün olduğunu savunur. Karakoç'a göre, Batılıların İslam'ın millet anlayışını örseleyerek ırkçılığı milliyetçilik olarak sunması, temel kavramların çarpıtılması anlamına geldiğini söyler. Bu durumun, İslam milletinin parçalanarak bölünmesine yol açtığını belirtir (Karakoç, 2022: 18; Solak,2022: 112).

Osmanlı İmparatorluğu'nun ırk kavramına mesafeli duruşu, bu potansiyel tehlikeden uzun bir süre korunmasını sağlamıştır. Karakoç'un devlet anlayışına göre; Osmanlı İmparatorluğu, kendi devletine "Osmanlı Devleti" terimini kullanmamıştır; bu ifade Tanzimat dönemiyle birlikte Avrupa'dan ülkemize ulaşmış bir kavramdır. Hanedan için Al-i Osman, devlet için ise yüce devlet tabiri kullanılmaktaydı. Küresel bir güç olma amacını kendilerine hedef olarak belirlemişlerdi. Memluk ve Kırım Hanlıkları gibi yapıların büyük bir devlet haline gelemeyip tarih sahnesinden silinmelerinin ardında, aşiretçi geleneğin bırakılmamış olması yatar (Karakoç, 2020: 66). Karakoç İslam Devleti'nin, ahireti amaçlayan bir dünya devleti olarak görüldüğüne ve bu nedenle Osmanlı'nın "yüce devlet" anlamında olan "Devlet-i Aliye" ismini kullandığına dikkat çekmektedir. Osmanlı, farklı anlayışlarla İslam'ı, "düzen" şeklinde kabul etmiştir. İran ve Suudi Arabistan dönemin milliyetçilik duygusunun tesiri altında kaldığından "İran İslam Cumhuriyeti" veya "Suudi Arabistan Devleti" diye isimlendirilmiştir. Bu isimlendirmeler, devletlerin dönemin baskısı altında olduğunun açık bir delildir(Karakoç,2020: 63; Demir,2019: 86).

Karakoç, İslam'ın devlet yapılanmasında sorumlulukların "emanet" niteliğinde olduğunu vurgular ve Kuran'ı Kerim'in: "Emanetleri ehil olanlara veriniz." şeklindeki öğretisini hatırlatır. Karakoç'a göre, bu prensip büyük bir devletin var oluş prensiplerinden biridir. "Meşveret" prensibi (Danışma), "Adaletin sağlanması" prensibi, "Barış" prensibi ve "Helal Kazanç İlkesi" ile İslam devlet yapısı, ideal devlet olma yolunda belirlenmiş sınırlar çizmiştir (Karakoç, 2020: 74-75; Ergin, 2019: 97). Karakoç, devlet ifadesiyle öz medeniyetimizi ve milletimizi temsil eden ulusal yapıyı kastetmektedir. Bu bağlamda, Ortadoğu'da Müslüman aydınların öncülük edeceği büyük ve muazzam bir süper devlet fikrini dile getirmektedir (Karakoç, 2003: 118). Ona göre, bu devletin ülküsü, insanlık idealiyle ve dolayısıyla medeniyet ruhu ile bütünleşmedikçe, insanlık için zulümden başka bir anlam ifade etmeyecektir (Karakoç,2020: 53). "İslam'da, Kuran'da devlet yoktur" şeklindeki görüşleri ele alan Karakoç, bu düşüncüyü benimseyenlerin ciddi bir yanılğı içerisinde olduğunu savunmaktadır (Karakoç,2003: 121).

Peygamber Efendimiz, ilk dört halife, Abbasiler, Emeviler, Selçuklular ve Osmanlılar, devlet kurmanın zorunlu olduğunu, bireylerin müslümanlıklarının ancak İslam toplumu içinde anlam kazanabileceğini savunmuşlardır. Eğer bir İslam milleti mevcut değilse, bireylerin İslam inancı da temelsiz kalır. Gerçekten de, İslami düzenin yıkılmasının ardından, günümüz gençliğinin kökensiz bir şekilde yetiştirildiği gözlemlenmektedir (Karakoç, 2003: 121). Karakoç, Ortadoğu'da İslam dünyası için süper bir İslam devletinin varlığını zorunlu görmektedir. Bu durum siyasi faaliyetlerin temelini oluşturur. Böylesi bir devletin eksikliğinin yol açtığı felaketlerin örnekleri çağımızda fazlasıyla görülmektedir.

Son olarak yine onun ifadeleriyle belirtilmelidir ki, “Bosna-Hersek’te, Azerbaycan’da, Filistin’de, Irak’ta bunca kan kolayca akıtılamazdı (Karakoç, 2002: 97). Rusya’da, izin almadan ezan okuyamayan Müslüman toplumunun günümüzdeki hali de gösteriyor ki, insan ancak kendi devletinde dinini özgürce yaşayabilmektedir.” (Karakoç, 2003: 67; Şahin, 2016: 88).

4. Karşılaştırmalı Analiz

Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç’un devlet ile ilgili görüşleri aşağıdaki tabloda kısaca özetlenmiştir.

Tablo 1: Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç’un devlet ile ilgili görüşleri

Düşünür	Devlet Tanımı	Devletin Temel İlkeleri	İdeal Devlet Yapısı	Devletin İşlevleri
Necip Fazıl Kısakürek	Devlet, topluma yön veren ve ihtiyaç duyulduğunda müdahalede bulunan bir mekanizmadır.	Baş Yücelik Devleti: Devlet her türlü faaliyet ve bireyin yaşamında yer almalıdır.	İslami normlara uygun, otoriter ve merkezî bir yapıdır.	Bireylerin refahını sağlama, sosyal adaleti sağlama ve toplumu yönlendirme.
Nurettin Topçu	Devlet, milletin mevcudiyetinden meydana gelen, millet temsil eden ve devamlılığını sağlayan bir güçtür.	Mesuliyet ve Otorite: Devletin iradesi milletin iradesiyle birleşmeli ve adalet sağlanmalıdır.	Teokratik unsurlar taşıyan, milli ve manevi değerlere dayalı, otoriter bir devlettir.	Adaletin sağlanması, toplumsal düzenin korunması ve kültürel değerlerin yaşatılması.
Sezai Karakoç	Devlet, bireylerin inanç ve ideolojilerini şekillendiren, toplumun merkezi yapısıdır.	Adalet ve Hakikat: Devlet adaletin ve hakikatin tahakkukunu sağlamalıdır.	İslam birliği ve kardeşliğine dayalı, geniş kapsamlı ve bütünleştirici bir devlettir.	İslam milletinin birliğini sağlama, adaletin ve barışın tesis edilmesi, toplumsal huzurun sağlanması.

Yukarıda detaylı şekilde incelediğimiz üç yazarın devlet anlayışları dikkate alındığında, düşünürlerin devlet anlayışlarının devlet tanımı, temel ilkeleri, ideal yapısı ve işlevleri ekseninde toplandığı görülecektir.

4.1. Devlet Tanımı:

Necip Fazıl, devleti toplumun her alanına müdahil olan ve ihtiyaç duyulduğunda yönlendiren bir mekanizma olarak tanımlamıştır. Bu bakış açısı, devlete bireylerin yaşamlarında merkezi bir rol atfetmektedir.

Nurettin Topçu, devleti milletin iradesini temsil eden ve bu iradeyi sürdüren bir güç olarak görmektedir.

Ona göre devlet, milletin varlığına ve devamlılığına hizmet eden bir yapıdır.

Sezai Karakoç ise devleti, bireylerin inanç ve ideolojilerini şekillendiren merkezi bir yapı olarak tanımlar. Ona göre devlet, toplumun değerlerini yansıtır ve yönlendirir.

4.2. Devletin Temel İlkeleri:

Necip Fazıl'ın temel ilkesi, devletin her türlü faaliyeti ve bireyin yaşamını kapsamaması gerektiğidir. Bu, devletin geniş yetkilerini ve merkeziyetçi yapısını ortaya koymaktadır.

Nurettin Topçu, mesuliyet ve otoritenin bir arada bulunmasını, adaletin sağlanmasını vurgular. Bu, devletin hem güçlü bir otoriteye sahip olması hem de adil olması gerektiği anlamına gelmektedir.

Sezai Karakoç, adaletin ve hakikatin devlet tarafından sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Devletin görevi, toplumsal adaleti ve hakikati tesis etmektir.

4.3. İdeal Devlet Yapısı:

Necip Fazıl'ın ideal devlet yapısı, İslami normlara dayalı, otoriter ve merkeziyetçi bir devlettir. Dolayısıyla devlet, toplumun her alanında aktif rol alır.

Nurettin Topçu'nun ideal devlet yapısı, teokratik unsurlar taşıyan, milli ve manevi değerlere dayalı bir devlettir. Ona göre devlet, milletin ruhunu temsil etmeli ve yaşatmalıdır.

Sezai Karakoç'un ideal devlet yapısı ise, İslam birliği ve kardeşliğine dayalı, geniş kapsamlı ve bütünleştirici bir devlettir. Bu yapı, tüm İslam dünyasını kapsayan bir birlik oluşturmayı hedeflemektedir.

4.4. Devletin İşlevleri:

Necip Fazıl'a göre devletin işlevleri, bireylerin refahını sağlamak, sosyal adaleti tesis etmek ve toplumu yönlendirmektir. Dolayısıyla devlet, bireylerin yaşamlarında doğrudan rol oynamaktadır.

Nurettin Topçu, devletin işlevlerini adaletin sağlanması, toplumsal düzenin korunması ve kültürel değerlerin yaşatılması olarak tanımlar. Ona göre devlet, toplumsal ve manevi düzenin koruyucusudur.

Sezai Karakoç'a göre devlet, İslam milletinin birliğini sağlamak, adalet ve barışı tesis etmek ve toplumsal huzuru sağlamakla yükümlüdür. Devlet, İslam dünyasının birliği ve refahı için çalışmalıdır.

Necip Fazıl'ın devlet anlayışı daha merkeziyetçi ve otoriter bir yapı öngörürken, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç daha manevi ve ahlaki temellere dayalı bir devlet yapısını savunur.

Üç düşünür de adaletin sağlanması gerektiğini vurgulasa da Necip Fazıl daha pratik ve doğrudan müdahaleci bir devlet tasavvur ederken, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç daha ideolojik ve metafizik bir devlet anlayışını benimser.

Sezai Karakoç'un devlet anlayışı, İslam dünyasının birliğini ve bütünleşmesini hedefleyen geniş kapsamlı bir yapıyı öne çıkarırken, Necip Fazıl ve Nurettin Topçu daha milli ve yerel düzeyde bir devlet modeli öngörür.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti tarihine damgasını vuran üç önemli aydını Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç toplumsal, siyasi, düşünsel ve dini anlamda katkıda bulunmuşlardır. Her biri kendi perspektifinden toplumu değerlendiren ve yaşadığı toplumun eksik ve kangren taraflarını görebilen tabiri caizse birer toplum mühendisidir. Özellikle Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç edebi kimlikleriyle de Türk gençliğine birer yazılı miras bırakmışlardır. Hayatları, kişilikleri ve kimliklerinden daha çok düşünce dünyaları ile ortaya çıkan ve muhafazakâr düşünce geleneğini takip eden bu aydınlarımızın devlet anlayışları da bu mirasın bir parçası olmuştur.

Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un ortak yönleri idealize ettikleri devlet görüşleridir. Bu ideal devlet anlayışını devletin ne olması ve nasıl olması gerektiği düşüncesinden hareketle inşa etmişlerdir. Bir diğer ortak yön ise, bu düşünceyi muhafazakârlık ve İslamcılık geleneği içinde şekillendirmeleridir. Üçü de devletin idari yapısından, toplumun inşasına kadar ahlaki, ekonomik, milli, dini ve hukuki yönleriyle ideal devlet anlayışlarını ifade etmişlerdir. İdeal devlet anlayışlarındaki farklılıklar daha çok nitelik ve içerik bakımından değişiklik göstermektedir. Bu anlayış içerisinde üzerinde ehemmiyetle durulması gereken bir diğer farklılık ise idealize ettikleri özgün görüşleridir.

Kısakürek, ideal devlet görüşünü daha çok dini ve milli unsurlarla örülü olarak, “baş yücelik devleti” olarak nitelendirdiği evrensel bir devlet düşüncesine sahipken, Topçu, “milli devlet” ismini verdiği Türkçülük ve Müslüman Anadolu Milliyetçiliği'ne dayanan bir devlet görüşüne sahiptir. Karakoç ise, diriliş davası içerisinde modern bir “İslam Devleti” idealini kurgulamaktadır. Kısakürek, devleti hastasına danışmadan onu iyileştiren ve tedavi eden bir hekim gibi, topluma yön veren ve ihtiyaç duyulduğunda müdahalede bulunabilen bir mekanizma olarak tanımlarken, Topçu, devleti milletin yüzyıllara gömülü iradesini dış tesirlerden koruyarak yaşatan devlet olarak tanımlar. Karakoç ise devleti, zamanın getirdiği zorunluluklar altında genişleyerek ve evrilererek, derinlemesine tarihsel ve sosyolojik anlamlar barındıran çok katmanlı bir olgu olarak yorumlamaktadır.

Kısakürek'te devletin idari yapısı toplumun her katmanına etki eder. “Başyüce” devletin her bir ferdinden sorumludur ve kendi çocuğuna iltimas gösteremez. Vatandaşlar ve “başyüce” birbirine karşı sorumlu olmak zorundadır. Bu devlette her bir fert iş sahibi olmalı, kanunlar önünde cezasını çekmeli ve “baş yücelik emirleri”ne herkes uymalıdır. Bu emirler; içkiden kumara, devletin dış sınırlarından iç sınırlarına, sinemadan basına, sokaktan üniversiteye, eğitimden kılık kıyafete kadar toplumun her katmanına belli yasaklar ve düzenlemeler getiren İslami esaslarla uyumlu emirlerdir. Necip Fazıl'ın bu devlet anlayışı, teoriden öte, İslami ölçülerle modern devlet düzenini birleştirmiş somut bir modeldir.

Topçu'nun idari yapısında ise otorite, mesuliyet ve ahlak önemli bir yer tutmaktadır. Otorite manevi bir kuvvettir ve otorite olmadan devlet olamaz. Otoritenin halka verdiği söz mesuliyettir. En üst düzeyde ilahi otorite(Allah)yer alır. Yöneticiler de iradelerini Allah'a teslim ederek, O'nun emir ve yasaklarına uygun şekilde hareket ederler. İdeal devlet yapısı, kültür ve ahlâk, adalet ve çalışma olmak üzere üç dava üzerine kuruludur. Ekonomiden eğitime, köyden kente, kültürden tekniğe, bilimden ahlaka, dinden dile uzanan yabancı hiçbir unsurun müdahale edemeyeceği insana önem veren milli bir devlettir. Topçu'nun ideal devlet anlayışı kendisinin de ifadesinde geçtiği gibi otoriter, dini ve manevi, ahlaki milli bir devlettir. Mistik ve tasavvufi unsurların üzerine kurduğu milli devlet anlayışı Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan ulus-devlet modelleriyle paralellik göstermektedir.

Karakoç, İslam milleti ve medeniyetine dayanan İslam Devleti'ni savunmuştur. Ona göre bu devlet beş temel ilkeye dayanır: Emanet, meşveret, adalet, barış ve helal kazanç. Dolayısıyla İslam Devleti,

adalet ve fazilet temelleri üzerine kurulmalı ve güçlü bir misyon ile donatılmalıdır. Tüm İslam dünyasını, diğer etnik kökenlerden ve ülkelerden bireyleri askeri, ekonomik ve siyasi güçlerini bir araya toplayabilen bir yapı olmalıdır. Batılı güçlere karşı koyabilecek feodal bir yapı, millet statüsünü kazanmış ve medeniyet temeline dayanan bir devlet olmalıdır. Müslümanlar için zorunlu olan husus, Hz. Peygamber'in Medine'de tesis ettiği ve daha sonra dört halife, Emevîler, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından sürdürülen devlet gibi, İslam medeniyeti ve İslam milleti temelleri üzerinde, İslam hukuku ilkeleriyle donatılmış ve tüm Müslümanları kapsayacak güce sahip bir İslam devletini yeniden inşa etmektir.

KAYNAKÇA

- Ağcaoğlu A. (2015). Bir İktidar Biçimi Olarak Devlet Kavramı: Erken Dönem Sovyet Sinemasında İktidarın Görünümü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ateş O. (2009). Katılımcı Demokrasi ve E-devlet Uygulamalarının Türkiye’de Demokratik Yönetime Etkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ay H. ,Uçar Ö. (2015). Devletin Gelişim Süreci. İşletme Fakültesi Dergisi, 16 (2), 195-206
- Baş, M. K. (2021). Sezai Karakoç’un Medeniyet Anlayışı. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bahadır, M. (2002). Mukaddesat ve Manevi Kuvvet. Ankara: Bilge Yayınları.
- Çelik, A. (2022). Modern Türkiye’de Devlet Anlayışı. İstanbul: Akademi Yayınları.
- Demir, B. (2022). İslam ve Devlet: Teorik ve Pratik Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demir, M. (2018). Milli Devlet ve İlahiyat. İstanbul: Marmara Yayınları.
- Demir, M. (2019). İslam ve Devlet. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Doğan, A. (2017). Devletin Metafizik Temelleri. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ergin, A. (2019). Nurettin Topçu ve Devlet Felsefesi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ergin, A. (2019). Sezai Karakoç ve Devlet Felsefesi. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ergin, A. (2022). Necip Fazıl Kısakürek’in Düşünce Dünyası. İstanbul: Marmara Yayınları.
- Heywood A. (2015). Siyasetin Temel Kavramları. Ankara: Adres Yayınları.
- Kara, İ. (2013). İslam ve Devlet Düşüncesi. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Kara, M. (2022). Felsefi Düşünce ve Devlet Teorileri. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Karakoç S. (2002). Çıkış Yolu I. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç S. (2002). Çıkış Yolu II. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç S. (2003). Çıkış Yolu III. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç S. (2020). Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç S. (2022). Fizik Ötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi II. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç S. (2022). Fizik Ötesi Açısından Ufuklar ve Daha Ötesi III. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kısakürek N.F.(2021). İdeolocya Örgüsü. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Ortaylı İ. (2014). İmparatorluğun Son Nefesi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Şahin, H. (2015). İslam Devlet Teorisi. İzmir: Felsefe Yayınları.
- Şahin, H. (2016). Modern İslam Devlet Düşüncesi. İzmir: Felsefe Yayınları.

- Şahin K., ve Türkölmez O. (2021). Siyasi Düşünce'de Devlet ve Yönetim. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Şahin, R. (2015). Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Devlet Anlayışı. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, Z. (2011). Devletin Adalet ve Kudret İlkesi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Şentürk, B. (2022). Türk Düşünce Tarihinde Devlet ve Yönetim Modelleri. Ankara: Bilimsel Araştırmalar Derneği Yayınları.
- Solak, Ö. (2022). Sezai Karakoç ve Muhafazakârlık. Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (30), 465-474.
- Topçu, N. (1978). Milliyetçiliğimizin Esasları. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2018). Ahlak Nizamı. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2020). İradenin Davası. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Topçu, N. (2020).Devlet ve Demokrasi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Yıldırım, M. (2022). İslam ve Devlet: Teorik ve Pratik Yaklaşımlar. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Yılmaz, E. (2023). Devlet ve Toplum İlişkileri. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.